

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BİR KENT HAKKI OLARAK ENGELLİ HAKLARININ
BELEDİYELER ÖZELİNDE İNCELENMESİ:
ANKARA İLİ ÖRNEĞİ**

Kadir Taner ESER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

TEMMUZ 2024

**BİR KENT HAKKI OLARAK ENGELLİ HAKLARININ
BELEDİYELER ÖZELİNDE İNCELENMESİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ**

Kadir Taner ESER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kadir Taner ESER

18/07/2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Kadir Taner ESER tarafından hazırlanan “BİR KENT HAKKI OLARAK ENGELLİ HAKLARININ BELEDİYELER ÖZELİNDE İNCELENMESİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ” başlıklı tez çalışması 18/07/2024 tarih ve 11:00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Danışman: Prof. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye: Doç. Dr. Çiğdem TUGAÇ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye: Doç. Dr. İbrahim İRDEM Polis Akademisi	☒	☐

BİR KENT HAKKI OLARAK ENGELLİ HAKLARININ BELEDİYELER ÖZELİNDE
İNCELENMESİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Kadir Taner ESER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2024

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle kent ve kent hakkı kavramları ile engellilik kavramı açıklanmaya çalışılmış, uluslararası alanda engelli hakları ile Türkiye’ de engelli haklarının tarihsel ve hukuksal gelişimi özetlenmiş, engelli haklarının çeşitleri anlatılmış, engellilerin kentsel mekanda karşılaştıkları problemler sıralanmış, bu problemlerin çözümündeki paydaşlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın devamında yerel yönetim kavramı ve özellikleri izah edildikten sonra Türkiye’ de yerel yönetim hizmet birimlerine değinilmiş, 5216 Sayılı Kanuna göre bu birimlerden belediyelerce engellilere sunulan hizmetlerin neler olduğu ifade edilmiştir. Son olarak ise Ankara İli’ nde hizmet veren Büyükşehir Belediyesi ile Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak gibi pek çok ilçede engellilerin kentsel mekânda karşılaştıkları problemleri çözme noktasındaki hizmetleri, engelli hakları üzerinden belediyelerden alınan veriler çerçevesinde, değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeye göre belediyelerin kentsel mekanda engellilerin hayatını kolaylaştırma noktasında ne durumda olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 113828
Anahtar Kelimeler : Kent Hakkı, Engelli, Yerel Yönetim, Belediye.
Sayfa Adedi : 121
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ

EXAMINATION OF THE RIGHTS OF THE DISABLED AS A RIGHT TO THE CITY IN
SPECIFIC TO LOCAL ADMINISTRATIONS: CASE OF ANKARA PROVINCE
(M. Sc. Thesis)

Kadir Taner ESER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

July 2024

ABSTRACT

This study first attempts to explain the concepts of city and the right to the city, along with the concept of disability. It summarizes the historical and legal developments of disability rights internationally and in Turkey. It discusses the types of disability rights and lists the problems encountered by disabled individuals in urban spaces, emphasizing stakeholders involved in solving these issues. Continuing with an explanation of the concept and characteristics of local government, the study then touches upon local government service units in Turkey. It specifies the services provided to disabled individuals by municipalities under Law No. 5216. Finally, the study provides an evaluation based on data obtained from municipalities regarding disability rights, focusing on overcoming the problems encountered by disabled individuals in urban spaces in Ankara Province, including municipalities such as Büyükşehir Belediyesi (Metropolitan Municipality), and districts like Altındağ, Çankaya, Keçiören, and Mamak. This evaluation aims to assess the municipalities' effectiveness in improving the lives of disabled individuals in urban spaces.

Science Code : 113828
Key Words : Right to the City, Disabled, Local Administration, Municipality.
Page Number : 121
Supervisor : Prof. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLARIN LİSTESİ.....	ix
RESİMLERİN LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Kent.....	5
2.2. Kentleşme	7
2.3. Kentlileşme	7
2.4. Kentlilik Bilinci	8
2.5. Kent Kültürü	9
2.6. Kentsel Yaşam Kalitesi.....	9
2.7. Kent Hakkı.....	11
2.7.1. Hak Kavramı, Tanımı ve Özellikleri.....	11
2.7.2. Kent Hakkı Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	12
2.7.3. Kent Hakkına İlişkin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler	21
2.8. Engellilik.....	28
2.8.1. Engelli Tanımları.....	30
2.8.2. Engelliliğin Türleri	31
3. TÜRKİYE’DE ENGELLİ HAKLARI VE BELEDİYELER	33
3.1. Engelli Hakları.....	33
3.1.1. Engelli Haklarının Tarihsel Gelişimi	34
3.1.1.1. Uluslararası alanda engelli haklarının tarihsel gelişimi	34

3.1.1.2. Türkiye’de engelli haklarının tarihsel gelişimi ve sunulan hizmetlerin yasal dayanakları.....	36
3.1.1.2.1. 1982 Anayasası öncesinde engellilere yönelik düzenlemeler	36
3.1.1.2.2. 1982 Anayasası sonrası engellilere yönelik düzenlemeler	37
3.1.1.2.3. 5378 sayılı engelliler hakkında kanun ve diğer kanunlar	40
3.1.2. Engelli Haklarının Çeşitleri.....	43
3.1.2.1. Sosyal güvenlik hakkı	44
3.1.2.2. Spor yapma hakkı.....	44
3.1.2.3. Erişebilirlik hakkı.....	45
3.1.2.4. Eğitim görme hakkı.....	47
3.1.2.5. Temsil edilme hakkı.....	48
3.1.2.6. Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı...	48
3.1.2.7. Çalışma ve meslek edinme hakkı.....	49
3.1.2.8. İletişim hakkı.....	50
3.1.3. Engellilerin Kentsel Mekânda Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar	51
3.1.3.1. Eğitime yönelik sorunlar	51
3.1.3.2. İstihdama yönelik sorunlar	52
3.1.3.3. Sosyal hayata yönelik sorunlar.....	52
3.1.3.4. Sağlığa yönelik sorunlar.....	54
3.1.3.5. Fiziksel çevreden kaynaklı sorunlar.....	55
3.1.3.6. Diğer sorunlar.....	56
3.1.4. Engellilere Yönelik Hizmet Sunumunda Görevli Olan Aktörler	57
3.1.4.1. Merkezi yönetim	57
3.1.4.2. Sivil toplum kuruluşları.....	58

3.1.4.3. Yerel yönetimler.....	59
3.2. Türkiye’de Yerel Yönetimler.....	61
3.2.1. Belediyeler.....	61
3.2.1.1. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu.....	62
3.2.1.2. 5393 sayılı Belediye Kanunu	63
3.2.1.3. Belediye hizmetleri	63
3.2.1.4. Engelli bireylere yönelik belediyeler tarafından sunulan hizmetler.....	64
4. BİR KENT HAKKI OLARAK ENGELLİ HAKLARININ YEREL YÖNETİMLER ÖZELİNDE İNCELENMESİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ	67
4.1. Araştırmanın Amacı.....	67
4.2. Araştırmanın Önemi	67
4.3. Araştırmanın Kapsamı	68
4.4. Araştırmanın Yöntemi	68
4.5. Araştırmanın Bulguları	69
4.5.1. Ankara Büyükşehir Belediyesi	69
4.5.2. Altındağ Belediyesi	73
4.5.3. Çankaya Belediyesi	77
4.5.4. Etimesgut Belediyesi	82
4.5.5. Keçiören Belediyesi	86
4.5.6. Mamak Belediyesi.....	94
4.5.7. Sincan Belediyesi	97
4.5.8. Yenimahalle Belediyesi.....	101
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	105
KAYNAKLAR	109
ÖZGEÇMİŞ	121

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. 1982 Anayasası öncesinde engellilere yönelik düzenlemeler.....	37
Tablo 4.1. Çankaya Belediyesi Aşık Veysel Engelsiz yaşam Merkezi Etkinlikleri..	79
Tablo 4.2. Mamak Belediyesi Etkinlik Çizelgesi.....	96

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Ankara Büyükşehir Belediyesi Engelsiz Çocuk Merkezi	70
Resim 4.2. Altındağ Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi.....	74
Resim 4.3. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Engelli Danışma Merkezi Görseli	87
Resim 4.4. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Engellilere İş İmkanı Görseli	87
Resim 4.5. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Asansörlü Araç Hizmeti Görseli	88
Resim 4.6. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Engelli Kursları Görseli	88
Resim 4.7. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Gündüz Bakımevi Protokolü Görseli ..	89

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CRPD	United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities
EC	European Community
ILO	International Labour Organization
OSB	Otizm Spektrum Bozukluğu
ÖZİDA	Özürlüler İdaresi Başkanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UN	United Nations
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Found
WHO	World Health Organization

1. GİRİŞ

Kent hakkı fikri ilk olarak 1960'lı yılların sonunda Fransız kent sosyoloğu Henry Lefebvre tarafından geliştirilmiştir. Kent hakkı kentte yaşayan bireylerin sahip olduğu yaşamsal ve kentsel hakları kapsamakta ve gündelik hayatın tüm yönlerini ele alan bir haklar bütünü olarak değerlendirilmektedir. Lefebvre kenti Marksist açıdan ele alarak ileriye dönük bir kent tahayyülü kurmakta ve bunu mümkün kılacak farkındalığı/mücadeleyi ön plana çıkaran bir yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşım sonrasında kent hakkı konusu ve tartışması günümüz kent çalışmaları literatüründe önemini ve güncelliğini geçmişte olduğu gibi hala korumaktadır. Kent hakkı bu perspektifte zengin ve güçlülerin çıkarlarına karşı bir protesto olarak görülmektedir (Ak Kuran, 2019: 98). Kent hakkı, evrensel insan haklarını belediye düzeyinde yeniden yapılandıran yeni nesil hakların ifade edilebilmesi için önemli bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kent hakkı, sadece ekonomik ve fiziksel gelişmeyi değil aynı zamanda sosyal, kültürel, politik ve çevresel gelişmenin sağlanması ile de ilgilidir (Zeybekoğlu Sadri, 2008: 34). Geçmişten günümüze, kentleşme politikaları ve pek çok kamu politikasının oluşumunda ve yürütülmesinde toplumdaki dezavantajlı grupların önemsenmediği bir gerçektir.

Yerleşmeler bazı özellikler ile birbirlerinden ayrılabilirlerdir. Bunlar yerleşim yerinin bulunduğu bölge, haritadaki konumu, nüfus özellikleri, kentin fiziki sınırları ve kenti oluşturan bölümlerin sınırları, kentin doğal çevresi, iklimi ve bitki örtüsü, kentin özellikleri, tarihi, kültürü ve idari politikalarıdır. Bu nedenle kentle ilgili kararlar alınırken kentin kendine özgü özelliklerini, doğal kaynaklarını, sahip olduğu potansiyelleri dikkate alan planlar yapmak ve bu planların zaman zaman güncellenmesi oldukça önemlidir.

1970'li yıllardan itibaren toplumdaki dezavantajlı grupları yok sayan ve insancıl olmayan mevcut kentsel planlama yaklaşımlarının değiştirilmesi için Evrensel Tasarım ve Herkes İçin Tasarım gibi yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu ilkelerle, herkesin kentsel mekânda iyi yaşama hakkının olduğunu ve herkesin ihtiyaç ve fırsatlara erişim imkânının arttırılması gerekliliği vurgulanmıştır (Hanson, 2004: 3). Evrensel tasarıma sahip ürünler üretmek ve yaratmak, engelli olsun ya da olmasın herkese kentsel alanı eşit kullanma şansı vermektedir. Evrensel tasarımın amacı, erişilebilirlik standartlarının gerekliliklerinin ötesinde erişilebilirliği, kullanılabilirliği

ve çeşitli tasarım bağlamlarında (ürün, şehir, çevre, peyzaj vb.) daha iyi tasarımların uygulanabilirliğini geliştirmektir. Bu bağlamda günümüz dünyasının ihtiyaçlarına göre gelişen bir yaklaşım olarak görülmektedir (Uslu ve Shakouri, 2014: 8). Kuzey Karolayna Tasarım Okulu kent hakkı olarak 7 temel ilke tanımlanmıştır. Bunlar; eşitlik, esneklik, basit (yalın) ve anlamlı kullanım, pratik (basit ve anlaşılır) bilgi, koruma ve güvenlik, fiziksel enerjinin en az şekilde kullanılması, mekânsal tasarımda engel durumunu dikkate alarak, fiziksel zorlanmanın en aza indirgenmesidir (Mamatoğlu, 2015: 7). Kent sakinlerinin tüm olanaklardan eşit şekilde yararlanması, tüm kent sakinlerinin karar alma süreçlerine demokratik katılımı ve tüm vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin yaşama geçirilmesi temel kentsel haklar olarak kabul edilmektedir (Zeybekoğlu Sadri, 2008: 35). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun; Türkiye’de engelsiz yaşam çevreleri oluşturulması için hazırlanmış olan en önemli yasal çerçeveyi sunmaktadır. Bu Kanun’un amacı; engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır.

Engellilerin toplumsal hayata katılımı çerçevesinde engellilerin istihdam edilmeleri, sağlık imkânlarından yararlanmaları, sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlerde bulunabilmeleri için üzerinde durulması gereken en önemli sorun, fiziksel çevre ve toplu ulaşım sistemlerine erişebilirliktir. Toplumsal yaşamın her alanında engellilerin de yer alması, tedavi eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanması, üretime katılması, sosyal ve kültürel aktivitelere katılması mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve kullanışlı olarak düzenlenmesi ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle fiziksel çevre ve ulaşım sistemleri; planlama ve tasarım aşamasından itibaren, engellilerin kullanım ve erişebilirlik gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Her vatandaşın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı vardır. Pektaş ve Akın (2010: 24)’a göre kentsel haklar; kentte yaşayanların sahip olduğu tüm insan hakları ile yaşadıkları kentin ve ait oldukları toplumun kentsel ve çevresel değerlerine ilişkin haklarıdır. Kentlilerin kenti çevreleyen haklarının bilincinde olmalarını ve kentsel mekânı etkileyen seçimlerde söz sahibi olmalarını sağlamak için kent hakları çok

yönlü haklardır. Güven, rahatlık ve sağlık hizmeti alma kolaylığı ile sanayileşmiş ülkelerde kullanıma sunulan yeni geliştirilen teşhis ve tedavi teknolojilerini kullanabilme hakkı, kent halkının belediye yönetimlerinden hizmeti talep etme hakkıdır (Çetinkaya Karafakı ve Çetin, 2023: 276).

Kavramı ortaya atan Lefebvre'e (1996) göre kent hakkı, hem mülkiyeti (zaman ve mekana sahip çıkmayı) hem de çevreye erişimi (kentte hayatta kalma sanatı) gerektirmektedir. Lefebvre (1996: 123) gibi Harvey (2012: 327) de kent hakkını, kontrol, demokratik katılım, değişim ve üretim hakkı olarak çeşitlendirmiştir (Özdemir Metlioğlu, 2021: 2732). Purcell (2002: 100), denetim mekanizmasının önemli bir gereğinin, devletin veya herhangi bir kurumun kentsel mekânın yaratılmasına ilişkin karar alma süreçlerinde vatandaşın önemli bir rol oynaması olduğunu ileri sürmektedir. Kent hakkını araştıran araştırmacılara göre temiz hava, temiz su, barınma, eğitim, katılım, altyapı, ulaşım ve sağlık gibi olanaklara erişim ihtiyaca bağlı bir haktır (Eşrefoğlu, 2020: 3). Bu bağlamda kent hakları, insan haklarının bir göstergesi, kent yaşamının ve yararlarının somut bir ifadesidir.

Günümüzde Birleşmiş Milletler (BM) gibi birçok kuruluşun desteğiyle dünyanın birçok ülkesi, kentsel planlama ve siyasi karar alma süreçlerinde engellilerin bu toplumun bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Engellilerin topluma katılımı bağlamında engellilerin iş bulabilmeleri, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri, sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılabilmeleri için çözülmesi gereken en önemli sorun fiziksel çevrenin erişilebilirliğidir. Engellilerin sosyal yaşamın her alanına dahil olması, tedavi, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanması, üretime katılması, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımları; mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve kullanışlı bir biçimde tasarlanmasıyla doğrudan ilgilidir. Bu nedenle kent hakkı açısından planlama ve tasarım aşamalarında fiziksel çevre ve ulaşım sistemlerinin engelli bireylerin kullanım ve erişilebilirlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Kentsel yaşamın insan sağlığı üzerindeki etkileri bilindiğinden kent plancıları bu etkilerin olumsuz olmamasını sağlayacak planlar geliştirmişlerdir. Ancak geçmiş deneyimler, bu tek taraflı çabaların insan sağlığının devamı için gerekli olan tüm kentsel bileşenleri kapsamadığını göstermiştir. Kentte yaşayan insanlar, istemeden de olsa kentteki diğer yaşamlarla etkileşime girmektedir. Dolayısıyla bu noktada konuyu

çok yönlü bir perspektifle ele almak gerekmektedir. Kentte yaşamının insan sağlığını olumsuz etkilememesi için yerel karar vericilerin, yerel yönetimlerin, çalışanların, engelliler gibi dezavantajlı grupların ve kentte sağlığını korumak isteyen tüm insanların planlama sürecinde kente katılımının sağlanması kent hakkı açısından önemlidir.

Bu tez kent hakkı kavramına kentlerde yaşayan engelli vatandaşlar perspektifinden bakarak kentlerde hizmetlerden sorumlu belediyelerin engelliler için verdiği hizmetleri göz önüne sermek ve sonrasında eksiklikleri tespit ederek çeşitli öneriler getirip bu eksikliklere bir nebze de olsa çözüm sunma amacıyla yazılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı yaparken de Ankara Büyükşehir Belediyesi ve belli başlı 7 büyük ilçenin engelli hizmetleri çalışma sahası olarak belirlenmiştir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde engelli vatandaşların kentlerde engelli hakları noktasındaki durumları değerlendirilmeye çalışılırken çoğunlukla bir tek başlığı (örneğin erişilebilirlik hakkı gibi) inceledikleri görülmüştür. Yapılan literatür taraması neticesinde sınırlı sayıda makalede büyükşehir belediyelerinin karşılaştırıldığı gözlemlenmiştir. Bu tezi diğerlerinden farklı kılan en önemli nokta, kent hakkı kavramı çerçevesinde tüm engelli hakları açısından verilen hizmetleri Ankara Belediyeleri özelinde incelemeye çalışmasından gelmektedir. Yine aynı sebeple tezler üzerinde yapılan incelemede görülmüştür ki engelli hakları ve kent hakkı kavramları incelenirken bu iki kavram çok az bir araya getirilmiş, bir araya geldiklerinde ise genel değerlendirmeler yapılmış, bir ilin ve o ildeki belediyelerin özelinde bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu noktada kent hakkı kavramı ve engelli hakları ile belediye hizmetlerinin bir arada incelendiği, birlikte harmanlandığı ve engelli hakları açısından belediye hizmetlerinin değerlendirildiği bir tez yazılmaya çalışılmış, böylece literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kent

Kent, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği kapsamlı bir yerdir (Bauman, 2018: 31). Mumford (2013: 640) kenti, başlangıcından bu yana uygarlığın izlerini toplamak ve aktarmak amacıyla kurulan, minimum alanda maksimum hizmet sunmak üzere yoğunlaşan, değişen ihtiyaç ve dinamiklerde biriken toplumsal mirasın genişletilmiş yapılanması olarak tanımlamaktadır. Krier (1979: 5) şehri; kentsel mekânı içeren veya onunla birlikte yapılanan yerleşim olarak tanımlamaktadır. Kentsel mekânı anlatırken estetik açıdan değerlendirilmediği takdirde tüm dış mekânların kentsel mekân olarak adlandırılabilmesini belirtmektedir. O halde kentsel mekânlar, değişen sosyo-ekonomik koşullara ve kentlerin kültürel yapısına yanıt verebilen canlı organizmalardır. Kentsel mekânlar, halkın kolayca erişebildiği her türlü yapıyı veya doğal ortamdır. Buna tüm caddeler, meydanlar, yollar, yerleşim alanları, vatandaşların ticari veya kamusal kullanımına açık parklar, açık alanlar ve en azından halkın gün içerisinde kısıtlama olmaksızın kamusal/özel alanlara girebileceği yerler dâhildir (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009: 132).

Lang (1994: 5), Maslow'un (1943: 372) ihtiyaçlar hiyerarşisini kentsel mekânlara yönelik insan ihtiyaçlarının düzenleyici ilkesi olarak kullanmıştır. Bu ihtiyaçlar; fizyolojik, güvenlik, bağlılık, saygınlık ve kendini gerçekleştirmedir. Lynch (1984: 2) “Güzel Şehir Biçimi” adlı kitabında güzel bir şehrin özelliklerini anlamak için kentsel tasarımla ilgili bir hipotez geliştirmeye çalışmıştır. Lynch'e göre pek çok değer yargısı, zarif bilimsel yapılarında gizlidir. İyi bir kent formuna ulaşmak için Lynch, bir yerleşimin kalitesini ölçmek amacıyla beş önemli kriter ve iki ana başlık belirlemiştir. Bunlar; canlılık, duygu, erişilebilirlik, erişim ve kontroldür. Heidegger, Lefebvre, Foucault, Jameson, Harvey ve Soja gibi düşünürler mekân ve toplum arasındaki ilişkiyi sorgulamaya başladıklarından beri, mekânın kendi başına mutlak bir varlık olmadığı, toplumsal ilişkiler tarafından yapılandırıldığı konusunda genel bir fikir birliği oluşmuştur (Massey, 2013).

Lefebvre (1992: 92) mekânın üretilen ve yeniden üretilen bir mit olduğunu düşünmektedir. Lefebvre'e göre kapitalist sistemin devamlılığını sağlayan üretim ilişkilerinin yeniden üretimi mekânsal olarak kent merkezinde gerçekleşmektedir. Kısacası kent yalnızca yapıyı bir çevreden oluşmuyor, aslında kapitalist gelişmenin de

öznesidir. Kapitalizmin tüm ilişkilerinin yeniden üretildiği ve kentsel mekânın şekillenmesi yoluyla kapitalizmin hayatta kalabilmesi ve gelişebilmesi bu mekândadır. En basit diyalektik ilişkiyle kapitalist toplumsal örgütlenme, sonunda kendini yeniden üreten bir alan yaratır. Lefebvre'e göre mekân tarihsel bir üründür, bir ortam ya da düzenleme değil, toplumsal bir üretimdir, aynı zamanda hem zihinsel hem fiziksel, hem emek hem de ürün olan maddi bir soyutlamadır. Mekân bir form, kap veya sahneden çok daha fazlası, insani ve toplumsal gerçekliğin bir ürünü, onu şekillendiren bir dinamik, çelişki ve çatışmalarla dolu bir toplumsal üründür. Kentsel mekân aslında sosyal bir mekândır. Kentsel mekânı oluşturan uygulamalar toplumsal pratiklerin devamı ve dolayısıyla toplumsal ilişkilerin yansımasıdır (Güçlü, 2012: 262). Dolayısıyla kentsel mekânı şekillendiren uygulamalar toplumsal yaşamın örgütlenme biçiminin bir yansımasıdır.

Kentler modern toplumların örgütlendiği yerlerdir. Moderniteyle birlikte yaşanan değişimler kentlerde de kendini göstermekte ve kentleri etkilemektedir. Kentsel mekândaki değişimler, kentlerin kimliğini şekillendirmenin yanı sıra, özellikleriyle de kentleri birbirinden ayırmaktadır. Kentler sanayi, ticaret ve hizmet gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği, nüfusun tabakalaştığı, mesleki farklılaşmanın görüldüğü, toplumun hemen her üyesinin farklılıklarıyla kendisinden bir şeyler bulduğu, toplumun manevi/entelektüel arka planını barındıran yerlerdir (Aytaç, 2017). Şehirler sosyal bir kümelenmenin ürününü simgelemektedir. Toplumsal bir ürün olarak mekânsallık, toplumsal eylem ve ilişkilerin hem aracı hem de sonucu, önkoşulu ve ifadesidir (Soja, 2015: 20). Bu bağlamda kentsel mekânlar, sosyal süreçlerin ve mekânsal oluşumların birbirinden ayrılamaz özellikler taşıdığı boyutları içermektedir. Kentsel mekânlar, ortak yaşam kültürünü, kolektif deneyimleri, günlük yaşamın hayali boyutlarını barındıran yapılardır (Aytaç, 2017: 3; Özbey, 2022: 1960).

Özetle kentler, tarım dışı üretimin yapıldığı, tüm üretim sürecinin kontrol edildiği, ürünlerin dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojilerin kullanıldığı, nüfusun belirli bir büyüklük ve yoğunluğa ulaştığı, heterojen entegrasyonun olduğu yerleşim alanları olarak tanımlanabilir (Erkan, 2010: 56; Güven, 2016: 22).

2.2. Kentleşme

Her kentin farklı coğrafi, tarihi ve kültürel özellikleri vardır. Ayrıca kentlerde farklı ihtiyaç ve tercihlere sahip farklı nüfuslar bulunmaktadır. Dolayısıyla geleneksel kentleşme politikaları bazı kent sakinlerine fayda sağlarken bazılarına dezavantaj getirebilir (Duranton ve Guerra, 2016: 30). Bu nedenle kentleşmeye artık insan haklarını ve eşitliği destekleyen, her türlü ayrımcılıkla mücadele eden, bireyleri ve toplulukları güçlendiren, sürdürülebilir ve sosyal açıdan kapsayıcı bir yaklaşımla yaklaşılmaktadır (OHCHR, 2016).

Kentin bir parçası olarak dezavantajlı gruplardan biri olan engellilerin de diğer insanlarla aynı şekilde tüm haklardan yararlanabilmesi gerekmektedir. Ancak araştırmalar ve deneyimler, engelli bireylerin kentlerdeki dezavantajının ve sınırlılığının küresel ölçekte devam ettiğini göstermektedir (Erten ve Aktel, 2020: 899). Bu durumun temel nedenlerinden birinin erişilemezlik olduğu tartışmasıdır. Ancak erişilebilirlik, insan haklarına dayalı, eşitlikçi ve kapsayıcı bir kentleşme yaklaşımının vazgeçilmez unsurudur. Bu bağlamda engelsiz kent olarak da adlandırılan erişilebilir şehir yaklaşımı, engelli bireylerin sorunlarına çözüm olarak önem kazanmaktadır.

Sürdürülebilir ve kapsayıcı kentleşme, kent sakinlerinin kalkınmasının en önemli araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kentsel ortamların, altyapıların, tesislerin ve hizmetlerin planlanma, tasarlanma ve inşa edilme şekli, erişim ve katılımı olumlu ya da olumsuz olarak doğrudan etkiler (BM, 2016). Günümüzde şehirlerdeki engelli nüfusun büyük bir kısmı yapılı çevre, sokak, konut, kamu bina ve alanları ile diğer yapılardan sağlık, istihdam, eğitim, ulaşım, iletişim, bilgi gibi temel kentsel hizmetlere kadar geniş bir yelpazede erişim sorunları yaşamaktadır (UN, 2015; Erten ve Aktel, 2020: 900).

2.3. Kentlileşme

Kentlilik, kentte yaşamanın getirdiği fırsatlara, haklara ve sorumluluklara karşılık gelen bir kavramdır. Kentlilik, kentte yaşayan bireyin içinde yaşadığı toplumu ve içinde yaşadığı ilişkileri tanımlar. Statüsünü, toplumsal katmanlarını, bireylerle ve gruplarla ilişkilerini gösteren bir kent kimliğini temsil eder. Kentleşmenin toplum ve mekân üzerindeki etkisi bireyin kentliliğini ve kentli kimliğini de etkilemektedir.

Bireyin bu sürecinde bireylere, kurumlara, gruplara ve topluma karşı ileri sürebileceği hak veya görevleri ortaya koyar (Köse, 2020: 55).

Dünya nüfusunun giderek kentlerde yaşaması ve kentlerin bir yerleşim birimi olmaktan çıkıp toplumsal kalkınmada etkili bir araç haline gelmesi kentlerin önemini artırmıştır. Artık pek çok alanda merkezi bir konuma sahip olan kentler, ulusal ve uluslararası sahnedeki nitelikleriyle orantılı ölçüde kendi toplumlarının kaderini belirlemektedir. Bu nedenle kentlerin geleceğini şekillendirmek için kentlilere dünden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

2.4. Kentlilik Bilinci

Kentlerdeki kategorizasyon ve gruplar arası ilişkilerin dinamiklerine göre kentlilik bilincinin oluşması, algısal planda en az bir iç grup ve bir dış grubun tanımlanmasına bağlıdır. Spesifik olarak bu, bir vatandaş olarak kişinin hem kendisini diğer şehirlerde yaşayanlardan farklı görmesi, hem de başkaları tarafından da öyle görülmesi gerektiği anlamına gelir. Bir kentin kimlikle bütünleşmesi, kentte yaşayanların diğerlerinden farklı olması ve kent sakinlerinin başkaları tarafından algılanmasıyla gerçekleşir. Birbirini yansıtan aynaların bu ilişkisinde kent sakinlerinin kendilerini farklı görme iddiaları başkaları tarafından da kabul görmektedir. Kent sakinlerinin kendisinin ve kentlerinin farklılıklarını dile getirdikçe, bu unsurların kesiştiği bir kimlik devresi oluşmaktadır. Bu şema oluşturulduktan sonra, konjonktüre bağlı olarak kentin bulunduğu bölgeyle veya toplumun geri kalanıyla farklılık gösteren her türlü olay veya gelişme, kentlilik bilincinin ortaya çıkışı olarak kullanılabilir. Yaşanılan, hakkında farklı düşünce ve vizyonlar geliştirilen kentler ve bu kentlerde yaşayanlar, kentlilik bilinci ve kimliği hakkında toplumsal düşünmenin en önemli konularından biridir (Bilgin, 2011: 21).

Bir kentte yaşayan insan, kentinin tüm yönleriyle sorumluluğunu üstlenmedikçe kentsel sorunlara çözüm bulunamaz. Kent sakinleri ve yöneticileri kentin sorunlarını kendilerinin çözebileceğinin bilincinde olmalıdır. Kenti tasarlayan ve şekillendiren kent sakinleri olduğu kadar, kenti kirleten, yaşanmaz hale getiren de kentte yaşayanlardır. Kent sakinlerinin yardımıyla ve yerel yönetimlerin girişimiyle kent temiz tutulabilir ve kentin gelecekteki gelişimini dikkate alan planlamalar yapılabilir. Bu durumda yaşlılar dahil tüm kent sakinleri faydalanabilmektedir (Ercan, 1998). Sağlıklı ve mutlu bir yaşam için yaşam alanının ne kadar önemli ve gerekli olduğu

bilinciyle hareket edildiğinde, kentler dahil tüm yerleşim yerlerinin sorunları kolaylıkla çözülebilir.

2.5. Kent Kültürü

Kent, kentlilerin oluşturduğu bir yerleşim yeri olarak ifade edilebilir. Kent sakinlerinin kentlerine ilişkin algıları ve temsilleri, yaşam tarzları ve kentsel mekân kullanımları tarafından şekillenmektedir. Aslında insanların bir şehirde yaşama biçimleri, onu nerede ve ne sıklıkta kullandıkları, kimliğin önemli göstergeleridir. Günlük hayatını dört duvar arasında geçiren yaşlı bir kadın, işyerinde minibüste vakit geçiren bir işçi, evindeki kafede vakit geçiren bir emekli, sık sık şehirlerarası yolculuk yapan bir iş adamı, kenti farklı şekilde kullanmaktadır. Bu farklılıklar sadece yaşam alanlarının genişliğine değil, aynı zamanda kentsel hizmet ve fırsatlardan yararlanmalarına ve kentle bütünleşme derecelerine de yansımaktadır. Kentsel mekânın kullanımı kent kültürünün inşasının önemli bir yönüdür. Sonuçta bir şehirde yaşamak sadece o şehirde ya da mahallede yaşamaktan ibaret değildir. Bir kentin kendine özgü bir kimliğe sahip olabilmesi için, o kentte yaşayanların onu tanıması, yaşanacak bir yer olarak benimsemesi ve kent kültürünün biçimlenmesine aktif olarak katılması önemlidir (Bilgin, 2011: 22).

2.6. Kentsel Yaşam Kalitesi

Kentlerin kurulmasının temel amacı, insanların güvenlik içinde yaşamlarını sürdürebilecekleri, barınma, çalışma ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri alanlar yaratmaktır. Bir başka deyişle kentler, tüm kent sakinlerinin zarar görmeden, afetlere maruz kalmadan, güven içinde yaşama hakkına sahip olduğu yerlerdir. Her kent sakini, mümkün olduğunca suçtan ve tecavüzden uzak, güvenli bir şehirde yaşama hakkına sahiptir (CoE, 1992). Bu bakımdan emniyet ve güven insan toplumunun temel değerleridir. Maslow'un (1943: 371) insan ihtiyaçları hiyerarşisinde güvenlik ihtiyacı, temel fizyolojik ihtiyaçlardan hemen sonra gelir. Maslow'un hiyerarşisinin de gösterdiği gibi güvenlik, herhangi bir şehirdeki yaşam kalitesinin temel bir bileşenidir. Bu nedenle her akıllı şehrin aynı zamanda güvenli bir şehir olması gerekir (Lacinak ve Ristvej, 2017: 523; Payam, 2018: 16).

Sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel olanaklara kolay ve hızlı erişim, göz seviyesindeki boyutsal unsurlar ve görsel iletişim, doku, renk ve ölçekteki görsel çeşitlilik, herkese hitap eden işlevsel çeşitlilik, yaşamın insan ölçeğini destekleyen

parametreler olarak tanımlanmaktadır (Akbarishhahabi, 2022: 137). Hansen'e (2014: 152) göre insan ölçeği kentsel doku, yaya erişilebilirliği, erişilebilirlik, mekânsal organizasyon, kaldırım, sokak genişliği ve uzunluğu, bina genişliği ve yüksekliği, şehir mobilyaları, peyzaj, ağaçlar ve mimari detay tasarımı ile ilgilidir. Kentsel tasarımın ilkesi olarak tanımlanan insan ölçeğinin hedefi, canlı kamusal alanlar ve çekici yaya alanları yaratmaktır. Bu da kentteki insanların yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Değişen nüfus yapısı ve yaşam tarzları dikkate alındığında günümüzde başarılı bir şehrin planlanması ve tasarlanmasında dört ana kavramın dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar; canlılık, güvenlik, sürdürülebilirlik ve sağlıktır (Gehl, 2010: 5). Bu bağlamda, kent sakinlerinin yaşadıkları mahalleye aidiyet duygusu, kentlerde sürdürülebilir sosyal yaşam için daha da önem kazanmaktadır.

Sağlıklı bir yerleşmenin oluşturulmasında kentte yaşayan tüm grupların kenti kullanabilmesinin sağlanması, özellikle dezavantajlı grupların sosyal hizmetlere, günlük ihtiyaçlara ve ulaşım sistemlerine erişilebilirliğinin sağlanması önemlidir (Bayar ve Türkoğlu, 2021: 30). Erişilebilirlik, çocuklar, yaşlılar veya engelliler ne olursa olsun herkesin kamusal yeşil alanlara ve hizmetlere erişebilmesi ve bunları kullanabilmesi anlamına gelir. Yerleşme tasarımında temel ilkelerden biri, yerleşimin tamamında erişilebilirliğin kalıcı olarak sağlanmasıdır. Bu doğrultuda ortamlar ve kamusal açık alanlar kentsel yaşam kalitesinin sağlanabilmesi için sürekli, erişilebilir, ergonomik, herkes tarafından kolayca algılanabilen ve eşit kullanım hakkı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Yaşlı, çocuk, hamile, engelli, bebek arabası gibi kişilerin, yük taşıyanların kamusal açık alanlara ulaşabilmesi için yaya yürüyüş yolları, kaldırımlar ve rampalar bu anlamda oluşturulan standartlara göre tasarlanması gerekmektedir.

Günümüzün sanayileşmiş dünyasında nüfusun çoğunluğu kentsel alanlarda yaşamaktadır. İnsanların temel ve üst düzey ihtiyaçlarının karşılanma derecesi yaşam kalitesi kavramının önemini oluşturmaktadır. Bir yetişkinin ihtiyaçları hiyerarşik bir yapıya sahiptir. En temel ihtiyaçlardan yola çıkılarak insanın ihtiyaçları biyolojik ihtiyaçlar, güvenlik, ait olma duygusu, prestij (itibar), kendini ortaya koyma (beceri gelişimi), entelektüel, duygusal ve estetik ihtiyaçlar olarak sıralanmaktadır (Maslow, 1968: 41; Tandoğan, 2014: 20). Bu bağlamda, kentin yaşam kalitesi ve kentsel mekân açısından insani ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir.

2.7. Kent Hakkı

Kentsel haklar, kentsel mekâna ilişkin uygulamalarda önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir Sönmez, 2006: 122). Kent ve kentteki vatandaşlık hakları, halihazırda uygulandığı biçimiyle son derece dar bir kapsamla sınırlıdır ve genellikle kenti kendi ihtiyaç ve arzularına göre şekillendirme gücüne sahip bir sınıfın elindedir (Harvey, 2013: 7). Bu haklar vatandaşların başta barınma hakkı olmak üzere pek çok hakkını ihlal etmesini engellemektedir. Kentler; paydaşlar ve yerel ve küresel sermayeler tarafından talep ve beklentilere göre müdahalelere uğramakta ve yatırım alanı olarak görülmektedir (Çatalbaş, 2022: 12). İnsan hakları açısından değerlendirildiğinde kentsel mekâna yapılan her türlü müdahalenin karmaşık dinamikleri etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda kent hakları toplumsal süreçlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Özdemir Metlioğlu, 2021: 2732).

2.7.1. Hak Kavramı, Tanımı ve Özellikleri

Hak düşüncesi insanın zihinsel yaşamında gizli olan doğal bir olgudur. Toplumsal hayatta ve özellikle hukuk sisteminde haklar, borçlar ya da görev ve yükümlülükler arasında çok ince bir karşılıklı ilişkinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Hak kavramı sadece özel hukuk veya bireyler için geçerli olmadığı gibi kamu hukuku, topluluklar, toplumlar ve uluslar için de geçerlidir. Hak kavramının mahiyeti, özü ve temelleri konusunda fikir birliği yoktur (Emini, 2004: 204).

Hak denilen nesne, insanın doğuşundan itibaren duygusal bir dürtü olarak karşımıza çıkar. Hak denilen otorite, kişiliğin gelişmesi ve paralel düşünmeyle kişiliğe dayalı bir bağlantı ve bütünleşmeye dönüşür. Bu nedenle hak bilinci, kişilikten ayrı düşünülemeyecek, insandan, daha doğrusu kişiliğin varlığından ayrı düşünülemeyecek manevi ve entelektüel bir deneyim olarak değerlendirilmektedir (İzveren, 1988: 8). Haklar olarak adlandırılan yetkinin kullanımı, ancak insan hakları konusunda farkındalık yaratıldığı ölçüde anlam, değer ve önem kazanır.

Haklar, baskıya ve haksız ayrımcılığa karşı bir kalkandır ve daha adil bir dünya yaratmanın önemli bir aracı olarak kabul edilmektedir (Kuyurtar, 2006: 6). Hak bilinci yeterince gelişmemiş ve güçlenmemiş bir kişi, neye hak kazandığını bilmediği için haklarını arama olanağından mahrum kalmaktadır. Görüldüğü gibi hak ve yetki

kavramı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Hak sahibi bu yetkiyi kullandığında, yani talepte bulunduğunda karşı taraf için bir yükümlülük, bir görev doğar.

Bir kişinin bir hakka sahip olması, diğerlerinin de aynı haklara sahip olduğu anlamına gelir. İnsan haklarını tanıyan eşitlikçi bir toplumda, insanlar arasında haklar açısından ayrımcılık yapılamaz. Dolayısıyla her hak aynı zamanda bir görevi de beraberinde getirir. Bu görev başkalarının eşit haklarına saygı gösterme görevidir. Herkesin haklarının olduğu ama kimsenin görevlerinin olmadığı toplumlarda, karşılıklı haklar ve saygı yerine tam bir anarşi hâkim olacaktır (Emini, 2004: 205). Bu bağlamda haklardan bahsederken ilgili kişi ve yönetimlerin davranışlarına dikkat etmeleri gerekmektedir.

2.7.2. Kent Hakkı Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Kent hakkı, temel insan hak ve özgürlüklerinin temel değerlerinin kent sakinleri tarafından kullanılabilmesi ve yaşanabilmesi anlamına gelmektedir (Brown ve Kristiansen, 2009: 17). Kent hakları, özgürlük, sosyalleşme, çevre ve yaşam tarzının korunmasında en yüksek standartları temsil eder. Kent hakkı, yenilenmiş bir kentsel toplum, yenilenmiş bir merkezîyet duygusu ve zaman ve mekânın tam kullanımına olanak tanıyan fırsatlar elde etme yeteneği ile bağlantılıdır (Lefebvre, 1996: 124). Kent hakkı, kentleşme süreçlerini, yani kentin oluşumu ve yeniden yapılanmasını şekillendirecek güce yönelik bir taleptir (Erten ve Aktel, 2020: 899).

Kent teorisyeni Lefebvre (2016: 4), kent hakkıyla birlikte, ulus-devlet vatandaşı olsun veya olmasın, temelde bir kentte yaşayan herkesin o kent üzerinde hak sahibi olduğunu vurgulamıştır. Lefebvre'e göre bu hak iki yönlüdür, bunlar söz konusu alanı kullanma hakkı ve kenti etkileyen karar alma süreçlerinde söz sahibi olma hakkıdır. Bu yaklaşımlar uluslararası anlaşmalarda, sözleşmelerde ve bildirilerde de kendine yer bulmuştur. Avrupa Kentte İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin ilk maddesi, kenti, içinde yaşayan tüm insanlara ait olan kolektif bir alan olarak tanımlamaktadır. 2005 Kent Hakkı Dünya Şartı, kent sakinlerini kalıcı veya geçici olarak bir kentte yaşayan tüm insanlar olarak tanımlamaktadır. Şart, kentte yaşayan hassas ve risk altındaki gruplara yönelik tedbirlerin kabul edilmesini ve uygulanmasını öngörmektedir. Bu bağlamda, kent içindeki dezavantajlı grupların ya da kent sakinlerinin kentsel mekânı kullanabilmeleri, kent hakları açısından önem taşımaktadır.

Lefebvre (2011: 8), neoliberal yapının diğer pek çok alanda olduğu gibi kentsel alanda da önemli etkileri olduğunu ileri sürmektedir. Mekâna özgü eşitsizliklerin ortaya çıktığını ve küresel sermayenin kentsel alanı kontrol altına aldığını iddia etmektedir. Kentlerin ticari değer üzerinden yaşam alanı işlevlerinin kaybıyla tanımlandığını, bu eşitsizliklerin ve hak ihlallerinin kent hakkı perspektifinden incelenebileceğini ve bu nedenle kent hakkı parametreleri çerçevesinde mücadele edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bir başka deyişle Lefebvre, kent hakkı kavramını gündeme getiren durumun çağdaş kentlerde ortaya çıkan sorunlardan kaynaklandığını açıklayarak kentin yapısının, işleyişinin ve biçiminin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Lefebvre, yeni bir kentsel yaşam yaratma sorumluluğunun ilgili herkesi içerdiğini vurgulamaktadır. Yeni sosyal ilişkilerin yaratılmasında her paydaşın eşit etkiye sahip olduğunu ve birinin diğerine üstünlüğünün olmadığını belirtmektedir. Üstelik bu paydaşların emir vermekle sınırlı olduklarını ve yeni bağlantılar kuramadıklarını iddia etmektedir. Sosyal yaşamın (pratiğin) tek başına ilişkileri etkileme gücüne sahip olduğunun altını çizmektedir (Lefebvre, 2011: 8). Başka bir deyişle Lefebvre'in yorumuna göre kentsel stratejinin başarılı olması için sürekli uygulanması gerekmektedir, çünkü onun sosyal yaşamdan kastettiği tam olarak budur.

Lefebvre, sanayi ve ticaretin merkezi haline gelen kentlerde, geleneksel kentin bir sanat eseri olarak konumunun, değişim değeri tarafından yok edildiğini ileri sürmektedir. Bu sebeple sadece kentlerin değil sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerin de kökten değişmesi gerektiğini belirtmektedir (Uzunçarşılı Baysal, 2011: 32). Lefebvre (2011: 9), farklı bir kent, siyasal sistem ve toplumsal yapı inşa etme arzusuyla, değişim değeriyle karakterize edilen kentlerin, kullanım değeri temelinde yeniden tanımlanmasının, kentsel mekânların kentsel mekânlar tarafından işgal edilmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Kent sakinlerinin bu mekânları kendi istek ve ihtiyaçlarına göre dönüştürmeleri konusunda radikal bir duruş sergilemektedir.

Erişilebilirlik, tüm kent sakinlerini kapsayan bir planlama ve tasarım yaklaşımı olarak kent hakkı olarak kabul edilebilir. Erişilebilir ya da engelsiz şehir sadece engellilere özgü bir yapıyı ifade etmemektedir. Ancak toplumda dezavantajlı bir grup olan engelliler söz konusu olduğunda, onların bazı haklarını kullanabilmeleri için desteklenmeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle engelsiz şehir, engelliler için

toplumun diğer bireylerinden daha fazla anlam taşımaktadır. Bu bağlamda, kent hakkı son dönemde öne çıkan ve önem kazanan kavramlardan biridir (Erten ve Aktel, 2020: 900).

Sistemle mücadele etmek yerine sisteme entegre olmakla başlayan reformist yaklaşım, kent hakkı fikrini tanımlama çabalarında ortaya çıkan ikinci eksendir. Bu eksende kent hakkını, kentin çeşitli hizmetlerinden yararlanabilme yeteneği olarak tanımlayanlar bulunmakla birlikte, bunu neoliberal sistemin getirdiği bazı adaletsizliklere çözüm bulmanın bir yolu olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır. Ayrıca barınma ve güvenlik hakkı gibi bazı kentsel haklardan başlayarak bunları tek bir konuya indirgeyenler de bulunmaktadır (Uzunçarşılı Baysal, 2011: 32). Avrupa Kentsel Şartı'nda da bu reformist bakış açısının nasıl yansıdığını açıkça görmek mümkündür.

Kent hakkı, terimin tanımındaki bu bakış açılarından da anlaşılacağı üzere barınma hakkı, gıda güvenliği, sağlık hizmetlerine erişim, temiz su hakkı gibi hakların kolektif bir terimi olarak tanımlanmaktadır. Kent hakkı kapsamında halkın talepleri dikkate alınmakta ve değerlendirilmektedir. Öte yandan kent hakkının mevcut sistemi temellerinden sarsacak ve yenisini zorlayacak temel bir hak olduğuna inananlar da bulunmaktadır. Ancak bu düşüncenin aynı zamanda kapitalist sisteme karşıtlığı da kapsadığını belirtmek gerekir. Kavramı ilk kez ortaya koyan Lefebvre'ye göre, mevcut kentlerde yaşayan ve mevcut sistemin dışında kalanların o kentlere dahil olma ya da kentlerin sunduğu faydalardan yararlanma mücadelesi kent hakkı değildir. Bu bağlamda, kentin yeniden inşa ve restorasyon mücadelesi, tüm karmaşık sosyal, fiziksel ve ekonomik sorunlarıyla birlikte kent hakkı kapsamına girmektedir (Ak Kuran, 2019: 99).

Kent hakkı, kent haklarının biçimini ve dinamiklerini anlatmak için iyi bir temel oluşturmaktadır. Lefebvre'nin teorisine göre tüm kent sakinleri sivil ayrıcalıklara ve şehrin kendilerine özgü ihtiyaçlarına en iyi şekilde nasıl hizmet edeceğine karar verme yetkisine sahiptir. Özgürlük hakkı, sosyalleşmede bireysellik hakkı ve yerleşme hakkıyla birlikte daha üst bir hak olarak kendini ifade etmektedir. Lefebvre'e göre kentler farklı ilgi alanlarının ve yaşam deneyimlerinin bir araya geldiği yerlerdir. Lefebvre, bu durumda kentin temel amacının sosyal olduğuna inanmaktadır (Koenig, 2006: 8).

Kent toplumunun doğasında var olan sosyal ihtiyaçlar hem antropolojik hem de özel ihtiyaçlardır. Kenti farklılaştıran ve kent içindeki parçalanmayı aşmasını sağlayan şey, uzmanlaşmış ihtiyaçlardır. Bilgi, sanat, spor ya da her türlü oyun etkinliği, insani ve toplumsal yaşamın gidişatını bölen ve bölen işbölümünü aşmanın araçlarıdır. Böylece belirli kentsel ihtiyaçların karşılanması, kent hakkının kazanılmasıyla el ele yürümektedir. Kent hakkı, basit bir kent ziyareti veya geleneksel kentlere dönüş hakkı olarak düşünülemez. Ancak dönüştürülmüş, yenilenmiş bir kentsel yaşam hakkı olarak formüle edilebilir (Lefebvre, 2016: 5). Toplumsal pratiğin tarihsel serüveninde kazanılmış, geçmişten kopmuş bir haktır. Yani bir şehirden geçmişe atıf yapılarak bahsedilmemektedir. Tam tersine mevcut ve gelecek üzerine inşa edilmektedir. Ekonomik, kültürel ya da sosyal bağlamda bugün gelinen noktanın bir tezahürüdür. Dolayısıyla Lefebvre, kent hakkıyla eski kentten değil, kentçiliğin dinamiklerinden doğan haklardan, kent hakkından söz ettiğinin altını çizmektedir. Çünkü artık gerçek olan kentsel toplumdur.

Kent, modern insanın kafesi gibidir. Bir yandan metanın dolaşımı için kaçınılmaz olan ekonomik faaliyetlerin merkezi, diğer yandan kültürel ve sosyal bağlamda kent insanının ikametgâhıdır. Bu karşılıklı bir yükümlülüktür. Doğan, büyüyen, üreten, tüketen, gelişen, teşhir edilen ve yüzleşen modern insanın kurucu konumuyla kent üzerinde hak iddia etmesi doğaldır. Ancak bu basit bir iddia değildir. Kent hakkı, şehrin kaynaklarına bireysel ya da kolektif erişim hakkından çok daha fazlasıdır; kenti gönül rahatlığıyla değiştirme ve yeniden keşfetme hakkıdır. Kenti değiştirirken, düzenlerken, yönetirken, onunla yaşarken kendini yeniden keşfetme, ihtiyaç ve arzuların kesişimini bulma, minimum faydayı elde etme hakkıdır. Bu bağlamda kent hakkı bireysel değil, ortak bir haktır ve ortak paydanın geliştirilmesi veya keşfedilmesi önemlidir (Eşrefoğlu, 2020: 74).

Kent hakkı, kentte söz etme ve uygulama yetkisine sahip olmaktan ibarettir. Ancak bu güç Lefebvre tarafından belirli sınırlarla ifade edilmemiştir. Bazı açılardan oldukça geniş ve muğlak bir çerçeveye benzemektedir. Lefebvre bu kavramı bilinçli şekilde kullanmıştır, çünkü günlük yaşamın pratiklerini, uygulamaların esnek olduğunu bilmekte ve bunları ilk elden deneyimlemiştir. Zaman-mekân eksenleri de bunu doğrulamaktadır. Bu eksenler sürekli bir çizgi izlememekte, günlük hayatta olduğu gibi kesintili ve süresiz bir yol izlemektedir. Kent hakkı aynı zamanda büyük

ölçüde zaman ve mekân koşullarına da bağlıdır. Toplumsal koşullar, rejim ya da zamanın dalgalanmaları kent hakkına içerik verebilecek düzeydedir. Bu bakımdan kent hakkı, dönemsel ve mekânsal organizasyonları kapsamlardan kurtarmaktadır. Değişmeyen tek şey ekonomik özgürlüğün kısıtlanmasıdır. Kentte sınıf ayrımları yenilediği sürece kent hakkı sorgulanacaktır. Kendini ve çevresini keşfeden toplum aynı zamanda kolektif olarak bir araya gelerek taleplerini ve çılgınlıklarını duyurma cesaretine de sahip olacaktır (Lefebvre, 2016: 5; Eşrefoğlu, 2020: 75).

Harvey'e (2008: 24) göre kentler aktivitenin, heyecanın ve eğlencenin olduğu farklı alanlardır. Kentler, sistematik gücün, tehlikenin, baskının, tahakkümün ve dışlamanın yanı sıra bastırılmamış hareket ve arzuların da tezahürüdür. Harvey şehirlerin sorunlarını süregelen ve yaygın adaletsizlik bağlamında ele almaktadır. Adalet kavramı, dünya nüfusunun çoğunluğunun şehirlerde yaşaması nedeniyle değil, aynı zamanda şehrin modern yaşamın gerilimlerini ve çelişkilerini de bünyesinde barındırması nedeniyle şehirlerden bağımsız düşünülemez (Swyngedouw, 2015: 445).

Harvey, kent hakkının kolektif bir hak olduğunu ileri sürmektedir. Bunun kolektif bir hak olarak ele alınması ve ortak bir politika doğrultusunda hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aktif demokratik katılımı teşvik eden bir kamusal alan yaratmak için, son zamanlarda neoliberalizmin sloganı haline gelen özelleştirme hareketlerinin durdurulması gerekmektedir. Daha kapsayıcı ve farklı haklara ek olarak yeni ekonomik ve politik uygulamalara dayanan bir şehir tasavvur etmek önemlidir. İnsan onuru büyük ölçüde bireysel haklara ve ifade özgürlüğüne bağlıdır, ancak bunların makul bir yaşam, temel mali hizmetlere erişim, katılım ve herkes için çeşitlilik haklarıyla birleştirilmesi gerekir. Kent hakkı, kaynakların kullanılmasından daha fazlasını kapsar. Ayrıca, kentsel planlamayı yeniden tasarlamak, günlük yaşamı toplumsal istek ve arzulara göre şekillendirerek yeniden yaratmak, mimari gelenekleri değiştirmek ve alternatif insan varoluş biçimleri oluşturmak bir haktır (Harvey, 2008: 25).

Neoliberalizmin yarattığı fiziki ve toplumsal sorunlara çözüm bulmak amacıyla önerilen kent hakkı kavramı, birtakım unsurları içermektedir. 6360 Sayılı Kanun ile özellikle kentteki dezavantajlı gruplar açısından kent hakkı kavramı önem kazanmıştır (6360 Sayılı Kanun, 2012). Kent hakkına sahip olma düşüncesi bu bölümde katılım,

ortak tutum, çevreye saygı, hak sahibi olma/haklara sahip olma gibi temel bileşenleri üzerinden incelenmektedir.

Katılım

Mekân, neoliberal sistemde kullanım değeri olarak kategorize edilebilecek bazı özelliklerini kaybetmektedir. Kapitalizmin içinde bulunulan bu aşamasında mekânın kendisi alınıp satılabilen bir metaya, aynı zamanda zenginliğin dünya çapında akışına yardımcı olan bir araca dönüşmektedir. Böyle bir ortamda insanlar hem kendi hayatlarını hem de yaşadıkları toplumu etkileyen kararlara katılamamaktadır. Sermayenin talepleri ise mekâna ilişkin kararlara tanımlamakta ve belirlemektedir (Adanalı, 2011: 15). Kent hakkı fikri, mevcut zorlu koşulların ışığında katılıma özel bir önem vermektedir. Kent hakkı bağlamında, yeni bir toplum ve kent tasavvur edilmekte ve bu talebin karşılanmasında katılımın gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu, Lefebvre'nin katılıma güçlü bir vurgu yapan sözlerinden çıkarılabilir.

Kent hakkının daha temel bir boyutu olan katılım hakkı Lefebvre'nin temel ilkelerinden biridir (Lefebvre, 2016: 4). Pek çok ülkede yapılan araştırmalar katılım ve kent hakkının birbirinden ayrılamayacağını göstermektedir. Kent hakkının katılım bileşeni, dışlanmış grupları topluma dahil etmek için kamu kaynaklarının kullanılması, kamu politikaları yoluyla toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi ve dışlanmış grupların nerede yaşayacaklarına ilişkin kararlara aktif olarak dahil edilmesi gibi konularla ilgilidir (Cabannes, 2004: 28).

Hem teoride, hem de pratik örneklerde kent hakkı, insanların kendi hayatlarının kontrolünü ellerine almaları ihtiyacını varsaymakta ve bunu sağlamanın aracı olarak karar alma süreçlerine aktif katılımı işaret etmektedir. Her ne kadar kent hakkı açısından katılım vurgulansa da, bu katılım sistem içinde mutlu vatandaş katılımı şeklini almaması; daha ziyade sistemin dışında ve sisteme karşı olması gerekmektedir (Amoros, 2014: 130). Bunun nedeni ise kent hakkını kullanarak geçici değil, kalıcı çözümler üretmeye çalışmaktır.

İnsanların yaşadıkları yerle ilgili bazı kararlara katılması ve sonuca etki etmesi kent hakkı açısından önemli olsa da sonucun sürekliliğinin sağlanması daha önemlidir. Aksi takdirde mekânsal kararlara halkın katılımı geçici sonuçlara yol açacak, bir süre sonra hâkim güç kararlara yeniden etki edecek ve süreç yeniden başlangıca dönecektir. Dolayısıyla süreci etkileyen hâkim güçler ve bu güçlerin yer aldığı sistem değişmediği

sürece insanlar ve onların temsil ettiği değerler her zaman tehdit altında olacaktır. Bu durumu önlemenin en iyi yolu sistem dışında katılımcı uygulamalar geliştirmektir (Ak Kuran, 2019: 100).

Ortak Tutum

Kapitalist sisteme karşı mücadelede yapbozun önemli bir parçası olarak kabul edilen kent hakkı, için bu anahtarı kimin, nasıl ve hangi araçlarla kullanacağı meselesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu anahtarı kimin kullanacağı sorusu kent hakkının unsurlarını ortaya koyarken üzerinde durulması gereken sorulardan biridir. Kent hakkının kolektif sorumluluğunun vurgulanması, bu hakkı kimin kullanacağına dair ipuçları vermektedir. Kent hakkı tartışmalarında metaya dönüşen kentsel ortamlarda tartışılması gereken konular kategorize edilememektedir. Lefebvre'e göre kentte yaşayan ve kentten yararlananlar, yoksullar, göçmenler, işçiler, öğrenciler ve gençlerdir. Bunlar arasında engelliler de bulunmaktadır. Ancak zenginler olarak adlandırılabilen ikinci bir grubun daha olduğunu ve kentsel mekândan bahsederken bu grubun da tanınması gerektiğini eklemektedir. Çünkü Lefebvre, sistemin bir bütün olarak bu varlıklı grubun yararına işlediğini iddia etmektedir. Sonuç olarak hem sermaye sahipleri hem de onlara hizmet eden dezavantajlı gruplar, öncelikle kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak planlanan kentten yoğun bir şekilde faydalanmaktadır (Yücel ve Aksümer, 2011: 118). Lefebvre bu durumun değişmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Lefebvre, kentsel alanların yeniden yapılandırılması ihtiyacını ve bunların nasıl kullanılacağı konusunda her toplumsal grubun nasıl bir oy hakkına sahip olması gerektiğini tartışmaktadır. Kentler endüstriyel sistemle birlikte tüketilebilen tüketim mallarıdır, dolayısıyla kullanım değerlerinin geri kazanılması halkın mücadelesine bağlıdır. Lefebvre burada yerel halktan, özellikle de işçi sınıfından bahsetmektedir. Ancak işçi sınıfının yanı sıra yeni bir kent toplumunun gelişmesine katkıda bulunacak başka gruplar da vardır. Bir başka deyişle kent hakkı mücadelesi ancak kentleri metalaştıranlara karşı toplumun tüm kesimlerinin birlikte hareket etmesiyle başarıya ulaşabilir.

Yoksullar, mülteciler, engelliler, eşcinseller gibi dışlanmış kesimlerin kent hakkı bağlamında birlikte mücadele edebilmesi gerektiğini işaret edenlerden biri de David Harvey'dir. Harvey'e göre yoksulların kentte yaşama hakkı bulunmaktadır, çünkü

onlar çalışmakta, üretmekte ve kentin işlevselliği açısından hayati öneme sahiptir. Ona göre herkesin kent hakkı vardır, bu bireysel değil kolektif bir talep olarak görülmelidir ve çoğunluğun değil herkesin haklarını koruması gerekir (Harvey, 2008: 24). Toplumun dışlanmış gruplarının, Tom Angotti'nin tanımladığı (2009: 2) ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için birlikte çalışabilecekleri de açıktır. Kendilerine ait olanı sermayenin pençesinden korumak için birlikte savaşıacak en deneyimli kent kahramanları, Angotti'nin çözümü üretecek sosyal grup tanımıdır. Ancak mevcut yaklaşım, bu kahramanların fikirlerinin sorulmaması veya onlara danışılmaması açısından dikkat çekicidir; bunun yerine girişimlerin çoğunluğu doğrudan bu gruplara verilmektedir (Angotti, 2009: 3).

Kent hakkı, toplumun çok farklı kesimlerinin kentle ilgili haklara sahip olduğunu hatırlatmakta ve bu kesimlerin ortak mücadelesine dayanmaktadır. Bu, kadından çocuğa, yaşlıdan engelliye, işsizden yoksula kadar tüm toplumsal sınıfların kent hakkı talebini gerçekleştirmek için ortak duruş sergilemesi ve yeni kentsel yaşam için kent hakkı inşasında önemli rol oynaması anlamına gelmektedir.

Çevreye Saygı

Küresel sermayeyi çekmek için kentleri metaya dönüştüren sistem şüphesiz bazı mağduriyetler yaratmaktadır. Bu şikâyetlerden bazıları şehirlerdeki kamusal alanların özelleştirilmesi, yeşil alanlara eşit olmayan erişim, çevresel bozulmanın artması ve iç ve dış göçü içermektedir. Bunlar ve buna bağlı yenilikler, şehirlerin demokratikleşme kriterlerini karşılayıp karşılamadığının belirlenmesini zorlaştırmakta ve alternatif kentsel yaşam tarzlarının olasılığını artırmaktadır. Bu çerçevede, ekolojik değerlerin yeni kentsel yaşam hayaline dahil edilmesi gerektiğinin altını çizen kent hakkı da önem kazanmaktadır. Lefebvre, kurulması gereken yeni kentsel varoluşun özelliklerini ortaya koyarken hem kent sakinlerini hem de çevrelerini dönüştürmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca doğanın nasıl alınıp satılabilen bir metaya dönüştüğünü de vurgulamaktadır. Lefebvre, sanayileşmeden önce kentlerin hava, toprak, ateş ve su unsurlarına dayanan birinci doğasının değiştiğini, bunun yerini taş ve metalin ikinci doğasına bıraktığını belirtmektedir. Bu nedenle bahçeler, parklar ve ağaçlar olmadan kent ve kentsel mekân olamayacağını belirtmekte ve doğayı en önemli sorunlardan biri olarak görmektedir (Lefebvre, 2013: 29).

Lefebvre, sanayileşme süreci ilerledikçe insanların gerçek doğal dünya yerine doğanın sembolleriyle yetinmeye başladığını iddia etmektedir. Bunun en önemli örneklerinden biri mevcut şehirlerde yeşil alanların oluşturulmasıdır. Lefebvre'ye (2013: 29) göre parklar, bahçeler ve meydanlar doğanın ancak çarpık bir tasviri olabilir ve şehirlerdeki yeşil alanlar doğanın zayıf bir yansıması olmaya devam etmektedir. Benzer şekilde Harvey (2008: 25), yeni bir metropol inşa etme çabasında olan kent hakkı mücadelesinin çevresel değerler dikkate alınmadan başarıya ulaşamayacağını savunmaktadır. Harvey'e göre yaratılacak yeni şehirleri insanlardan ve onların doğayla olan ilişkilerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle Harvey, insan ve doğa arasındaki ilişkiler ele alınmadan kent hakkı mücadelesinin başarılı olamayacağına inanmaktadır (Harvey, 2008: 25).

Kent hakkının ekolojik değerlerle ele alınmasında vurgulanması gereken bir diğer nokta ise bireylerin doğaya ilişkin hak arayışlarında bütünlüğü göz ardı etmemesi gerektiğidir. Kent hakkı talebiyle uyumlu olsa da modern kentlerde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı gibi doğaya ilişkin hak mücadeleleri kısmi taleplerdir. Bu durumda önemli olan bu hakların bir bütünün parçaları olarak ileri sürülmesidir. Kamusal ve yeşil alanlara erişim, sağlıklı bir atmosferde yaşamak gibi bazı kriterlerden başlamak kent hakkıyla tartışmasız bağdaşmakta ama yeterli değildir. Bu tür taleplerden yola çıkıldığında, resmin tamamını görememe riski ortaya çıkmakta ve sorunlar daha da karmaşık hale gelmektedir (Adanalı, 2011: 15). Bu nedenle kent hakkı, çevresel değerlerin korunması ve bütünlüğü açısından önem taşımaktadır. Aksi halde kent hakkını gerçekten tanımlayan tek şeyin temiz, sağlıklı, yeşil ve estetik bir çevre olduğu ve istenmeyen sonuçlara yol açabileceği varsayılabilir.

Bağlılık/Sahiplik

Lefebvre'ye (2013: 28) göre neoliberal politikaların etkilediği yerler sadece kentler değil; daha ziyade, her alan onun kentsel devrim olarak adlandırdığı bir süreç aracılığıyla kentleşmekte ve bu ideoloji, insanların kırsalda nasıl yaşadığını ve etkileşimde bulunduğunu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Kentsel politikalar dünyanın her bölgesini şekillendirmekte, dolayısıyla kimin bu ideolojiyi baltalayacağını, kimin zarar görenleri savunacağını bulmak önemlidir. Cevap, dikkatle incelendiğinde görüleceği üzere, sorunun kendi içinde yer almaktadır. Çünkü neoliberal politikaların şekillendirdiği kent ideolojisinin yol açtığı hasarın

onarılmasından sorumlu olacak olanlar aynı zamanda bundan zarar görenler olacaktır. Sermayenin değıştirdiğı toplum ve kentlerin değeri zarar görmektedir. Bu nedenle bu grupların kendi değeriinin korunmasının kendi mücadelelerine bağı olduğı söylenebilir (Keleş, 1994: 276).

Kentlerdeki sorunların kaynağının kim olduğunu ve bu sorunlardan hangi grupların etkilendiğini tespit etmek, kent hakkı talebini analiz etmek için yeterli değildir. Yıkımdan etkilenen, nispeten daha az ayrıcalıklı olan insanların kendi değeriini yeniden canlandırmak için ne yapacakları da aynı derecede önemlidir. Çünkü şehrin gerçek sahipleri olarak kabul edilen bu grupları, kendi hayatlarını ve inançlarını korumaya motive eden bazı koşulların olması gerekir. Kentte yaşayan insan, yaşadığı kente ait olduğunu hissederse, yaşadığı kent yaşamına ve kentsel mekâna sahip çıkarsa, kentin sorunlarına duyarlı olursa kentlilik bilincine ulaşabilir veya kentlileşebilir (Akkoyunlu Ertan, 2008: 126). İnsanlar bu bilince ulaşırlarsa hem haklarını hem de şehirlerini koruyacaklardır.

Mevcut sistemde kentle ilgili karar alma yetkisinin kentlide olmaması, kente ait olma/kent hakkını koruma unsurunun aşınmasına yol açmaktadır. Kentsel mekânda meydana gelen fiziksel, ekonomik ve sosyal değışimler, kentin gerçek sahipleri olarak tanımlanan vatandaşlar tarafından değil, kenti karlılığı artırmanın bir aracı olarak gören sermaye sahipleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durum kent hakkının gerçekleşmesinin önündeki en büyük engel olarak değeriendirilebilir. Kentin sahiplenme duygusu ile kente ait olma duygusu bu nedenle özünde birbiriyle bağlantılıdır. Kentin asıl sahibi olarak adlandırılan grup, ancak söz konusu yere ait olduğunu hissettiği takdirde kendisine ait olanı geri alabilir. Bu aidiyet duygusunu mümkün kılan unsur, mağdurların kendi yaşamlarını etkileyen konularda kentteki karar alma süreçlerine aktif katılımıdır (Ak Kuran, 2019: 98).

2.7.3. Kent Hakkına İlişkin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

Kent hakları konusu, 1980'lerden bu yana uluslararası düzeyde tartışılmaktadır. 1992 yılında Strasbourg, kentsel hakları içeren Avrupa Kentsel Şartı'nı onaylamıştır. Avrupa Konseyi'nin 1980-1982 yılları arasında "Yerleşimlerde Daha İyi Yaşam" sloganını benimsemesi, Avrupa Kentsel Şartı'nın temelini oluşturmaktadır. Bunun sonucunda şehirlerde daha iyi bir yaşam olabileceğini vurgulayan, tüm Avrupa'yı kapsayan, kamunun ve yerel yönetimlerin dahil olduğu bir kampanya başlatılmıştır.

Tartışılan konular arasında en dikkat çekici noktalardan biri kentsel çevrenin ve mevcut konutların iyileştirilmesi, yerleşim yerlerinde sosyal ve kültürel fayda yaratılmasıdır. Konseyin aldığı çok sayıda karar arasında toplumu etkileyen önemli projelerde kamuoyunun görüşünün alınması gerektiği de vurgulanmıştır. Kamuoyu, alınan kararlar ve atanmış temsilciler tarafından değerlendirilen projeler hakkında bilgilendirilmeli, ayrıca kentsel çevreyi etkileyen tüm projeler kamunun incelemesine açık olmalıdır.

2016 konferansında kabul edilen ve kent hakkı için en önemli belgelerden biri olan “Yeni Kentsel Gündem” belgesi (HABITAT III), Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve temel insan hakları çerçevesinde kentleşme ve kent haklarını ele almaktadır. Belgede kent hakkı, yeni kent gündeminin ana vizyonu olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda, herkesin yaşam kalitesini ve refahını artırmak için, şimdiki ve gelecek nesiller olmak üzere tüm kent sakinlerinin hiçbir ayrımcılığa uğramadan eşitlikçi, güvenli, sağlıklı, erişilebilir, ekonomik ve dayanıklı olmalarını sağlamayı, kentlerin ve insan yerleşimlerinin adil kullanımı ve bunlardan faydalanılması referans olarak alınmaktadır. Amaç, insanları sürdürülebilir şehirlerde ve insan yerleşimlerinde yaşamaya ve üretmeye teşvik ederek herkes için kentler yaratmaktır (BM, 2017).

Haklara dayalı bir strateji, belirli standartlar, ilkeler, görevler ve yükümlülükler getirerek herkesin özgürlüğünü, refahını ve insan onurunu garanti altına almayı amaçlamaktadır. Dünya çapındaki çok sayıda bölgesel ve ulusal girişimin altında yatan varsayım, yerel yönetimlerin bu ideallerin yayılmasında önemli merkezler olduğu yönündedir (Koenig, 2006: 8). Ortaya konulan teorik araştırmaların, projelerin ve yasaların hepsinin çeşitli mantıkları, yaklaşımları ve hedefleri vardır ve Lefebvre'nin teorisinden geliştirilen tek ve tutarlı bir program olarak yorumlanmamalıdır. Temelde kent hakkına ilişkin olan bu kanunların her biri ayrı bir kent politikasını temsil etmektedir (UNESCO-UN HABITAT-ISS, 2005).

Avrupa Kent Hakları Bildirgesi – 1992

Avrupa Kent Hakları Bildirgesi, Mart 1992'de Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Avrupa Konferansı toplantısında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı temel alınarak hazırlanmıştır. Avrupa Kentsel Şartı'na göre kent sakinleri bazı temel özgürlüklere sahiptir. Bu haklar yeterli barınma, sağlık hizmeti, kültürel ifade ve ulaşımın yanı sıra şiddetten, kirlilikten ve kentsel çevreye zarar vermekten korunma

hakkını da içerir. Bu haklar ayırım gözetilmeksizin tüm kent sakinleri için geçerlidir (Kristiansen, 2006: 96). Aynı yıl kabul edilen Avrupa Kent Hakları Bildirgesi, kentte yaşayan insanların kent haklarının gerçekleştirilmesinde işbirliği ve dayanışma yükümlülüklerini eşit olarak paylaşmaları ilkesine dayanmaktadır. Güvenlik, temiz, sağlıklı bir çevre, istihdam, barınma, ulaşım, sağlık, spor ve dinlenme, kültür, kültürlerarası entegrasyon, iyi yapıli çevre, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlik ve kaynaklar, bireysel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, mali yapı ve mekanizmalar, eşitlik bu haklar arasındadır (Kristiansen, 2006: 97).

Avrupa Kentsel Şartı (1992), Avrupa kentlerinin sakinlerinin, güvenli bir şehir, temiz ve sağlıklı bir çevre, ucuz konut, çeşitli kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği yerler ve her alanda neler yapılabileceği dahil olmak üzere belirli haklara sahip olduğunu vurgulamaktadır. Görüldüğü gibi Avrupa Kentsel Şartı, kent hakkını radikal bileşenlerinden ayırmakta ve yalnızca kentte yaşayanların kentte ikamet etmeleri sonucunda sahip olmaları gereken kentsel haklar çerçevesinde ele almaktadır. Kapitalist sistemi değiştirmeye yönelik herhangi bir gerekçeden söz etmemektedir.

Kentsel güvenlik, sağlıklı trafik ve kent içinde hareket kolaylığı, yeşil çevrenin sürdürülebilirliği, kentlerin fiziksel ve kültürel özelliklerinin devamlılığı, güvenli ve sağlam bina dokusu, kentte yaşayan azınlıkların, engelliler gibi dezavantajlı grupların kentsel hizmetlerden faydalanması yaşlı, çocuk ve hamilelerin korunması, yeşil alanların, spor ve rekreasyonel faaliyetlerin bu alanlarda yer alması, kent yönetimine aktif katılım ve kontrol sağlanması, kentin ekonomik kalkınması ve kültürel açıdan gelişmesi kent hakları konuları arasında yer almaktadır. Bu konular Avrupa Kentsel Şartı'nda ele alınmıştır (Pektaş ve Akın, 2010: 24; Çetinkaya Karafakı ve Çetin, 2023: 276).

Avrupa'da Kentte Kadınlar Şartı – 1994

Bu çağrı, kadın-erkek tüm vatandaşların farklı ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alan demokratik bir tartışma ortamının yaratılmasına katkıda bulunacak yeni bir kentsel planlama felsefesini amaçlamaktadır. Kentsel canlandırma için harcanan enerji, sosyal uyumu güçlendirecek siyasi ve ekonomik önceliklere yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu, her şeyden önce kentte ve kırsalda kadın ve erkekler için açık

alanlar yaratılmasını, eşitliğin sağlanmasını ve yakın toplumsal bağların kurulmasını içermektedir (European Charter for Women in the City, 1994).

Bu durumun temel ilkesi, demokrasinin, herkesin yaşam kalitesini iyileştirmenin bir yolu olarak eşitliği teşvik etmesidir. Bu durum, kadınların kentsel planlama, konut, ulaşım, çevre kalitesi ve sürdürülebilirlik, güvenlik, eğitim ve istihdam gibi alanlarda sivil işlere aktif olarak nasıl katılabilecekleri ve eşit fırsatlardan nasıl yararlanabilecekleri sorununu gündeme getirmektedir. Planlama felsefesinde toplumsal cinsiyetin dikkate alınmasının ve kadınların gündelik hayata bakış açılarının politik meseleler olarak ele alınmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Avrupa Kentte Kadınlar Şartı, 1994).

Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı – 2000

Avrupa Birliği tarafından 2000 yılında kabul edilen Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı, kenti çeşitli toplulukların evi ve kişisel gelişim için bir yer olarak tanımlamaktadır. Kent aynı zamanda muhalefetin, anlaşmazlığın ve tehlikenin merkezidir. Kentsel mekân, hem dayanışma ilkesine dayalı idari ve sosyal faaliyetlerin vücut bulmuş halidir hem de işsizlik, yoksulluk ve kültürel farklılıklar nedeniyle aşağılanma nedeniyle oluşan ayrımcılığın kaynağıdır. Modern kent yaşamının ışığında bazı hakların daha net tanımlanması gerekmektedir. Bu koşullar altında tüm vatandaşlar kent yaşamına katılma ve vatandaşlık hakkına sahiptir. Her vatandaş diğerlerinin haklarını özgürlük ve dayanışma içinde savunması gerekir, çünkü bu Şart'ta belirtilen tüm haklar herkes için geçerlidir (UNESCO-UN HABITAT-ISS, 2006a).

Şartın ilk maddesine göre kent, içerisinde ikamet eden herkesin ortak alanıdır. Kent sakinleri dayanışma kavramını benimsemesi ve politik, sosyal ve çevresel gelişimlerini sağlayacak koşullara erişebilmesi gerekmektedir (UNESCO-UN HABITAT-ISS, 2006a). Bu talep, bu temel kavramın yanı sıra belirli ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yanı sıra demokratik yerel yönetim hakkını da talep etmektedir.

Brezilya Kent Yasası – 2001

Brezilya Şehir Kanunu, kentlerin haklarını kapsamlı bir şekilde ele alan bir başka metindir. 2001 yılında çıkarılan bu yasaya göre belediyeler insan haklarını ve kent haklarını güvence altına almakla görevlidir. Ülke anayasasında yer alan bu kanuna

göre yerel yönetimler, kentsel gelişimi ve arazi kullanımını yönetme sorumluluğuna sahiptir (Koenig, 2006: 9). Kent hukukunun bazı bileşenleri vardır. Bunlar; şehirlerin ve özel ve kamusal kentsel alanların demokratik yönetimine yönelik prosedürlerin tanımı, yasadışı yerleşimlerin kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi için yasal araçların oluşturulmasıdır. Bunlar arasında kentsel mülkiyetin sosyal işlevlerine ilişkin anayasal ilkelerin yorumlanmasına ilişkin kavramlar; farklı bir kentsel düzenin inşası için yerel yönetimlerin yeni araçları düzenlemesidir (The Statute of the City, 2001).

Belediye hukuku, kavramsal olarak geleneksel medeni hukuktan farklıdır ve kentsel alanların kullanımına yönelik yeni bir hukuki-siyasi paradigma oluşturmuştur. Bu nedenle belediyeler, toplulukların sürdürülebilir büyümesi için gerekli olan ve yeterince kullanılmayan kaynakları kullanırken özel ve kamu çıkarları arasında bir denge kurmakla sorumludur (The Statute of the City, 2001).

Dünya Kent Hakkı Şartı – 2004

Kentleri ekonomik, çevresel, politik ve kültürel zenginlik alanları olarak tanımlayan bu duruma göre kentler, bu zenginliğin tersine ve pek çok üçüncü dünya ülkesindeki gelişme modelinde kullanılan kalkınma modelleri doğrultusunda, gelir ve güç yoğunlaşmasının yanı sıra hızlı kentleşme süreçleri yaşamaktadır. Bu ülkelerin kentleri, çevre kirliliği, kamusal alanların özelleştirilmesi ve fiziksel çürümenin yanı sıra sosyal ve toplumsal sorunlar da yaşamaktadır. Pek çok kent, sakinlerine eşit fırsatlar ve yaşam koşulları sunma konusunda oldukça yetersiz kalmaktadır. Ekonomik, sosyal, kültürel, etik özelliklerden ya da cinsiyet, yaş ve diğer faktörlerden dolayı metropol nüfusunun önemli bir kısmı temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır (UNESCO-UN HABITAT-ISS, 2005).

Kent Hakkı Şartı, kentler için verilen mücadeleye bir katkı ve kentlerin haklarının uluslararası insan hakları çerçevesinde tanınmasına yönelik bir araç olarak görülebilir. Sosyal adalet ve sürdürülebilirlik değerleri üzerine kurulu olan bu hak, kentlerde eşit kullanım hakkına dayanmaktadır. Başta zayıflar ve dışlanmışlar olmak üzere tüm kent vatandaşlarının kolektif hakkı bu şekilde anlaşılması gerekir. Şehirlerin dezavantajlı gruplara karşı pozitif ayrımcı politikalar uygulaması, etkili siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal katılımı sağlaması ve insanların eşitliği, özgürlüğü ve ilerlemesinin önünde duran ekonomik ve sosyal engelleri kaldırması gerekmektedir (UNESCO-UN HABITAT-ISS, 2005).

Montreal Haklar ve Sorumluluklar Şartı – 2006

Ocak 2006'da Montreal Haklar ve Sorumluluklar Şartı yürürlüğe girdi. Diğer uluslararası veya ulusal düzeyde oluşturulan yasalardan farklı olarak Montreal Şartı, acil durumlarda belediye tarafından da oluşturulabilir. Bu durum, kamu hizmetlerinin sürekli olarak geliştirilmesi açısından kentin görevlerini belirlemekte ve seçilmiş yetkililer, kent sakinleri ve yerel yönetim arasında sıkı bağların gelişmesini garanti altına almaktadır (Koenig, 2006: 9). Bu şartın 1. maddesi, tüm vatandaşlara eşit davranılması gerektiğini ve kentsel alanlarda insan onuru, hoşgörü, barış ve sosyal uyumun garanti altına alınması gerektiğini belirtmektedir (UNESCO-UN HABITAT-ISS, 2006b). Bu durum kente insan hakları açısından nasıl yaklaşıldığını önemli ölçüde etkilemektedir. Öncelikle vatandaş terimi daha genel anlamda, bir şehirde ikamet eden herkesi, hatta belgesiz veya evsiz olanları bile ifade etmek için kullanılmaktadır. İkincisi, insanların şikâyetleri bir ombudsman aracılığıyla yönlendirildiği için bu hüküm mevzuatla uygulanabilmektedir. (Koenig, 2006: 9).

Yavaş Şehir hareketinin temel ilkelerini içeren Uluslararası Yavaş Şehir Yönetmeliği'nin Altyapı Politikaları başlıklı 4. maddesinde dezavantajlı gruplara kentsel mekânlarda ulaşım ve hareket hakkının doğrudan tanınması öngörülmektedir. Buna göre ilgili madde, Yavaş Şehirlerde dezavantajlı grupların kamusal alanlara erişimini zorlaştıran unsurların ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Kaldırımlara, merdivenlere ve sokaklara çeşitli uyarı levhalarının yerleştirilmesi ve mimari bariyer oluşturan uygulamaların önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Cittaslow Uluslararası Düzenlemesi, 2023).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Engelli Hakları Bildirgesi'nde engelliler tanımı, katılımlarına engel olan uzun süreli fiziksel, zihinsel, duygusal ve duysal engelleri olan kişileri ifade etmektedir. 1970'li yıllardan itibaren toplumdaki dezavantajlı gruplardan biri olan engellileri de göz ardı eden, insani olmayan mevcut kentsel planlama yaklaşımlarını değiştirmeye yönelik Evrensel Tasarım ve Herkes için Tasarım gibi yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu ilkeler, herkesin kentsel alanda iyi yaşama hakkına sahip olduğunu ve herkes için ihtiyaç ve fırsatlara erişimin iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Hanson, 2004: 3). Evrensel tasarım, engelli veya engelsiz tüm insanlara kentsel mekanda eşit kullanım olanakları sağlayan

fırsatların üretilmesi ve tasarlanmasıdır. Bu bağlamda, kent hakkına ilişkin önemli bir belge olarak kabul edilmektedir.

Evrensel tasarım, günümüzün koşullarıyla birlikte gelişen, erişilebilirlik standartlarının ötesinde çeşitli tasarım alanlarında (ürün, kentsel, çevre, peyzaj vb.) erişilebilirliği, kullanılabilirliği ve daha iyi tasarımların yapılabilirliğini artırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Uslu ve Shakouri, 2014: 8). Evrensel tasarım ve herkes için tasarım, toplumdaki çeşitli dezavantajlı grupları kapsayan evrensel boyutlu tasarımların hayata geçirilmesini öngörüyor. İnsanları farklı yeteneklerine veya özelliklerine göre ayırmadan, mimariden ulaşımaya kadar tüm alanlarda evrensel ve esnek bir şekilde tasarım yapmayı amaçlayan evrensel tasarımın ilkeleri, North Carolina Tasarım Okulu tarafından 7 temel prensiple tanımlanmıştır. Bu temel ilkeler; eşitlik, esneklik, kullanım kolaylığı (basit) ve anlamlı kullanım, pratik bilgi (basit ve anlaşılır), koruma ve güvenlik, fiziksel enerjinin minimum kullanımı, mekân tasarımında engel dikkate alınarak fiziksel etkinin en aza indirilmesidir (Mamatoğlu, 2015: 7).

Kentlerde evrensel tasarım ilkelerinin temel özellikleri aşağıda yer almaktadır:

Eşitlik

Kullanımı ve kullanım alanı tüm kent sakinlerinin kolaylıkla anlayabileceği tanımlar ile anlatılmalıdır. Kullanıcıları damgalamaktan veya izole etmekten kaçınılması gerekmektedir. Kentin, tüm kullanıcıların güvenliği ve gizliliğini garanti etmesi önemlidir. Çekici ve kaliteli olması ve tüm kullanıcılara hitap etmesi gerekmektedir.

Esneklik

Kullanıcılara çeşitlilik sunulmalıdır. El kullanımının gerekli olduğu yerlerde iki elle (sağ ve sol) kullanıma uygun tasarımlar yapılmalıdır. Kullanıcılar araştırılıp kullanımlarına uygun tasarımlar oluşturulmalıdır.

Kullanım Kolaylığı

Basit (yalın) ve mantıklı kullanım olmalı, gereksiz dağınıklık ortadan kaldırılmalıdır. Beklentilerin karşılanması gerekmektedir. Farklı dil ve anlama/okuma becerilerine sahip veya okuma-yazma bilmeyen kullanıcılara uygun olmalıdır.

Kullanıcı önemli bilgilerden haberdar edilmelidir. Tasarım ürünü kullanıldıktan sonra geri bildirim sağlanarak tasarımın etkinliğinin artırılması gerekmektedir.

Pratik (basit ve anlaşılır) Bilgiler

Oturan veya ayakta duran bir kullanıcı için önemli olabilecek ayrıntılar basit ve doğrudan bir dille sunulmalıdır. Bilgiler kullanıcılara çeşitli formatlarda (resimli, sözlü-işitsel, dokunma vb.) sunulmalıdır. Kullanıcı algısı için en iyi okunabilirliği (anlaşılabilirliği) sağlamak gerekir. Kullanıcıların uyarıyı anlayabilmesi için basit kelimelerle ifade edilmelidir. Algısal güçlüğü olan kullanıcılar için nesneler kullanılması gerekmektedir.

Koruma ve Güvenlik

Yaralanma veya düşmeye yol açabilecek durumlara karşı önlem alınmalıdır. Tehlike oluşturabilecek durumlara ilişkin uyarılar bulunmalıdır. İzleme yapılmalı ve kontroller sağlanmalıdır.

Minimum Fiziksel Enerji Kullanımı

Vücut yapısını zorlamayacak tasarımlar yapılmalıdır. Kullanıcının çok fazla fiziksel enerji harcamasını gerektiren uygulamalardan kaçınılmalıdır. Kent tasarımında engel durumu dikkate alınarak fiziksel stres en aza indirilmelidir. Rahatlatıcı ve konforlu bir ortam oluşturmak önemlidir. Tutma, bükme, çekme ve farklı durumlar için çeşitli alternatifler bulunmalıdır. Yardımcı cihazlara ihtiyaç duyan kullanıcılar ve kişiler için yeterli alan sağlanmasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Mamatoğlu, 2015: 8).

Dikkat edilirse kentsel alanlarda sağlıklı ulaşım planlarının geliştirilmesi için evrensel tasarım ilkelerinin uygulanması şarttır. Ancak bu ilkelerin uygulanması halinde kentsel mekânlarda yaşayan insanların kentin sosyal yaşamına eşit bir şekilde katılmaları ve böylece ulaşım ve trafik haklarını tam olarak yaşamaları mümkün olabilecektir.

2.8. Engellilik

Geçmişten günümüze kentleşme politikaları da dahil olmak üzere pek çok kamu politikasının tasarlanması ve uygulanmasında toplumun dezavantajlı gruplarının büyük ölçüde göz ardı edildiği bilinen bir gerçektir. Dezavantajlı grupları sosyal

hayattan dışlamaya ve yalnızlaştırmaya hizmet eden bu tutum, toplumdaki bireylerin davranışlarıyla giderek pekiştirilmekte ve ne yazık ki herkes kendileri gibi olmanın sosyal hayata katılımının önünde bir engel olduğunu kabul etmektedir.

Dezavantajlı grup; ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya siyasi statüleri nedeniyle farklı olan kişilere denir (MARKA, 2011). Ancak kentsel alanlardaki dezavantaj kavramına sadece bu unsurları kullanarak bakmak yeterli değildir. Çağdaş bir yaklaşımla kendilerini dezavantajlı olarak tanımlayan gruplara bakacak olursak sağlıktan, sosyal destekten, saygıdan, eğitimden, bilgiye erişimden, istihdamdan, genel halkın kolaylıkla erişebileceği fırsatlardan yoksun olan ve bunları sağlamayan kişilerdir. Bu gruplardan birisi de engellilerdir (Mayer, 2003: 2). Ayrıca sosyal fırsatlara erişimde yaş, evsizlik, sosyal dışlanma, güçsüzlük, yoksunluk vb. kavramları da dikkate alırsak, engelli olan veya olma ihtimali olan gruplar dezavantajlılarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bugün dezavantajlı sayılmayan kişi veya grupların gelecekte dezavantajlı sayılması mümkündür.

Türkiye açısından bakıldığında büyük şehirler, kozmopolit yapılar, sürekli göç, eşit olmayan gelir dağılımı ve kırsal kesime göre yaşam pahalılığının yüksek olması dezavantajlara karşı özellikle son derece hassastır. Toplumsal bir gerçeklik olan dezavantajların giderilmesine yönelik kamu politikalarının yerel ve ulusal düzeyde geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Yapılan kamu politikaları yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamalı, uygulandığında kapsayıcılığı ve sosyal içermeyi de hedeflemelidir. Aksi takdirde insanlar dezavantajlı durumlarını değiştiremeyecek bir şey olarak algılsa, sosyal patlama ve anomi gibi sonuçlara ve dolayısıyla suç oranlarının artmasına neden olabilir (Özer ve Çolak, 2015: 480).

Bugün dünyanın birçok ülkesi, Birleşmiş Milletler gibi birçok kuruluşun desteğiyle kentsel planlama ve politika oluşturma süreçlerinde dezavantajlı gruplardan olan engellilerin de bu toplumun bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Engelli bireylerin istihdam edilebilmeleri, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri, topluma katılım kapsamında sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılabilmeleri için fiziki çevrenin ve toplu taşıma sistemlerinin erişilebilirliği kent hakkı kapsamında ele alınması gereken en önemli konudur.

Engelli bireylerin toplumsal yaşamın her alanına dahil olması, tedavi, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanması, üretime, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımı, mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve kullanışlı olarak tasarlanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle fiziksel çevre ve ulaşım sistemlerinin planlama ve tasarım aşamalarında engelli bireylerin kullanım ve erişilebilirlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.

2.8.1. Engelli Tanımları

Engelli kişi; doğuştan itibaren veya daha sonra herhangi bir nedenle fiziksel, zihinsel, duygusal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli nedenlere bağlı olarak kaybetmesi nedeniyle sosyal hayata uyum sağlamada ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çeken kişidir. Bu bakımdan engellilik derecesine sahip olan ve korunmaya, bakıma, rehabilitasyona, danışmanlık ve desteğe ihtiyacı olan kişilerdir (Başbakanlık Özürölüler İdaresi Başkanlığı, 2008).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Engelli Hakları Bildirgesi'nde engelli terimi; katılımlarına engel olan uzun süreli fiziksel, zihinsel, duygusal ve duyuşsal engelleri olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Engelliler çeşitli engellerle karşılaştıklarında toplumda başkalarıyla eşit bir şekilde tam ve etkili bir şekilde yer alabilirler. 5378 sayılı Kanun engelliği şu şekilde tanımlamaktadır; doğuştan veya sonradan meydana gelen bedensel, zihinsel, duygusal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerin kaybı nedeniyle, sosyal hayata uyum sağlamada ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada çeşitli derecelerde güçlük çeken, koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilerdir (Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Bu tanımlara ek olarak, insanları engelli hale getiren yetenek kayıplarından kaynaklanan fiziksel engeller, insanların anlamlı ve etkili bir şekilde etkileşimde bulunmasını engelleyen korku ve varsayımlardan kaynaklanan davranışsal engeller, iş, mevzuat ve kamu politikalarına katılamama engelliler açısından bütünsel bir çerçeve oluşturmaktadır (Sungur Ergenoğlu, 2013: 7).

Engellilik kavramı çok boyutlu ve tartışmalı bir konudur. Araştırmacılar geçmişten günümüze sağlık ve sosyal ortamlarda engellilikle ilişkili olarak sosyal ve fiziksel engelliliğin rolünü ve etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Bu dönemler, bireysel tıbbi modelden, insanların toplum tarafından ötekileştirildiği sosyal modele geçiş olarak nitelendirilmiştir. Engellilik kavramı başlangıçta fiziksel engellilik olarak

görülürken, daha sonra toplumdan dışlanma, ötekileştirilme gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla engellilik kavramı, bireyin psikolojik, sosyolojik ve biyolojik olmak üzere üç temel alandaki eksiklikleri veya bozuklukları olarak tanımlanmaktadır (Kalaycı ve Akın, 2019: 664).

Engellilik kavramının tanımı Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, bir kişinin demografik veya sosyal gereksinimlere göre normal olan faaliyetlere katılma yeteneğini sınırlayan veya ortadan kaldıran olumsuz durumu ifade eder (WHO, 2011). Bu kavramla eşanlamli olarak kullanılan sakatlık kavramı ise, sağlık yetersizliği olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bir diğer kavram olan özürlülük, iş yapma yeteneğinin kaybı veya azalması olarak tanımlanmaktadır. Özetle, farklı nedenlere bağlı olarak zihinsel, fiziksel ve kronik olmak üzere farklı engellilik türleri vardır (Dünya Engelliler Vakfı, 2018).

2.8.2. Engelliliğin Türleri

Engellilik tanımları çerçevesinde engelliler, fiziksel, zihinsel ve duygusal olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Fiziksel engelli kişiler ise, ortopedik, görme, işitme ve konuşma engelliler gibi sınıflara ayrılabilirler. Yapılan araştırmalar neticesinde, engellileri daha ayrıntılı olarak sınıflamak gerekirse aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür (Kalaycı, 2007: 3; Farrell, 2008: 8; Heward, 2013: 5; Genç, 2016: 66; Ayyıldız, 2017: 178; Esen, 2018: 12).

Görme bozukluğu: Bir veya her iki gözde meydana gelen ve toplumda yaygın olarak görülen miyop, hipermetrop, astigmatizma gibi göz hastalıklarına kıyasla daha ciddi olan ileri derecede görme kaybıdır. Bu kayıplar tam (körlük) veya kısmi (görme bozukluğu, az görme) olabilir.

İşitme bozukluğu: Bu, işitme testleriyle belirlenen, bir veya her iki kulakta işitmenin normal işitme eşiğinin altında olduğu bir durumdur. Görme engellilerde olduğu gibi bu engelli grubunda da tam veya kısmi görme bozuklukları mevcuttur.

Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Bu, sosyal iletişim, etkileşim ve dilde kalıcı gecikmeler ve tekrarlayan davranışlar içeren nöro gelişimsel bir hastalıktır.

Konuşma ve dil sorunları: Bu engelli grubu, işitme sorunu olmayan ancak dil, ağız, dudak, damak, çene veya boğazdaki bir sorun nedeniyle veya bazı nörolojik

rahatsızlıklardan dolayı konuşma sorunu yaşayan kişileri içerir. Bu kişilerin konuşma hızı, akıcılığı ve ifadesinde sorunlar olabilir.

Fiziksel engellilik: Bunlar ortopedik problemlerdir, yani iskelet sistemindeki kemik, eklem ve kaslarda hasar ve nöromotor problemler yani sinir sisteminde belirli hareket etme, kullanma, hissetme ve kontrol edememeyi içeren vücuttaki hasarlardır.

Zihinsel engellilik: Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Derneği'nin 2010 yılında revize ettiği zihinsel engellilik tanımına göre, 18 yaşından önce ortaya çıkan ve kavramsal, sosyal, zihinsel işlevlerin yanı sıra zihinsel işlevlerde de görülen uyumsal bir engelliliktir. Davranışta önemli gecikmeler olarak ortaya çıkar.

Duygusal ve davranışsal sorunlar: Bireyin eğitim sürecini ve buna bağlı performansını olumsuz yönde etkileyen, bireyin yaşına, kültürüne, sosyal ve etnik normlarına uygun olmayan davranışsal ve duygusal tepkilerdir.

Özel öğrenme engelliliği: Diğer engellerle veya risk altındaki durumlarla açıklanamayan, belirli davranışlarda ve akademik konularda güçlüklerin gözlemlendiği bir grup engeldir. Özellikle okuma-yazma, matematik, konuşma, dikkat ve hareket problemleri, sosyal becerilerde sorunlar görülebilir.

Kronik hastalık/sağlık sorunları: Astım, diyabet, epilepsi, kalp sorunları, kanser ve obezite gibi kişinin çalışma ve performans yeteneğini etkileyebilecek kronik sağlık sorunları nedeniyle vücudun gücünün, dayanıklılığının ve uyanıklığının sınırlandırılmasıdır. Kişi günlük işlevlerinde sürekli bakım ve/veya tedaviye ihtiyaç duyar.

Çoklu engellilik: Çoklu duyu bozukluğu olan, zihinsel, fiziksel, duygusal, davranışsal ve sağlık sorunları olan kişiler bu engelli grubuna dahildir. Çoklu engeli olan bir kişinin karşılaştığı engellerin ve/veya sorunların belirli bir sayısı veya sınırı yoktur.

Zihinsel ve nörolojik bozukluklar: Her ne kadar eğitimsel veya tıbbi açıdan diğer engelli grupları gibi sınıflandırılmasa da, psikiyatrik bozukluğu olan kişilerin de fiziksel, sosyal, duygusal ve davranışsal sorunları vardır (DSM V, 2013). Şizofreni, bipolar bozukluk, majör depresyon gibi sorunları olan kişilerin, engelli olarak tanımlanmasalar bile aldıkları raporlarla istihdama katılmaları desteklenebilmektedir.

3. TÜRKİYE’DE ENGELLİ HAKLARI VE BELEDİYELER

3.1. Engelli Hakları

Kent, engellilere çeşitli kısıtlamalar getirdiğinde; evden ayrıldıklarında başlayan gün için çeşitli engellerden korkmalarına neden olduğunda; bu savaşı tek başına verememe endişesi onları bir akraba bulundurmaya zorladığında; tek başına ya da değil, sadece en acil işleri yaparak bir an önce evlerine dönmeleri gerektiğini hissettirdiğinde kentin kendisi bir engeldir. Bir tanıdığının düğününe ya da cenazesine gidemeyen, kafede sohbet edemeyen, yakınlarına hediye alamayan, stadyumda maç izleyemeyen, arkadaşlarıyla sinemaya gidemeyen engellilere ev içi rutini dayatılması engelliler için büyük bir kent hakkı sorunudur. Kısacası bir kent engellilere hiçbir şey sunamadığı zaman, engelliler açısından sosyal hayatın güzellikleri, yaşam kaliteleri de tehdit edilmektedir.

Engelsiz bir şehir yaratmak, herkes için bir kent yaratmak anlamına gelir. Engellilerin Sorunları ve Beklentileri (Türkiye İstatistik Kurumu, 2010) araştırma raporunda, fiziksel çevrenin engelliler için uygun olup olmadığı sorulan vatandaşlar, engelliler için zorluk yaşadıkları alanları şöyle sıralamıştır; kaldırımlar ve yaya geçitleri %66,9; binalar (katlara erişim, bina içinde hareket kabiliyeti) %66,3; mağazalar, marketler, mağazalar ve restoranlar %59,5; kamu binaları %58,4; postaneler ve bankalar %55,4 sorunlu alanlardır. Bu sonuçlardan anlaşılacağı üzere, engelli bireylerin haklarını kentte kullanmalarına rağmen, dışarıdaki zorluklardan çok etkilendikleri görülmektedir. Bu nedenle kent yöneticilerinin ve kent sakinlerinin hedefi engelsiz bir kent olması gerekmektedir.

Türkiye’de 2 milyon 511 bin 950 engelli bulunmaktadır. Bu engellilerin 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadındır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Ulusal Engellilik Veri Sistemine kayıtlı olmayan engelli bireylerin de olduğu bilinmektedir. Elde edilen sayısal veriler arasında kayıt dışı engelliler de dahil olmak üzere Türkiye nüfusunun yüzde 16,2’sini engelliler oluşturmaktadır (Engelliler Konfederasyonu, 2021; Batal ve Koç, 2022: 1399).

Şehir düzenlemeleri engelli ve engelli olmayan tüm insanları kapsayan planlara dayalı olarak tasarlanması gerekir (UN, 2004). Çözümlerden biri engelliler için park, yol vb. olabilir. Bu sadece engellilere özel bir durum olmamakta, ayrıca sosyal boyutun da göz ardı edilmesidir. Bu ayrı alanlar engellilerin kentteki diğer yaşayanlar

ile entegrasyonuyla çelişmektedir. Bu çelişki kentsel ekolojik yaklaşımın ve sürdürülebilir kalkınmanın, özellikle de eşitlik ve katılım ilkelerinin hayata geçirilmesini engellemektedir (Kaplan ve ztrk, 2004: 68; şat ve Gver, 2017: 522).

3.1.1. Engelli Haklarının Tarihsel Gelişimi

Ulusal ve uluslararası engellilik politikaları; engellilerin sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarının iyileştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler, toplumsal yaşamın hareketliliği ve toplumsal değişim sonucunda evlerine kapanan engelli bireylerin topluma entegrasyon talepleri toplumun diğer kesimleri tarafından da görünür hale gelmiştir (Genç ve at, 2013: 332).

3.1.1.1. Uluslararası alanda engelli haklarının tarihsel gelişimi

2006 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) amacı, tüm engelli kişilerin temel özgürlüklerden ve tüm insan haklarından tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, sağlamak ve korumak ve saygıyı artırmaktır (WHO, 2011). Dünya Engellilik Raporu; ilgili tüm paydaşlara, engelleri ortadan kaldıracak, rehabilitasyon ve destek hizmetlerini iyileştirecek, yeterli sosyal korumayı sağlayacak, kapsayıcı politika ve programlar oluşturacak ve engelli bireylerin ve toplumun yararına mevcut ve yeni norm ve yasaları yürürlüğe koyacak koşullar yaratmaya yönelik adımlar önermektedir.

Geçmişte engelliler yardıma ihtiyaç duyan bireyler olarak tanımlanırken, günümüzde yardım etme mantığı yerini hak temelli bir bakış açısına bırakmıştır. Ancak kamu kurumlarının eksik ve hatalı uygulamaları, engelli bireylerin ve ailelerinin hakları konusunda yetersiz bilgi sahibi olmaları ve haklarını arama konusundaki kısıtlılıkları onların sosyal hayata uyum sağlamalarına engel olmaktadır (Genç, 2016: 66).

1965 yılında Engelli Gelir Grubu'ndan iki kadın, İngiliz Parlamentosu'nda lobi faaliyeti yürüterek gelir durumu, yoksulluk ve engellilik arasındaki bağlantıya dikkat çeken siyasi bir hareket başlatmıştır. 1976 yılında İngiltere'de Ayrımcılığa Karşı Bedensel Engelliler Derneği Temel İlkeler başlıklı bir metin yayınlamıştır. Bu metinde, birey odaklı tasarım ve uygulamalar nedeniyle fiziksel engelli bireylerin toplum tarafından engelli durumuna dşrldği belirtilmektedir. Toplumun bakış

açısını değiştirmek için fiziksel engelli bireylerin sosyal model odaklı tasarımlarla topluma katılması gerektiği vurgulanmıştır (Taylor, 2004: 30).

BM sisteminde doğrudan engellilikle ilgili maddeler içeren düzenlemelerin kabul edilmesi 1970'li yıllara dayanmaktadır. Bu doğrultuda ilk bağlayıcı metin, zihinsel engelli kişilerin haklarını sıralayan ve onların da diğer insanlarla aynı haklara sahip olduğunu belirten 1971 tarihli Zihinsel Engellilerin Hakları Bildirgesi'dir. Bu tarihten önceki yaklaşım engellilik alanını dolaylı olarak etkilerken bu tarihten sonra engelliliğe özel kararlar alınmaya başlanmıştır. İkinci gelişme ise daha önceki düzenlemelerde belirtilen ilkeleri yineleyen ve ayrımcılığın önlenmesine vurgu yapan 1975 Engelli Hakları Bildirgesi'dir. Bildirgelerin, engellilik hizmetlerine yönelik refahtan hak temelli bir yaklaşıma geçişin işareti olduğu kabul edilmiştir (Degener ve Quinn, 2006: 1581).

Dünya Sağlık Örgütü 1980 yılında engelliliği Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması ile tanımlamıştır (Mullner, 2006: 1650). Bu nedenle hak temelli yaklaşım 1980'lerden bu yana engellilik politikasını geri dönülmez biçimde etkilemiştir (Hendricks, 2007: 274). BM sisteminde hak temelli yaklaşımın benimsenmesini ve ülkelere yayılmasını sağlayacak pek çok gelişme yaşanmıştır. Bunlar arasında Engelliler Yılı (1981), Engelliler On Yılı (1981-1991) ve Engelliler için Dünya Eylem Planı (1982) yer almaktadır. Listelenen gelişmeler BM'nin engelliliğe odaklandığını gösteriyor. Bu sayede engelli gündemine yeni kavramlar dahil edilmiştir. Bu gelişmelerin ardından engellilerin yaşamın her alanına tam katılımı konusu ele alınmıştır. BM sisteminin engellilik politikasına ilişkin tüm çabaları değerlendirildiğinde geniş bir alanda farkındalık yaratma ve politika oluşturma konusunda itici güç olduğu görülmektedir (Ingstad, 2001: 773; Çamur ve Arap, 2023: 2).

1986 yılında Avrupa Birliği'nde Engellilerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı kabul edilmiş, 1996 yılında ise Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği Kararı alınmıştır. 2000'li yıllarda Avrupa Konseyi, 2001-2006 yılları için ayrımcılıkla mücadele için bir topluluk eylem programı oluşturmaya karar vermiştir. Ayrıca Avrupa Birliği, 2000 yılında Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın kabul edilmesiyle engelliliğe yönelik önemli bir adım daha atmıştır. Bunun sonucunda engelli kişilerin sağlık alanındaki durum ve koşullarının iyileştirilmesinde önemli ilerlemeler

kaydedilmiştir. Engelli bireylere yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası politikalar yoluyla ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmelerin değerlendirilmesi sağlanmaktadır (Genç ve Çat, 2013: 333; Kalaycı ve Akın, 2019: 664). BM'nin engellilere yönelik hazırladığı düzenlemelerin birçoğu Avrupa Birliği ülkeleri tarafından da benimsenmektedir. Bu bağlamda engelliler dünyanın her yerinde pasif ve muhtaç bireyler olarak görülmek yerine, toplumun diğer üyeleriyle eşit bireyler olarak kabul edilmektedir.

3.1.1.2. Türkiye’de engelli haklarının tarihsel gelişimi ve sunulan hizmetlerin yasal dayanakları

Engellilere yönelik hizmetlere ilişkin yasal çerçevenin oluşturulması konusunda Türkiye’de çok sayıda yasa ve yönetmelik bulunmaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu, 5216 sayılı Belediye Kanunu, 5378 sayılı Engelliler Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu bu anlamda meşru olan kanunlardır. Bu yasalara ek olarak, kurallar, dezavantajlı gruplara yönelik tesislerin ve merkezlerin açılması ve yönetimine ilişkin yönergeleri belirlemektedir. Bu düzenlemeler arasında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün çocuk evleri, huzurevleri ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerine yönelik huzurevleri, kadın konukevlerinin açılması ve işletilmesi ile ilgili yönetmelikler, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin çalışma uygulama ve esaslarına ilişkin düzenlemeleri yer almaktadır. Engellilerin ulaşım ve hareket hakkının sağlanmasına yönelik hukuki çerçeveyi sağlayan kanunlara rağmen engellilere yönelik toplumsal yaklaşımların ve erişilebilirlik sorunlarının varlığı halen günümüzde devam etmektedir.

3.1.1.2.1. 1982 Anayasası öncesinde engellilere yönelik düzenlemeler

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından 1950’li yıllara kadar engellilerle ilgili gelişmenin sınırlı olduğu ve devletin engellilere yönelik bir politikasının olmadığı söylenebilir. 1982 Anayasası öncesinde yapılan düzenlemeler aşağıda gösterilmiştir.

Yasal Düzenleme	Tarih	Düzenleme Konusu
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olan İzmir'deki Sağır-Dilsiz ve Körler Okulu'nun Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesini düzenleyen 5822 sayılı Kanun	1951	Bu yasa, özel ihtiyaçları olan kişilerin eğitiminin bir sağlık hizmeti olduğu anlayışını ortadan kaldırmıştır. Farklı engel türlerine sahip öğrencilerin aynı eğitim kurumunda öğrenim görmesi uygulamasına da son verilmiştir.
Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun	1957	Bu kanun, 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı Kanunun eksikliklerinin giderilmesini amaçlamaktadır.
222 Numaralı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	1961	Kanunun 12. maddesinde “Zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal açıdan engelli çocuklar, zorunlu ilköğretim çağında olsalar dahi, özel eğitim desteği ve öğretimi alır” denilerek, Türk eğitim sistemi içerisinde özel eğitimin verildiği vurgulanmıştır. Eğitim devlet tarafından resmi olarak tanınmaktadır ve özel eğitim hizmetleri devlet tarafından verilmektedir.
1961 Anayasası	1961	50. maddede “Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyaç duyanların topluma faydalı olmalarını sağlayacak tedbirleri alır” denilmektedir. Böylece engellilerin eğitimi anayasal güvence altına alınmıştır.
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1962 1967 1968	Yönetmelik, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların tanımlarını ve sınıflandırılmasını, engel grupları ve oranlarını, özel eğitimin amaçlarını ve özel eğitim kurumu personelinin görevlerini belirlemektedir.
Gümrük Kanunu	1972	Özel ihtiyaçları olan kişilerin teşhis ve tedavisinde kullanılan makine, teçhizat ve ilaçlardan herhangi bir vergi alınmayacağı kanunla düzenlenmiştir.
1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu	1973	8. maddede “...özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukların eğitimi için özel tedbirler alınır” hükmü yer almaktadır.
Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği	1975	Kapsam genişletilmiştir.

Tablo 3.1. 1982 Anayasası öncesinde engellilere yönelik düzenlemeler

1982 Anayasası engellilerle ilgili bazı maddelere değinerek, Türkiye’de engellilerin de önemli hakları olduğunu vurgulamıştır. Buna göre 42. Maddede; “... Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.... “ denilmiş, bu madde ile özel gereksinimli bireylerin eğitimle ilgili hakları 1961 Anayasası’nda olduğu gibi korunmuştur (Çitil ve Üçüncü, 2018: 234).

3.1.1.2.2. 1982 Anayasası sonrası engellilere yönelik düzenlemeler

Genel olarak Türk hukuk sisteminde engelli hakları ve devletin bu alandaki yükümlülükleri mevzuatın geneline dağılmış durumdadır. Ancak engellilere yönelik hükümler içeren doğrudan yasal hükümler de

bulunmaktadır. Bugün Türkiye'de engellilikle ilgili hizmetlerin temel yasal dayanakları 1982 Anayasası, 1997 yılında yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Kanun Hükmünde Kararname ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Kanunu'dur. 1982 Anayasası maddelerinde engellilerin haklarına korumaya yönelik kararlar bulunmaktadır. 1982 Anayasası'na göre hiç kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmaz. Çocuklar, kadınlar ve bedensel ve zihinsel engelli kişiler, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur. Kanundaki bedensel ve zihinsel engelliler ifadesi, doğrudan engellilere atıfta bulunmaktadır. Ayrıca Anayasa'ya göre herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliğini sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatı kurar. Bu bağlamda 1982 Anayasa hükümlerinde engellilerin sosyal güvenlik hakları da güvence altına alınmıştır.

1982 Anayasası'nın üçüncü bölümünün eğitim ve öğretim hak ve görevleri ile ilgili kısmının 42'nci maddesinde; "...Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyaç duyanların topluma faydalı olmasını sağlayacak tedbirleri alır.." ve bu maddeyle özel gereksinimli vatandaşların eğitimle ilgili hakları 1961 Anayasasındaki gibi muhafaza edilmiştir 1982 Anayasası'nın 61. maddesi, önceki Anayasa'dan farklı olarak; "...Devlet, engellilerin korunmasını ve sosyal hayata kazandırılmalarını sağlayacak tedbirleri alır. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçla gerekli olabilecek kurum ve kuruluşları kurar veya kurdurur..." hükmünde, engelli ve korunmasız çocukların topluma kazandırılması için Devletin gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir.

1982 Anayasası'nın bu maddeleri, devletin engellilere yönelik sosyal, hukuki ve eğitimsel tedbirleri alması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Anayasanın birçok maddesi değiştirilmiş olmasına rağmen engellilere ilişkin hükümler geçerliliğini korumaktadır. Ancak 2010 yılında yapılan referandum sonrasında Anayasa'nın 10. maddesine kanun önünde eşitlikle ilgili ek bir hüküm getirilmiştir. Bu maddede; engelliler, çocuklar, yaşlılar, maluller, savaşta veya görevde ölenlerin dul ve yetimleri, maluller ve gaziler lehine alınan tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı ifade edilerek, bu kişilere karşı pozitif ayrımcılık yapılması öngörülmüştür.

30 Mayıs 1997 tarihinde kabul edilen 573 Sayılı Özel Eğitim Kanun Hükmünde Kararname, özel ihtiyaçları olan kişilere yönelik eğitim hizmetlerini yasal çerçeveye dahil etmiştir (Akçamete ve Kaner, 1999: 396). 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin amacı, Türk eğitim sisteminin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak özel eğitime ihtiyaç duyan kişilerin eğitim ve öğretim haklarını kullanabilmelerini sağlayan ilkeleri düzenlemektir. Bu Kanun Hükmünde Kararname, özel eğitime ihtiyaç duyan kişileri ve onlara doğrudan veya dolaylı olarak sunulan eğitim hizmetlerini kapsamaktadır. Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde kaynaştırma, özel okullarda eğitim, özel eğitim desteği, eğitim programları ve değerlendirmeye ilişkin hükümler bulunmaktadır.

573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin ardından 18 Ocak 2000 tarihinde Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği yayımlandı. Bu yönetmelik; genel ilkeleri, ön kayıt süreçlerini, tanılama süreçlerini, eğitsel tanılamayı, izleme ve değerlendirme ekibini, sınıflandırma ve izlemeyi ve aile katılımını ayrı ayrı tanımlamaktadır. Ayrıca özel gereksinimli bireylere yönelik pedagojik düzenlemeler tanımlanmış, kaynaştırma eğitiminin ilke, kriter ve biçimleri belirlenerek kaynaştırma eğitiminde görev alan personelin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Engellilik tanısı alan öğrencilere yönelik bireysel eğitim programlarının hazırlanması da bu yönetmelikte belirtilmiştir (Akçamete, 1998: 198). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Türkiye'de özel eğitim hizmetlerine ilişkin en kapsamlı ve geçerli yasal düzenlemedir.

01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun engelliler açısından oldukça önemlidir. Bu kanun doğrudan engellilere yönelik olarak çıkarılan ilk kanun olup engellilere yönelik pek çok hüküm içermektedir. Engelliler Kanunu'nun amacı engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenlik alanlarındaki sorunlarının çözülmesi ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu değişiklikler, kamu hizmeti, vergilendirme, sosyal güvenlik, noterlik, sağlık hizmetleri gibi hizmetlerde özel ihtiyaç sahibi kişilerin koşullarının ve haklarının iyileştirilmesini amaçlayan düzenlemelerdir. Bu yasanın bir sonucu olarak özel eğitim alanında ciddi yenilikler ve değişiklikler

meydana gelmiştir (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008; Çitil ve Üçüncü, 2018: 235).

3.1.1.2.3. 5378 sayılı engelliler hakkında kanun ve diğer kanunlar

5378 Sayılı Engelliler Kanunu; Türkiye'de engelsiz bir yaşam ortamının oluşturulması için hazırlanan temel yasal çerçeveyi sağlamaktadır. Bu kanunun amacı, engellilerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve onurlarına olan saygıyı güçlendirmek, diğer insanlarla eşit koşullar altında topluma tam ve etkin katılımlarını sağlamak ve engelliliğin önlenmesine yönelik tedbirler için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Engelli kişilerin temel hak ve özgürlüklerinden eşit şekilde yararlanabilmeleri için gerekli düzenlemeleri yapan 5378 sayılı Engelliler Kanunu, fiziksel, zihinsel veya psikolojik engeli olan kişilerin de diğer insanlar gibi topluma tam ve etkin katılımını sağlamayı hedeflemektedir. Bu yasaya göre yapılı çevrenin erişilebilirlik standartlarına uygun olarak tasarlanması, engellilere yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin oluşturulması ve bu hizmetlerin sunulacağı merkezlerin oluşturulması gerekmektedir (Midilli Sarı ve Yanılmaz, 2022: 512).

Engellilerin temel hak ve özgürlüklerini eşit şekilde kullanabilmeleri için 5378 sayılı Engelliler Kanunu uyarınca gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Fiziksel, zihinsel veya psikolojik engeli olan kişilerin diğer vatandaşlar gibi topluma tam ve etkili bir şekilde katılabilmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Bu Kanun, bu hizmetlerin sunulacağı merkezlerin kurulmasını, engellilere yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin oluşturulmasını ve yapılı çevrenin erişilebilirlik gereksinimlerine uygun olarak tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır (Engelliler Kanunu, 2005). Kanunda belirtilen şartların yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, kamuya açık her türlü kamusal ve özel alan ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izlenmesi amacıyla Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği oluşturulmuştur (Erişilebilirlik İzleme ve Denetim Yönetmeliği, 2013). Servis, toplu taşıma, ve turizm hizmetlerinin erişilebilir olabilmesi amacıyla Engelliler Kanunu'nun geçici 3'üncü maddesi esas alınarak Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığı Hizmet ve Hizmetleri ile Turizm Taşımacılığı Hizmetlerinin Erişilebilirliğine İlişkin Yönetmelik hazırlanmıştır (Şehirler Arası Yolcu Taşıma Hizmeti ile Servis ve Turizm Taşımacılığı Hizmetinin Erişilebilir Hâle Getirilmesine Dair Yönetmelik, 2017).

Binalarda engellilerin kullanımına ilişkin yönetmelik hükümleri 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu kapsamında, ulaşımı ve kullanımı uygun olmayan binalar için talep edilen proje değişikliklerinin değerlendirilmesi amacıyla oluşturulmuştur (Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2006). Türkiye’de dezavantajlı gruplara yönelik hazırlanan yasa ve yönetmeliklere bakıldığında bu gruplarda engellilere yönelik oldukça kapsamlı bir mevzuatın bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, hem anayasa hem de yerel yasalar, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupların da sosyal hizmetlere erişmesini şart koşmaktadır; ancak bu gruplar için özel olarak herhangi bir yasa veya düzenleme oluşturulmamıştır (Midilli Sarı ve Yanılmaz, 2022: 513).

Tüm bu yasal düzenlemeler sonucunda Türkiye’de engelli bireylere ve ailelerine bazı haklar tanınmıştır. Bu haklardan bazıları aşağıda özetlenmiştir;

Devlet özel okullarına devam eden engelli öğrenciler için okula ulaşım ücretsizdir. Engellilere açık okullarda öğretim materyallerinin büyük bir kısmı ücretsiz olarak verilmektedir. Özel bir mesleki eğitim merkezine devam eden zihinsel engelli öğrencilere yönelik ders kitapları devlet tarafından basılmakta ve dağıtılmaktadır. Üniversite sınavlarına ve diğer seviyelerdeki sınavlara girmek isteyen öğrencilere kolaylıklar (uygun ortam ve materyaller, görevliler, okuyucular, ekstra süre vb.) sağlanır. Yüksek Öğrenim Kredileri ve Yurtlar Genel Müdürlüğü engelli öğrencilere öğrenim kredisi, katkı kredisi ve yurt tahsisi vermekte, kredi geri ödemesinde (%40’ın üzerinde raporu olanlara) indirim sağlanmaktadır.

Engelli bireyler ve aileleri, engelli raporundaki tıbbi değer (engelli oranı) %40 ve üzerinde olması durumunda birçok yasal haktan faydalanabilmektedir. Bu raporun devlet hastanelerinden alınması ücretsizdir. Engelli Sağlık Kurulu Raporunda engellilik oranı %40 ve üzerinde olan kişiler, engellilik durumlarını belgeleyerek doğrudan herhangi bir sağlık kuruluşu veya kuruluşuna veya özel dış hekimine dış bakımı için başvurabilirler. Bazı şehirlerde engellilere hizmet veren dış klinikleri bulunmaktadır. Tıbbi malzeme, ekipman ve cihazlar bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu tarafından karşılanmaktadır. Sigortalanamayan kısım için aileler il ve ilçelerdeki sosyal

yardım ve dayanışma vakıflarına (valilik veya kaymakamlık) başvurabilirler. Sosyal sigorta kapsamına girmeyen engelliler genel sağlık sigortasından yararlanmaktadır.

Ekonomik açıdan zor durumda olan bakıma muhtaç engellilere evde veya kurumlarda bakım hizmetleri verilmektedir. Özürlü derecesi %50'nin üzerinde olan ve raporlarında ağır özürlü ibaresi yer alan kişilerin, herhangi bir isim altında elde ettikleri tüm gelirlerin toplamı esas alınarak, kendilerinin veya bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısına göre ortalama aylık gelirleri devlet tarafından karşılanmaktadır. Ebeveynler evde bakım için bu tutarın 2/3'ünden daha azını alabilirler. Onaylı hastaneden alınan sağlık kurulu raporuna göre engelli (%40-%69 engelli) ve başka bir kişinin yardımı olmadan yaşamlarını sürdüremeyecek kadar ağır engelli (engellilik oranı %70 ve üzeri olanlar) ve diğer koşulları sağlayanlar engelli aylığı alabilirler. Ayrıca, diğer koşulları sağlayan %40 veya daha fazla engellilik derecesine sahip kişilere de bağımlı emekliliği verilmektedir.

Engellilerin işçi olarak istihdamı Türkiye İş Kurumu tarafından yürütülmektedir. 50 ve daha fazla işçi çalıştıran kamu sektörü kuruluşlarının %4 engelli işçi çalıştırması, özel sektör kuruluşlarının ise %3 engelli işçi çalıştırması gerekmektedir. Engelli kişiler, eğitim düzeylerine göre özel bir sınavla veya kura (toplam açık kadro sayısının %3'ü) yoluyla memur olabilirler. Engelli çocuğu bulunan memurlar, gerekli şartları taşımaları halinde uygun kadrolara atanabilirler. Engelli çalışanlar ve memurların yanı sıra bakıma muhtaç engelli çocuğu bulunan kadın çalışanlar da gönüllü erken emeklilik hakkına sahiptir. Belediyeler engellilere yönelik eğitim, sağlık, spor ve kültür gibi hizmetleri engelli hizmet birimleri aracılığıyla sunabilmektedir. Engelliler toplu taşımada (ücretsiz veya indirimli) ve su faturalarında indirimden yararlanabilmektedir. Örneğin Ankara Belediyesi doktor ve hemşireleri kayıtlı engellilerin evlerinde genel sağlık muayeneleri yaparak onlara ev içi ihtiyaçlarında (temizlik, fatura ödeme vb.) yardımcı olmaktadır. Ayrıca engelli oranı %40-59 arasında olan kişilere indirimli toplu taşıma kartı, %60-100 arasında engelli olan kişilere ise ücretsiz toplu taşıma kartı vermektedir.

Türk Hava Yolları'nda %40 ve üzeri engelli yolculara tüm yurt içi ve yurt dışı uçuşlarda geçerli ücretler üzerinden %25 indirim uygulanmaktadır. Devlet Demiryolları yolcu trenlerinde engellilere yüzde 20 indirim uygulanmakta, bazı firmalar ise şehirlerarası otobüslerde seyahatlerde %30 indirim sunmaktadır. Türk Denizcilik İşletmeleri'nin gerçekleştirdiği kruvaziyer ve iç hat uçuşlarında indirim uygulanmaktadır. Bazı GSM operatörleri engelliler için uygun tarifeler sunabilmektedir.

Engelli bireyler; Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı milli parklar, devlet tiyatroları, ören yerleri ve müzelerden ücretsiz olarak yararlanılabilmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı tüm tesislerde, spor federasyonları veya il müdürlükleri tarafından düzenlenen spor faaliyetlerine katılımda engellilerden herhangi bir ücret alınmamakta veya indirimli oran uygulanmaktadır. Kamu kurumları, sorumlu oldukları alanlar ile yetki verdikleri konut ve kamu binalarının engellilerin kullanımına uygun olmasını sağlamalıdır. 2005 yılında Engelliler Kanunu uyarınca özel ve kamu kuruluşlarına yapılarını engellilere uygun hale getirmeleri için belirli süreler tanınmıştır.

Engelli vatandaşlar belirli koşullar altında gelir vergisinden muaf tutulabilmektedir. Engellilerin yurt dışından ithal ettiği özel donanımlı araçlar gümrük vergisinden muaftır. Emlak Vergisi Kanunu uyarınca engellilerin Türkiye sınırları içerisinde brüt alanı (intifa hakkı dahil) 200 m²'yi aşmayan tek konutu olması durumunda vergi oranları sıfıra indirilebilmektedir. “H” sınıfı sürücü belgesine sahip ve özel donanımlı araç kullanabileceği sağlık raporuyla belgelendirilen engelli kişiler tarafından yurt içinde satın alınan araçlara özel tüketim vergisi muafiyeti uygulanmaktadır. Aynı vergi muafiyeti, araç kullanamayan veya özel donanıma ihtiyaç duymadan %90 veya daha fazla engellilik derecesine sahip olan veya çalışan bir sürücü tarafından kullanılan engelli kişilerin bakmakla yükümlü oldukları kişiler tarafından satın alınan araçlar için de geçerlidir. Engelliler trafik akışını engellemek kaydıyla araçlarını uygun park yerlerine park edebilirler. Engelli adına kayıtlı araçlar da motorlu taşıtlar vergisinden muaftır (Çitil ve Üçüncü, 2018: 236).

3.1.2. Engelli Haklarının Çeşitleri

Tüm vatandaşlar gibi engellilerin de günlük yaşamları, eğitimleri ve istihdam olanakları kamu politikalarından etkilenmektedir. Ancak engelliler temel kamu

hizmetlerinden eşit şekilde yararlanamamaktadır. Bu dezavantajlı konumun pek çok nedeni vardır. Engelli haklarındaki gelişmelere rağmen kamu olanaklarına erişim eksikliği, kapsayıcı eğitim eksikliği, sosyal, politik ve ekonomik ortamdaki kaynaklanan engelleyici tutumlar gibi eşitsizlikler devam etmektedir. Engelli topluluğu uzun yıllardır hakları için mücadele etmekte ve hak ihlallerine son verilmesini talep etmektedir (Çamur ve Arap, 2023: 2). Bu kapsamda aşağıdaki bölümlerde engellilerin temel hakları açıklanmıştır.

3.1.2.1. Sosyal güvenlik hakkı

Sosyal güvenlik, giderek artan ve çeşitlenen riskler karşısında herkesin sahip olması gereken bir haktır. Yardıma ihtiyacı olan engelli kişilerin toplumdaki diğer kişilerle eşit şartlarda yaşamlarını sürdürmeleri özellikle önemlidir. Hukuk sistemi kapsamında sosyal yardım, kendilerini geçindirmeye yetecek geliri olmayan ihtiyaç sahibi kişilere gelir güvenliği sağlamak amacıyla sağlanmaktadır. Engelli bireylerin sosyal hayata katılmaları, topluma uyum sağlamaları ve kendilerini faydalı kılabilmesi için ekonomik destekler yeterli olmadığından sosyal hizmetlere de ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaç sahibi engellilere evde veya bakım merkezlerinde bakım ve rehabilitasyon hizmeti verilmesi, temel ve mesleki eğitim verilmesi gibi hizmetler bu kişilerin topluma kazandırılması amacıyla sunulan sosyal hizmetlerin başında gelmektedir. Engellilerin sosyal yardım ve hizmetlere erişimleri için ücret ödemeleri gerekmemektedir. Bu sosyal yardım ve hizmetlerin ihtiyaç sahibi engellilere yönelik amacına hizmet edebilmesi için günümüz ekonomik koşullarına göre düzenlenmesi, profesyoneller tarafından yönetilmesi, adil ve bireylere ayrımcılık yapılmaksızın uygulanması gerekmektedir (Buluş, 2022: 836).

3.1.2.2. Spor yapma hakkı

Engellilerin topluma entegrasyonunu engelleyen temel faktörler yetersiz politika ve standartlardır. Politika tasarımı her zaman engelli kişilerin ihtiyaçlarını dikkate almayabilir. Öte yandan bu faktör, birçok ülkenin işbirliğiyle uygulanan politika ve standartların her zaman karşılanamaması gerçeğini de içermektedir (WHO, 2011). Engellilerin spor yapma hakkı açısından yaşadıkları fiziksel çevre, onların fiziksel fonksiyon bozuklukları/engellilikleri ve getirdikleri sınırlamalar nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Engellilere yönelik düzenlenen spor aktiviteleri genellikle sınırlıdır. Engellilerin topluma entegre olmalarına yardımcı olacak engellilere yönelik

sosyal faaliyetlerin sayısının artırılması gerekmektedir. Üniversite bahar şenliklerinde olduğu gibi tiyatro gösterileri, spor müsabakaları, engellilerin başarı öykülerinin anlatıldığı organizasyonların, engellilerin ürettikleri ürünleri satabilecekleri stantların yaygınlaşması engellilerin spor hakkının sağlanabilmesi açısından olumlu katkı sağlayabilir (Fırat vd., 2009: 20; Pekşen, 2014: 37).

3.1.2.3. Erişebilirlik hakkı

Kent sakinlerinin sosyal aktivitelerini gerçekleştirebilecekleri ve sosyalleşebilecekleri kent parkları, hastaneler, ibadethaneler, kütüphane ve hobi odaları, eğlence ve alışveriş merkezlerinin uygun şekilde tasarlanmasında yaşlı, engelli, çocuk ve hastalar gibi dezavantajlı grupların da dikkate alınması gerekmektedir. Tasarım, engelliler arasında sosyalleşmeyi ve arkadaşlık ilişkilerini teşvik edecek şekilde yapılmalıdır. Engelli bireylerin arkadaşlarıyla sohbet edebileceği, yeni insanlarla tanışabileceği, sosyal hayata katılabileceği ve bağımsız hareket edebileceği cadde ve şehir parklarının tasarlanması önemlidir (Özdingiş, 2007: 12). Kent genelindeki parklar, meydanlar ve yaya alanları başta olmak üzere tüm açık kamusal alanların her yaştan kent sakininin kullanımını kolaylaştıracak yenileme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Yenileme çalışmalarında zeminin, rampaların, ekipmanların ve girişlerin engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmesi önemlidir (Akın ve Önal, 2016: 52).

Erişilebilir bir yapıyı çevre yaratmak için, hareketliliği engelleyen mevcut engellerin belirlenip kaldırılması gerekir. Hareket kabiliyetini kolaylaştırmak için ek ekipman ve malzemelerin de kullanılması gerekir. Engelli bireyler dikkate alınmadan yapılan tüm tasarımlar sorunlu alanlar haline gelmekte ve engelliler için yeni sorun alanları yaratmaktadır. Bu sorunların aşılması için kentsel bütünleşme ve erişilebilir tasarım ilkelerini esas alan ulaşım planlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Erişilebilir tasarım, kentsel mekânların tüm vatandaşların kullanabileceği şekilde tasarlanmasıdır. Fiziksel bütünleşme ve sosyal bütünleşme doğrultusunda gerçekleştirilen bir tasarımdır (Kaplan ve Öztürk, 2004: 68). Yaya yürüyüş yollarından araç yollarına, plazalardan merdivenlere ve kent merkezindeki işaretlemelere kadar hemen hemen tüm ulaşım akslarında erişilebilir tasarım hayata geçirilmesi gerekmektedir. Başlangıçta engellilerin erişilebilirliğine yönelik olan mekân tasarımı, yalnızca fiziksel engellilerin değil toplumdaki diğer dezavantajlı grupların da

erişilebilirliğini ve katılımını sağlamaya hizmet etmektedir (Bahçeci Başarmak ve Tos, 2021: 146).

Eğimli alanlardaki eğim, kentsel donanım, aydınlatma, döşeme ve bitki materyali kullanımı güvenli, konforlu ve standartlara uygun şekilde yönetilmelidir. Özellikle görme engelliler ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için yaya yollarındaki engellerin kaldırılması, uygun eğime sahip merdivenler yerine rampaların tercih edilmesi, yönlerin sürekliliği, algılanabilir alanlar gibi konulara öncelik verilmelidir. Engelliler izolasyon içinde yaşadıkları için harekete ve sosyal ilişkilere ihtiyaç duymaktadır. Ancak hareket kabiliyetleri kısıtlı olduğundan bunu istedikleri gibi yapamazlar. Bu nedenle kentsel çevrenin engellilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması önemlidir (Lawton ve Nahemow, 1973: 620).

Engellilerin erişilebilirliğini ve hareketliliğini artırmaya yönelik düzenlemelerin temel amacı, onların da herkes kadar kentsel sosyal hayata dahil olmalarını sağlamaktır. Dezavantajlı gruplara yönelik ulaşım ve trafik hukukunda öncelikli ilkeler, eşitlik, esneklik, kolaylık ve anlamlı kullanım, pratik bilgi, koruma ve güvenlik, fiziksel enerjinin minimum kullanımı, mekân tasarımında engellerin dikkate alınarak fiziksel etkinin en aza indirilmesidir. Bu ilkelerin aynı zamanda çeşitli, çağdaş ve evrensel kent planlamasının gerekliliklerini de yansıttığı görülür. Dezavantajlı grupların kent planlamasında dikkate alınması bir tercih değil, kentsel mekânda sosyal adaleti tesis etmek ve toplumsal eşitliği sağlamak için bir zorunluluktur.

Kentlerin herkes için ulaşılabilir hale getirilmesiyle kentlerin daha eşitlikçi ve yaşanabilir yerler haline gelmesi ve kentin sunduğu tüm imkân ve fırsatlardan tüm insanların eşit şekilde faydalanması mümkün olacaktır. Bu bağlamda, özellikle savunmasız bir grup olan dezavantajlı gruplara dahil olan engellilerin ulaşım ve hareket haklarının belirli bir yasal temelde yeniden değerlendirilmesi ve kentsel politikaların hem hazırlanmasında hem de uygulanmasında daha fazla katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Bu sayede dezavantajlı grupların yaşadıkları kentsel sosyal hayata ve bu kenti etkileyen kararlara dahil edilmesi onların ulaşım ve trafik haklarını güvence altına almanın en önemli koşullarından birisi olabilir (Bahçeci Başarmak ve Tos, 2021: 147).

Avrupa Komisyonu, AB Engellilik Stratejisi'nde (EC, 2010), Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerdeki en az 50.000 nüfusa sahip şehirlerin engelli kişiler için

erişilebilir olmasını teşvik ederek engelli kişilerin engelli kişiler için erişilebilir olmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda engelliler için ulaşım ve sosyal alanlardan eşit şekilde yararlanma ve özgürce hareket etme temel haklardandır. Avrupa Komisyonu 2011 yılından bu yana her yıl Erişilebilir Şehir Ödülü yarışmasını düzenlemektedir. Bu kapsamda 2011'de Ávila (İspanya), 2012'de Salzburg (Avusturya), 2013'te Berlin (Almanya), 2014'te Göteborg (İsveç), 2015'te Borås (İsveç), 2016'da Milano (İtalya), 2018'de Chester (Birleşik Krallık) ve Lyon (Fransa) şehirlerine erişilebilirlik birinciliği ödülü verilmiştir (EC, 2018). Bu bağlamda erişilebilirlik, topluma ve ekonomiye katılımın ön koşulu olarak görülmekte olup, bu alanda düzenleme ve araçların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

3.1.2.4. Eğitim görme hakkı

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün 14 Aralık 1960 tarihli Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin daha erken yürürlüğe girmesine olanak tanımış ve sözleşmedeki eğitim hakkının metnini etkilemiştir (McCowan, 2013: 4). Eğitim hakkı, 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile daha da güçlendirilmiş ve kavramsal olarak genişletilmiştir. Buradaki dört temel ilke, ayrımcılık yapmama ilkesi, çocuğun yüksek yararının korunması, yaşam hakkı ve çocuğun hayatta kalmasının ve mümkün olan en iyi şekilde gelişmesinin sağlanmasıdır (UNESCO ve UNICEF, 2007). Öte yandan BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 23. maddesinde de engelli çocukların eğitim hakkına ilişkin hükümler yer almaktadır (Series, 2020: 73).

BM Engelli Hakları Sözleşmesi, yeni haklar yaratmaktan ziyade, engellilerin eşit insan haklarının sağlanması ve saygı gösterilmesi konusunda Devletlerin yükümlülüklerini ve yasal görevlerini açıkça ortaya koysa da, engelli bireylerin eşit insan haklarının eşit şekilde tanınması için önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmektedir (Brewer, 2017: 12). En önemli temel haklardan biri olan eğitim hakkına ilişkin hükümler, anlaşmanın katılımcı ve kapsayıcı eğitime ilişkin temel hükümleriyle öne çıkmaktadır. Özellikle kapsayıcılığın üç ana hedefi; ayrımcılığı önlemek ve eğitimde eşitliği ve katılımı sağlamaktır. Bu bağlamda, BM Engelli Hakları Sözleşmesi dünya çapında engellilere yönelik eğitim sisteminin makro, orta ve mikro düzeylerini ön plana çıkarmıştır (Kayess ve Green, 2017: 54; Gündüz, 2022: 17).

3.1.2.5. Temsil edilme hakkı

Engelli bireyler, çoğu zaman hayatlarını etkileyen konularda karar alma süreçlerine dahil edilmemekte ve kararlar onlar adına başkaları tarafından alınmaya devam etmektedir. Engellilerin insan haklarının tanınması ve engelli hareketlerinin ortaya çıkması sayesinde bu önemli bir konu haline gelmiştir. BM Engelli Hakları Sözleşmesinin Hazırlanması; tam ve etkili katılım ilkesi, bireysel özerkliğin ve kişinin kendi kararlarını verme özgürlüğünün mükemmel bir örneğidir. Sonuç olarak, uluslararası insan hakları hukuku artık engelli kişileri tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin sahibi olarak açıkça tanımaktadır. Ancak engelli bireyler hâlâ kamusal yaşama katılımlarını engelleyen önemli tutumsal, fiziksel, hukuki, ekonomik, sosyal ve iletişim engelleriyle karşı karşıya kalmakta ve eşit ve etkin katılım hakkını kullanamamaktadır (Ak, 2022). Bu durum yerel yönetimlerde karar alma süreçlerini ve temsili de etkilemektedir. Engellilerin topluma tam olarak katılamamalarının nedenlerinden biri de toplumda temsil edilmemeleridir. Türkiye'deki tüm belediyelerde 2019 yerel seçimlerinde engelli belediye başkanı sayısı sadece 1'dir. Temsil oranı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki 550 milletvekilinden ise 4'ü engellidir. Bunun temel nedeni engellilerin eğitim eksikliği nedeniyle bürokraside yükselme imkanlarının kısıtlı olmasıdır (Fırat vd., 2009: 21; Pekşen, 2014: 120).

3.1.2.6. Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı

AB'nin kurumsal mekanizmasının öncüsü olan 1974 Avrupa Topluluğu Sosyal Eylem Planı, Avrupa sistemindeki engelliliğe ilişkin ilk politika belgesidir. Plan, engelli kişilerin mesleki rehabilitasyonu ve sosyal entegrasyonuna yönelik önlemler önermektedir. Bu nedenle AB engellilik politikasının başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Waldschmidt, 2009: 9). Sosyal Eylem Planı doğrultusunda planlanan tedbirlerin, korunaklı işyerlerinde çalışma ve istihdam uygulamaları yoluyla rehabilitasyon yoluyla engelliliğin etkisini azaltmayı amaçladığı görülmektedir (Perju, 2011: 301). Eylem Planı'nın hedeflerini desteklemek amacıyla oluşturulan Engelli Kişilerin Sosyal Entegrasyonu Hakkında 1981 Konsey Tavsiye Kararı, engelli bireyleri özel olarak ele alan ilk düzenlemedir. Bu belge, Birliğin ilk engellilik eylem planının başlangıcı sayılmaktadır. Engellilerin piyasa ekonomisinin olumsuz sonuçlarından etkilenen gruplardan biri olduğunu belirten öneri, engelliliği sosyal politika ve istihdam bağlamında anlamının başlangıcına işaret etmektedir (Priestley,

2005: 18). Mesleki rehabilitasyona odaklanan Eylem Planı'nın temel hedefi engelli bireylerin işgücüne katılımının sağlanmasıdır. Bu çaba aynı zamanda AB'nin işsizlikle mücadele ederek ve istihdam oranlarını artırarak iç pazarı güçlendirme hedefinin de bir parçasıdır (Waldschmidt, 2009: 10).

Engelli politikaları, engelliliğe yönelik mevcut yaklaşımlarla paralellik göstermektedir. Engelliliği bir eksiklik ve kusur olarak gören ve engelliliğin tedavisine dayalı çözümlere odaklanan tıbbi yaklaşım, sağlık hizmetlerini engellilik politikası hedeflerinin merkezine yerleştirmektedir. Engellilere yönelik ayrımcılığın nedeninin engellilik değil, toplumun önyargıları ve fiziksel çevrenin dışlayıcı tasarımı olduğunu varsayan hak temelli yaklaşım, eşitliği, bağımsız yaşamı ve kişisel hareketliliği teşvik eden hizmetlere öncelik vermektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1947 tarihli Genel Konferansında kabul edilen İstihdam Birimlerinin Kurulmasına İlişkin Sözleşme, personel alımında engelli bireylerin dikkate alınmasını tavsiye etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Çalışma Bakanlığı engelli istihdamına ilişkin ILO ile işbirliği yapmıştır (Demircioğlu, 2010: 149; Çamur ve Arap, 2023: 3).

3.1.2.7. Çalışma ve meslek edinme hakkı

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) amacı, engelli kişilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek ve sağlamak ve onların insanlık onuruna saygıyı güçlendirmektir. Sözleşmenin istihdam ve çalışma koşulları başlığı altındaki 27. maddesi, taraf devletlerin diğer engelli kişilerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu hak, engelli kişilerin açık, kapsayıcı ve erişilebilir bir işgücü piyasasında ve çalışma ortamında kendi tercihleriyle geçimini sağlama fırsatını da içerir. Taraf devletler, yasal tedbirler de dahil olmak üzere gerekli tüm tedbirleri alarak, çalışırken engelli olanlar da dahil olmak üzere tüm engelli kişiler için çalışma hakkının gerçekleşmesini sağlayacaklardır. Bu ifadelere ek olarak engelli kişilerin istihdamı konusunda devletlerin yapması gerekenleri de belirtmektedir (CRPD, 2009).

Avrupa Sosyal Şartı, yaşlarına ve engelliliklerinin nedenleri ve niteliğine bakılmaksızın engelli kişilerin bağımsızlık, sosyal entegrasyon ve topluma katılım hakkını etkili bir şekilde kullanabilmelerini savunmaktadır. Şartın hükümleri, diğer

hususların yanı sıra, engelli kişilerin bakım, eğitim ve mesleki eğitimlerinin uzmanlaşmış kamu veya özel kuruluşlar tarafından sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını öngörmektedir. Bu aynı zamanda engelli kişilerin normal çalışma ortamında istihdam edilmesini, istihdamlarının sürdürülmesini ve engelli kişilerin ihtiyaçlarına uygun çalışma koşullarının tasarlanmasını da içermektedir. Engellilik nedeniyle bunun mümkün olmadığı durumlarda, işverenlerin işi buna göre tasarlamasını teşvik edecek tüm tedbirlerle istihdamın teşvik edilmesi veya engellilik derecesine göre güvenli bir istihdam türü sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca teknik yardımla iletişim ve hareket engellerinin aşılmasına yönelik çalışmalar yapılmakta, ulaşım, barınma, kültürel faaliyetler ve rekreasyon için düzenlemeler yapılmaktadır (Çondur vd., 2020: 348). Bu bağlamda, alınan tedbirler engelli bireylerin topluma entegre olmalarını ve sosyal hayata katılımlarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

3.1.2.8. İletişim hakkı

Engellilerle iletişimde kullanılan dilin hak temelli bir anlayışa sahip olması gerekir. Önyargıyı besleyen, insanları mağdur eden, kahramanlaştıran, engellilik algısını olumsuz yönde güçlendiren ifadelerden kaçınmak önemlidir. Çünkü bu tür söylemler, sorumluluğu engelliye yüklemekte ve onun engelli olmayanlara göre daha fazla çaba göstermesi gerektiğini göstermektedir. Engellileri tek ve homojen bir grup olarak göstermekten kaçınmak önemlidir. Bunun nedeni, farklı engel türlerine sahip kişilerin sorunlarının ve ihtiyaçlarının farklı olmasıdır. Öte yandan engelliler arasında hiyerarşi kuran söylemlerden kesinlikle kaçınılmalıdır. Engellilerle kapsayıcı iletişim planlaması için erişilebilirlik harcamalarının devlet bütçesine dahil edilmesi, erişilebilir mekanların seçilmesi, personel veya gönüllülerin engelli farkındalığı ve engelli hakları konusunda eğitilmesi, sosyal medyada erişilebilir paylaşımların yayınlanması ve engellilerin bilgiye erişiminin kolaylaştırılması gerekmektedir (Ak, 2022).

Engellilerle yapılan çalışmalarda, engellilerin yüzde 74'ünün kendisini toplumun diğer üyelerinden farklı gördüğü, yüzde 45'inin ise kendisini azınlık mensubu olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Bazı engelliler, engelliliklerinin yaşamları ve kendilerini ifade etmeleri üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını belirtmektedir (Şahin, 2004: 49). Engelli bireylerin sosyalleşme ve toplumsal katılım olanaklarını sınırlayan en

önemli faktör, toplumun onları görmezden gelmesi ve sosyal yaşamdan soyutlamasını kader olarak kabul etmeleridir (Fırat vd., 2009: 20).

3.1.3. Engellilerin Kentsel Mekânda Karşılaştıkları Başlıca Sorunlar

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliği, bedensel işlevlerden dolayı bir aktiviteyi gerçekleştirme yeteneğinin kısıtlanması veya yetersizliği olarak tanımlamakta ve dünya çapında 100 milyondan fazla engelli insanın bulunduğunu bildirmektedir (WHO, 2011). Bu bağlamda engelliler, hareket kabiliyeti kısıtlı kişiler olarak değerlendirilmekte ve anlaşılmaktadır. Kentleşmenin bir sonucu olarak hızla büyüyen kentlerde, kent planlarında engelli bireylerin varlığı yeterince dikkate alınmadığı için engelli nüfusun kentteki yaşamı giderek zorlaşmaktadır. İşsizlik, yoksulluk ve düşük ücretlerin yanı sıra erişilebilirlik sorunları da engelli nüfus için önemli bir sorun alanıdır. Kent planlamasında engelsiz kentler oluşturulamadığında olumsuz yaşam standartları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, engelli nüfusun sosyal, kültürel ve ekonomik sınırlamalarla dolu bir yaşam sürmesine neden olmakta; yani engelliler için engellilik haline gelmektedir. Birleşmiş Milletler, engelli kişilerin refahı ve gelişimi için sekiz kritik sorun alanı belirlemiştir. Bunlar; eğitim, istihdam, gelir yaratma, sosyal güvenlik, aile hayatı ve kişisel entegrasyon, kültür, eğlence ve spor, din ve erişilebilirliktir (Aysoy, 2004: 5; Bektaş ve Develi, 2020: 180). Aşağıdaki bölümlerde engellilerin kentsel mekânda karşılaştığı temel sorunlar özetlenmiştir.

3.1.3.1. Eğitime yönelik sorunlar

Eğitim hakkı bireylerin doğumdan itibaren sahip olduğu, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış, devlet tarafından herkese eşit bir biçimde sunulması gereken önemli bir haktır. Engelli bireyler, eğitim hakkından faydalanarak toplumda daha görünür olurlar. Ayrıca bağımsız yaşam becerileri kazanmaları sağlanarak başkasına ihtiyaç duymadan yaşamlarını idame ettirebilirler. Mümkün olabildiği kadar da iş sahibi olarak topluma daha faydalı bireyler haline gelebilirler.

Demir ve Kale (2019: 355) tarafından yapılan araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin dışlanma, etiketlenme gibi olumsuz durumlarla karşılaştığı, özel eğitim sınıflarında araç-gereç ve fiziksel ortam eksikliklerinin olduğu ve özel eğitim sınıflarında, kadrolu özel eğitim öğretmeni sorunu yaşandığı belirtilmiştir. Engellilerin eğitim hakkını kullanmasına yönelik belirlenen sorunlar ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere yönelik yeterli okul öncesi kurumunun olmaması, okul

öncesi eğitimin ücretli olması, kaynaştırma öğrencilerinin sınıflarında dışlanması, yeterli destek eğitim alamamaları, özel eğitim sınıfı öğrencilerinin ulaşım ve yemek sorunu, ağır engelli öğrencilerin devamsızlık sorunları ve sınıfların fiziki şartlarının ve materyal yetersizliği, özel eğitim öğretmeni eksikliği, özel eğitim kurumlarında sık öğretmen değişimi ve yeterli sayıda alanında uzman öğretmen olmaması şeklinde belirlenmiştir. Tüm ülkelerde eğitim sistemi, öncelikle, nüfusun engelli olmayan kesimi için planlanıp uygulanmaktadır. Böylece daha en baştan eğitim sistemi, engellileri dışlayan bir anlayışa sahip olmaktadır. Bu sebeple engellileri eğitim sistemiyle bütünleştirecek çeşitli programlar geliştirilmeye çalışılması önem taşımaktadır (Karataş, 2002: 4; Seylim, 2021: 2220).

3.1.3.2. İstihdama yönelik sorunlar

Engelli bireylerin ilgi, bilgi ve yeteneklerine göre istihdam olanaklarının artırılması, bu alanda daha etkili kamu politikalarının geliştirilmesine de katkı sağlamaktadır. Engelli istihdam oranının arttırılması, engellilerin sosyal ve ekonomik hayatına olumlu etki yaptığı gibi, ekonomik açıdan kamu yönetimine bağımlılığın azaltılmasıyla ülke kalkınmasına ve üretimin arttırılmasına katkı sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır (Aydın, 1991: 7). 4857 sayılı İş Kanunu'na göre, elli ve daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde işverenlerin yüzde üç, kamu işyerlerinde ise yüzde dört oranında engelliye mesleki, fiziksel ve zihinsel gereksinimlerini karşılayan işyerlerinde çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu ilke, engelli bireyleri gözetten olumlu ayrımcılık politikalarından biri haline gelmiştir (Bektaş ve Develi, 2020: 180).

Birçok ülkede engelli istihdamına ilişkin sistematik bir veri indeksi bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde çalışma çağındaki engelli kişiler arasında işsizlik oranı %80-90'dır. Asya ülkelerinde çalışma çağındaki engelli bireyler arasında işsizlik oranı %80 civarında, gelişmiş ülkelerde %50-70, Avrupa ülkelerinde ise %43-54 civarındadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Bu bağlamda, engellilerin istihdamına yönelik günümüzde hala devam eden sorunlar bulunmaktadır.

3.1.3.3. Sosyal hayata yönelik sorunlar

19. yüzyıldan bu yana engelli insanlarla çalışmanın kavramsal yorumlanmasının tarihinde dört aşama tanımlanabilir (Theunissen ve Schwalb,

2012: 12). İlk aşamaya dışlanma aşaması denir. Bu aşama, engelli kişilerin düzenli sosyal sistemlere katılımdan dışlandığı zamandır. Bu bağlamda engellilerin toplumsal normlara uymayan bireyler olarak değerlendirildiği, toplumsal normlardan sapma anlayışının önem kazandığı bir dönemdir. Ayırışma aşaması olarak adlandırılan ikinci aşamada ise engellilere yönelik nispeten olumlu gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Engelliler hasta, tedavi ve bakıma muhtaç olarak tanımlanmakta ve sosyalleşmelerinin sınırları bu düzeyde belirlenmektedir. Bu duruma uygun hale getirilen refah yaklaşımıyla toplumun diğer kesimlerinden izole kalan engelli bireyler için çeşitli sosyalleşme kurumlarında sosyalleşme olanakları yaratılmıştır. Öte yandan engellilerin de eğitilebileceğine inanıldığı için birçok özel eğitim kurumu açılmıştır. Bu durum aynı zamanda 19. yüzyılın ikinci yarısında engellilerin kurumsallaşması olarak da değerlendirilmiştir. Bu aynı zamanda özel eğitim ve sosyal hizmet tarihinde de çok önemli bir aşamadır.

Üçüncü aşama entegrasyon aşaması olarak tanımlanır. Engelliliğin sınırlı anlamda toplumsal bir sorun olarak algılandığı, bir anlamda da dönüşüm evresinin başladığı evredir. Engelli kişiler hâlâ yetersiz donanıma sahip olarak tanımlanmış ancak teşhis edilen eksikliklerin, engelli kişinin normal yaşam koşullarının desteklenmesiyle azaltılabileceğinin farkına varılmıştır. Dördüncü aşama, önemli bir paradigma değişiminin gözlemlendiği ve engelliliğin insan hakları bağlamında hak temelli bir yaklaşım olarak görüldüğü içerme aşaması olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle hak temelli bakış açısı ve özerklik modeli vurgulanmaktadır. Bu durum özünde engellilerin güçlendirilmesini, gücün yapı ve hizmetleri yaratanlar üzerinde yeniden dağıtılmasını gündeme getirmiştir. Engelli insanlara aktif bir rol verildi ve kendileri için neyin kabul edilebilir ve neyin yararlı olup olmadığına kendilerinin karar vermesi gerektiği düşünüldü. Bir anlamda artık engellilerin topluma bakışı değil, engellilerin topluma bakışı ve talepleri tartışılmaya başlanmıştır.

Sosyal model perspektifinden bakıldığında, engelli insanlar sosyal yardımların pasif alıcıları değil, kendi kaderini tayin etme ve demokratik katılım yeteneğine sahip sorumlu vatandaşlardır. Buna göre engellilik politikası, sivil haklar ve insan hakları politikası çerçevesinde anayasal devletin görevi haline gelmektedir (Waldschmidt,

2005: 10). Sosyal model çerçevesinde engellilere yönelik tutumların değişmesi ve engelliliğin sadece engelli bireyin fiziksel bir özelliği olmadığı, aynı zamanda toplumdaki önyargılara dayalı tutumların da kabul edilmesi oldukça önemlidir (Abay Alyüz, 2022: 458).

Avrupa Birliği'nin engellilerle ilgili politikaları genel olarak da sosyal modele dayanmaktadır. Bu yaklaşımda engelliler toplumun en dezavantajlı kesimidir. Dolayısıyla sürekli sosyal hayatın temel alanlarında engellerle karşılaşılır. Öyle ki, bu engeller onları kendi engelliliklerinden daha fazla kısıtlamaktadır. Bunun için AB'nin engelliler politikasının temeli ayrımcılık noktasına odaklanmıştır (Aysoy, 2004: 5). Günümüzde Türkiye'de engellilerin ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya tâbi tutulma durumu çok az orandadır (Pekşen, 2014: 37). Yerel yönetimlerin hizmetleri arasındaki, engelliler parkı, engelliler ormanı, engelliler otobüsü ve durağı gibi ayrımcı uygulamalar esasında engelliler lehine düşünülmüş uygulamalardır. Özetle, verilen bu tür hizmetler toplumsal bütünleşmeye aykırı olmakla birlikte, iyi niyetle ortaya çıkmış hizmetlerdir. Bu nedenle, toplumsal bütünleşmeyi zora sokan bazı tutum ve davranışları görülse de, bunlar bilgi ve bilinç eksikliğine ve de maddî yetersizliklere bağlanabilir. Ayrıca, engellileri koruma düşüncesinden ve onları destekleme adına pozitif ayrımcı uygulamalara tanık olunmaktadır (Ergün, 2005: 378).

3.1.3.4. Sağlıkla yönelik sorunlar

Toplumdaki bireylerin sağlık hizmetlerini zamanında, uygun ve eşitlikçi bir şekilde alabilmesi, eşitliğin ve erişilebilirliğin en önemli göstergelerinden biridir. Ancak bazı bireyler ve gruplar sağlık hizmetlerine ve bakımına erişimde çeşitli düzeylerde engellerle karşılaşabilmektedir. Dünya genelinde bu durumdan en çok etkilenen grupların başında engelliler gelmektedir. Engelli bireyler sağlık hizmetlerine ve bakıma erişimde bazı sorunlar, sınırlamalar ve memnuniyetsizlikler yaşamaktadır. Engellilerin yaşadığı bu sorunlar bazen engellilik durumlarından bazen de engellilerin ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetleri ve yaklaşımlarının sağlık sistemine entegre edilmesindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır (Gibson ve O'Connor, 2010: 22; Levesque vd., 2013: 8). Türkiye'de 2010 yılında yapılan Engellilerin Sorunları ve Beklentileri Araştırması sonuçlarında engellilerin %77'sinin sağlık hizmetlerinde iyileşme beklentisi olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2010).

Özata ve Karip (2017: 398) tarafından yapılan araştırmada engelli bireylerin %48'inin engellilere sunulan sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğunu belirttiği tespit edilmiştir. Araştırmalar, engelli bireylerin sağlık hizmetlerine ve bakımına erişimde sağlığın göz ardı edilmesi, başkalarına bağımlılık, ulaşım, ilaç ve hizmetlerin maliyeti, yetersiz sağlık kaynakları, yüksek bakım maliyeti, düşük maddi destek, olumsuzluk, olumsuzluk gibi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca sağlık çalışanlarının tutum ve davranışları, sınırlı insan kaynakları ve lojistik zorluklar olduğu belirtilmektedir (Gibson ve O'Connor, 2010: 23; Harrison vd., 2020: 2). Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine ve bakımına erişilebilirliği konusunda yaşadıkları bu sorunlar, erişimi kolaylaştırmayı ve engellilerin sağlık hizmetlerine ve bakımına engelsiz erişmelerini engellemeyi amaçlayan sağlık girişimlerinin başarısını etkilemektedir. Bu nedenle engelliler, sağlık hizmetlerine ve bakıma erişimde engelli olmayanlara göre daha fazla zorluk yaşamakta ve daha fazla bakıma ihtiyaç duymaktadır (Gibson ve O'Connor, 2010: 23; Harrison vd., 2020: 3; Ordway vd., 2021: 27; Topaloğlu Ören vd., 2021: 186).

3.1.3.5. Fiziksel çevreden kaynaklı sorunlar

Olumsuz kentsel çevre koşullarının fiziksel ve zihinsel sağlığı olumsuz etkilediği bilinmektedir (Beard vd., 2012: 45). Dezavantajlı gruplar kentsel çevre koşullarına uyum sağlamada hassas ve savunmasızdır ve düzensiz kentsel ortamlardan olumsuz etkilenirler. Örneğin yeşil alanlara ve toplu taşımaya erişimleri azsa, sosyal destekten yoksunlarsa, boş zamanlarını değerlendirme imkânları yoksa hem fiziksel hem de zihinsel açıdan sıkıntı yaşayabilirler (Balfour ve Kaplan, 2002: 508). Bu nedenle uzun vadede amaç, kentsel çevrenin engelliler tarafından kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması ve kentsel çevrenin fiziksel, sosyal ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli koşulların yaratılması olmalıdır (Türkoğlu ve Bayar, 2022: 2130).

Medeni hakların ayrılmaz bir parçası olan ulaşım ve trafik hakkı, kısacası, tüm kullanıcıların ulaşım ve trafik ihtiyaçlarını birbirleriyle uyum içinde ve karşılıklı hareket kısıtlaması olmaksızın karşılayabilmeleri anlamına gelir. Bugün birçok ülkede ulaşım ve dolaşım hakkını garanti altına alan bağlayıcı yasalar bulunmaktadır. Ulaşım ve hareket hakkı da diğer kentsel haklar gibi kentte yaşayan herkesin eşit şekilde yararlanması gereken bir haktır. Bu nedenle bir şehirde ulaşım planlanırken o şehirde

yaşayan tüm insanların dikkate alınması gerekir. Ancak uygulamada pek çok farklı nedenden dolayı toplumun diğer kesimlerine göre daha savunmasız olan engellilerin ulaşım sistemlerinin düzenlenmesinde büyük ölçüde göz ardı edildiği görülmektedir.

Türkiye'deki dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal imkânlardan yararlanmalarını sağlamak amacıyla özel alanların tasarlandığı Görme Engelliler Parkı gibi çeşitli uygulamalar kent yaşamının sunduğu fırsatlar zaman zaman ön plana çıkmıştır. Ancak engelliler için sosyal hayata katılımı istenilen başarı sağlanamamıştır. Tam tersine bu uygulamalar; farklılıkları olan insanları ayırt etmeye ve işaretlemeye hizmet etmiştir. Bu durum, ulaşım sistemlerinin planlanmasında dezavantajlı grupların dikkate alınmasında her zaman dikkate alınması gereken bir durumdur.

Kentsel mekân tasarımında engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik boyut ve niteliklerde, engelli bireylerin konforunu ve güvenliğini sağlamak, özellikle engelli kişilerin fazla çaba harcamadan kolaylıkla kullanabileceği yardımcı cihazların (koltuk değneği, tekerlekli sandalye), düşmelere veya tehlikelere neden olmadan engellilerin hareketini sağlamak önemlidir. Konfor ve güvenlik açısından yaya yürüyüş yolları, rampalar, merdivenler, kent mobilyaları, bitkilendirmeler, otoparklar ve bina girişleri engelli ve engelsiz kişilerin kullanımına uygun şekilde tasarlanması gerekir (Ak, 2022). Engelli bireylerin yaşadığı fiziksel çevre, onların fiziksel işlev bozuklukları/engellilikleri ve buna bağlı sınırlamalar nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Evden toplu yaşam alanlarına ve ulaşımına kadar tüm çevresel unsurların engelli bireylerin özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak tasarlanmadığı bir gerçektir. Sokaklar, kaldırımlar, kamu binaları, park ve bahçeler, okullar, konutlar, ulaşım ve çevrenin birçok fiziksel unsuru engelli bireylerin topluma katılımının önünde ciddi engeller oluşturmaktadır (Pekşen, 2014: 120).

3.1.3.6. Diğer sorunlar

Refah devleti anlayışının gereği olarak engellilerin de kamu yönetiminin toplumun tüm bireylerine sunduğu haklara ve kaynaklara diğer insanlarla aynı şekilde erişmesi beklenmektedir. Sosyal hizmet, engelli bireylerin bir insan hakkı olarak haklarının sağlanmasında ve onların sistemlerle olan etkileşimlerine odaklanarak sosyal içerme tedbirlerinin desteklenmesinde temel aktörlerden biridir. Ancak fiziki yaşam alanlarındaki olumsuz faktörler ve sosyal politikaların erişilebilirliğinin düşük

olması engellilerin topluma entegrasyonunu olumsuz etkilemektedir. Nüfusun hızla yaşlanması ve kronik hastalıklara bağlı olarak toplumdaki toplam engelli sayısı her geçen gün hızla artmaktadır. Engelli sayısındaki bu artış, engelli nüfusa yönelik planlamanın önemine dikkat çekmektedir. Yerel yönetimlerin engellilere yönelik evde bakım hizmetleri sunması, engellilere ve diğer dezavantajlı kişilere yönelik fiziki çevrenin düzenlenmesi, sosyal etkinliklerin düzenlenmesi gibi hizmetler engellilerin yaşam kalitesini artırıcı önlemler olarak değerlendirilebilir. Engellilere yönelik hem yerel yönetimler hem de merkezi yönetim tarafından sağlanan nakdi yardımların devam etmesi de olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal harcamalar, hazine kapsamındaki işyerlerinde engellilere yönelik sigorta primleri gibi sosyal yardımların katkısı, bu kişilere yönelik eğitim ve sağlık gibi temel sosyal tedbirlerin ücretsiz sağlanması, engelli ve ihtiyaç sahibi yoksullara nakdi yardım sağlanması inkâr edilemez (Özdemir, 2005: 124; Bektaş ve Develi, 2020: 180).

3.1.4. Engellilere Yönelik Hizmet Sunumunda Görevli Olan Aktörler

Günümüzde engellilere yönelik hizmet ve uygulamalar alanında merkezi yönetim, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör girişimleri ve gönüllü kuruluşlar tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışma ve faaliyetlerin hayata geçirilmesinin temel ve en önemli dayanağı 1982 Anayasası'dır. Bu kapsamda ilgili kurum, kuruluş veya girişimler, engellilere yönelik çalışma yapan kurum ve kuruluşlara yönelik hazırlanan çeşitli yasal düzenlemelere dayanarak faaliyetlerini yürütmektedir.

3.1.4.1. Merkezi yönetim

Türkiye'de 1980'li yıllara kadar engellilere yönelik düzenlemeler sistematik olmasa da genel olarak ulusal mevzuatta, özellikle de Anayasa'da yer almaktadır. BM'nin 1981 yılındaki kararları dikkate alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde kurulan ve 1985 yılında kalıcı bir yapıya dönüştürülen Sakatların Korunmasına İlişkin Milli Koordinasyon Kurumu çalışmalarına başladı. Bu organ, 1997 yılında Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı'nın (ÖZİDA) kurulmasına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı, 2011 yılında kapatılıncaya kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu kurumun iş ve işleyişi daha sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki Engelliler ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Buna göre merkezi

hükümetin engellilere yönelik hizmetleri; işgücü, istihdam, eğitim, özlük hakları, sağlık yardımı, engelli aylığı, emeklilik, engelli bakım hizmetleri, engelliler için evde bakım ücreti, yardımlar, ekipman ve cihazlar, vergi indirimi, engelli kartı gibi uygulamalardır (Pekşen, 2014: 121). Bu faaliyetlerin yanı sıra Çalışma ve Sosyal Güvenlik İletişim Merkezi, Alo 170 üzerinden haftanın 7 günü 24 saati engelli ve yaşlılara yönelik hizmet vermektedir. Alo 183 aracılığıyla ise ailelere, kadınlara, çocuklara, engellilere yönelik danışmanlık hakları ve sosyal hizmetler hayata geçirilmektedir (Çamur Duyan ve Önal Dölek, 2013: 81). Bunların yanı sıra engellilerin bakmakla yükümlü olunan bireyler de bazı haklardan yararlanabilmektedir (Pekşen, 2014: 122).

3.1.4.2. Sivil toplum kuruluşları

Engellilerin toplumda temsil edilebilmesinin bir başka ve etkili yolu sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları, merkezi ve yerel yönetim kuruluşlarının ulaşamadıkları, kendi etkileşim alanlarındaki ortak sorunları tespit etme, tanımlama ve sorun çözme rolü üstlenmektedirler (Pekşen, 2014: 121). 1970’lerde İngiltere’de başlayan engelli sivil toplum örgütlenmeleri, engelli haklarını toplumsal boyuta taşıdığı gibi engelli haklarını savunmada bir itenek görevi de üstlenmiştir. Engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi talepleri zamanla engellilerin hak mücadelesine dönmeye başlamıştır. Snavely ve Desai (2001: 246), sivil toplum örgütlerinin yerel düzeydeki politika etkinliğine katkısını, yenilikçi yöntemler geliştirmek ve özel sektörün aksine kâr amacı gütmeyen hizmet sunumuna odaklanmak olarak ifade etmektedir. Bu nedenle ulusal politikalardan ziyade yerel ölçekli politikalara sivil toplum örgütlerinin etkisi daha fazla olmaktadır. Engelli politikaları ise bu katılım unsurları için önemli bir çalışma alanıdır.

Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ve pek çok ülke, engelli politikalarında sivil toplum aktörlerinin katılımını diğer politika alanlarına nazaran daha yaygın olarak sağlayabilmektedir. Engelli politikalarının dünya ölçeğinde sivil topluma dayalı biçimde gelişmiş olması ve ihtiyaç duyulan azami uzmanlık bilgisi, bu alandaki sivil toplum etkinliğini arttırmaktadır. Ayrıca sosyal ve siyasal katılımı sağlamada önemli bir aracı rolü üstlenen sivil toplum örgütlerinin de büyük kentsel alanlarda yoğunluk kazandığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesine

göre engelli politikalarının oluşturulması ve uygulanması süreçlerinde engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin desteğinin sağlanması ve uzmanlık bilgilerinden faydalanılmasına yönelik araçlar geliştirilmesi hüküm altına alınmıştır.

5825 sayılı kanun ile Türkiye mevzuatına da geçirilen bu düzenleme nedeniyle engelli politikalarına sivil toplumun desteğinin sağlanması gerçekleşmektedir. Yine 2828 sayılı Sosyal Hizmet Kanunu'nun 4. maddesinde, engellilere yönelik tüm kararların engellilerin katılımıyla alınması hükmü getirilmiştir. Engelli sivil toplum örgütleri de bu kapsamda politika etkinliği için özellikle yerel düzeyde gittikçe daha etkin olmaya çalışmaktadır (Çevikbaş, 1995: 70). 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun ilgili maddelerinde belirli kriterleri karşılayan kentlerde kurulması öngörülen kent konseylerinde engelli meclisleri oluşturularak yerel engelli politikalarında, sivil toplum aktörlerinin de katılımının sağlanması planlanmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu uyarınca kurulması öngörülen engelli hizmet birimlerinin faaliyetlerini, aynı şekilde engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle işbirliği halinde sürdüreceği yasal hüküm altına alınmıştır (Babaoğlu, 2018: 80).

3.1.4.3. Yerel yönetimler

Dezavantajlı gruplardan engelliler, hem sosyal hem de ekonomik yaşamlarında elverişli koşullara sahip olmayan kişilerdir. Bazı sosyal veya fiziksel bozukluklardan dolayı bu gruplar sosyal hayata entegre olmakta zorluk yaşayabilmektedir (Es ve Menteşe, 2018: 526). Toplumdaki bu dezavantajlı gruplara hizmet edecek kurumların kurulması, ihtiyaç sahiplerine gerekli desteğin sağlanması, eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında fırsat eşitliği sağlanması gibi pek çok fırsatın yaratılması gerekmektedir. Toplumun beslenme, giyim, barınma, ulaşım gibi temel yaşam gereksinimlerinin yanı sıra dinlenme ve eğlence gibi sosyal gereksinimlere de ulaşabilmesi gerekmektedir. Engellilerin bu temel ihtiyaçlarını karşılayan en önemli yönetim birimi yerel yönetimlerdir.

Belediyelerin engellilere sağladığı hizmetler; yardıma muhtaç engelliler için bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin açılması; danışma ve rehberlik merkezlerinin açılması; ücretsiz muayene ve ilaç sağlanması; ayni ve nakdi menfaat sağlamak; halk otobüslerinin ücretsiz veya indirimli kullanımına izin verilmesi; özel kurslar düzenlemek; yarışmalar, festivaller, geziler ve spor yarışmaları düzenlemektir. 5393

sayılı Belediye Kanunu'na göre engellilere yönelik hizmetlerin sağlanması ve engelliler merkezinin kurulması, engellilerin yanı sıra dar gelirli, yoksul, muhtaç ve evsizlere yönelik sosyal hizmet ve yardımların düzenlenmesi ve engellilerin geliştirilmesi gibi görevler yer almaktadır. Engellilere yönelik dernek ve vakıflarla ortak hizmet projeleri belediyelerin görevleri arasında tanımlanmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde, hizmetlerin sunumunda önceliklerin belediyenin mali durumu ve hizmetin aciliyeti dikkate alınarak belirlenmesi ve belediye hizmetlerinin sunumunda uygun yöntemlerin engellilerin, yaşlıların, yoksulların ve dar gelirli insanların durumuna göre kullanılması öngörülmektedir.

Büyükşehir belediyelerine verilen görevler 5216 sayılı Kanunun yedinci maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda büyükşehir belediyeleri, gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetlerine yönelik bina ve tesisler inşa eder, binaların her türlü bakım ve onarımını yapar. Kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili tesisler ve gerekli malzeme desteğinin sağlanması, sağlık ocakları, hastaneler, gezici sağlık birimleri ve yetişkinlere yöneliktir. Yaşlı, engelli, kadın, genç ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal kurumlar kurmak, mesleki ve yeterlilik kursları açmak, işletmek veya hizmet vermektir. Bu hizmetlerin yürütülmesinde üniversitelere, yüksekokullara, meslek yüksekokullarına ve kamu kurumlarına görevler düşer ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapılır.

Büyükşehir Belediyelerinde Engellilere Yönelik Hizmet Birimleri Yönetmeliği, engellilere yönelik bilgilendirme, eğitim, rehberlik, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması amacıyla engellilere yönelik hizmet birimlerinin kurulması ve engellilere yönelik hizmetlerin sürdürülmesi amacıyla 2006 yılında yayımlanmıştır. Bu birimler engellilere hizmet vermek amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği içindedir. Bu Yönetmelik, büyükşehir belediyelerinde engellilere yönelik hizmetlerin kurulmasını sağlar ve düzenler (Çamur Duyan ve Önal Dölek, 2013: 82; Pekşen, 2014: 123).

3.2. Türkiye’de Yerel Yönetimler¹

Türkiye’de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması süreci 2004 yılında başlatılmış ve bu süreç dünyadaki gelişmeler takip edilerek devam etmiştir. Bu bağlamda, 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Belediye İdaresi Kanunu ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye İdaresi Kanunu, belediyelerin sosyal hizmet ve destekler konusunda yetki ve sorumluluklarını belirlemiştir. Bu nedenle belediyeler, yerel yönetimler olarak altyapı, temizlik, çevre düzenleme, arazi kullanım planlaması, ulaşım gibi hizmetlerin yanı sıra çeşitli sosyal hizmet ve desteklerin sağlanması sorumluluğunu da üstlenmektedir. Bu nedenle sosyal belediyecilik anlayışı içerisinde, yerel yönetimlerin özel ihtiyaç sahibi ve risk alanlarına sahip kişilere koruyucu ve rehabilite edici sosyal hizmetler sunması yasal bir zorunluluk haline gelmiştir (Genç ve Barış, 2015: 96; Kalaycı ve Akın, 2019: 664).

3.2.1. Belediyeler

Engelli bireylerin çalışma ve sosyal hayata katılımlarını, kamusal alanları haklarına uygun kullanmalarını engelleyen durumların önlenmesi konusunda belediye düzeyinde yetkili ve sorumlu olan temel kurum belediyedir. Bu nedenle belediyelerin öncelikle şehrin kendisinin bir engel haline gelmemesi için çok yönlü planlama ve uygulamayı sağlaması gerekmektedir. Engelliler kaza korkusu olmadan kaldırımda yürüyebilmeli, karşıdan karşıya geçebilmeli, toplu taşımayı kullanabilmeli, parkta dinlenebilmeli, işi için ihtiyaç duyduğu herhangi bir binaya girebilmelidir. Türkiye’de fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapı ve işlevlerinde belirli bir kayıp olması nedeniyle hareket kabiliyeti, algısı ve anlayışı sınırlı olan nüfusun yaklaşık %12’sinin kamusal alanlara girme ve kullanma hakkı bulunmamaktadır (Kaplan ve Öztürk, 2004: 68).

Uluslararası bir belge olan Avrupa Kentsel Şartı, engellilerle ilgili olarak her vatandaşın temel hakkının ve kente özgü alan ve mekânlardaki haklarının, yaşları, ırkları, fiziksel ve zihinsel yetenekleri ne olursa olsun kentteki tüm sosyal aktivite ve fırsatlara serbestçe erişme hakkı olduğunu belirtmektedir. Böylece engelli bireylerin kentsel alandaki hakları ve fırsat eşitliği ön plana çıkarılmıştır. Günümüzde Türkiye’de engelli nüfusun giderek kentsel alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir (Kesgin, 2014:

¹ Tez çalışmasının konusunun Türkiye’de yerel yönetim birimleri arasından belediyeleri kapsamı sebebiyle yalnızca “belediyeler” üzerinde durulacaktır.

2). Bu nedenle engellilere yönelik her türlü hizmet ve çalışmada belediyeler yani yerel yönetimler gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Çünkü belediyeler yereldeki sosyal sorunların çözümünde önemli bir birimdir (Kesgin, 2016: 320; Kalaycı ve Akın, 2019: 664). Bu bağlamda, yerelde engelli politikalarının uygulanmasında merkezi hükümetin yanı sıra belediyelerin de çok önemli rol ve sorumluluklara sahip olacağı aşıkardır.

Engelli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları pek çok sorunun temelinde yerel düzeydeki uygulamalar yatmaktadır. Türkiye'de dezavantajlı grupların himayesi ve bu gruplara yönelik destek mekanizmaları geçmişte ve günümüzde yerel yönetimlere devredilmiştir (Başaran, 2015: 6). Genel engellilik politikasında ise bu duruma yönelik yasal düzenlemeler geliştirilmiştir. 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu, hizmetlerin sunumunda engellilerin durumuna uygun yöntemlerin kullanılacağını belirtmektedir. Ayrıca belediye başkanının görevleri arasında engellilere hizmet vermek ve engellilere yönelik merkezler kurmak da yer almaktadır. Engellilere yönelik sosyal hizmet ve yardımların da belediyenin giderleri arasında yer aldığı tespit edilmiştir (Babaoğlu, 2018: 80).

3.2.1.1. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu

10 Temmuz 2014 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, büyükşehir belediyelerinin sunacağı hizmetlerin bir bütünlük içerisinde yerine getirilmesi amacıyla tüm vatandaşların yanı sıra dezavantajlı gruplar için de belediyelere planlı, programlı, verimli ve etkili bir şekilde önemli görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Sonuç olarak yürürlüğe giren kanunla uygulamaya konulan sosyal politikaların kapsamı daha geniştir. Bu kapsamda, sağlık ocakları, hastaneler, gezici sağlık birimleri ile yetişkinlere, yaşlılara, engellilere, kadınlara, gençlere ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetlerin sağlanması ve bu amaçla sosyal kurumların kurulması, dezavantajlı grupların topluma ve sosyal hayata katılımını teşvik eden ve destekleyen mesleki hizmetlerin oluşturulması ve beceri ve yeteneklerin kazandırılmasına yönelik kurslar açılması, işletilmesi veya uygulanması, üniversite, yüksekokul, meslek lisesi ile işbirliği yapılması gerekmektedir.

3.2.1.2. 5393 sayılı Belediye Kanunu

3 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren ve belediyelerin teşkilat, yönetim, sorumluluk, yetki, görev ve çalışma şekillerini düzenleyen 5393 sayılı Belediye Kanununun 13. maddesine göre herkes kentin vatandaşıdır. Buna göre tüm vatandaşların yaşadığı yerdeki belediye idaresinden yardım isteme hakkı vardır. Ayrıca madde 14(a)'de nüfusu 100.000'den fazla olan belediyelerin çocuklara ve kadınlara yönelik konuk evleri açması gerektiği belirtilmektedir. Nüfusu 100.000'den az olan belediyeler, ekonomik düzeylerine ve sunulacak hizmetin önceliğine göre çocuk ve kadınlara yönelik sığınma evleri açabilmektedir (Belediye Kanunu, 2005). Dezavantajlı gruplar olarak kadınların ve çocukların önemi nedeniyle, kanunlar, belediyelerin mali durumları buna izin veriyorsa onlara hizmet sunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu gruplar arasında engelli kadın ve çocuklar da yer almaktadır.

3.2.1.3. Belediye hizmetleri

Sosyal belediyecilik bünyesinde verilebilecek hizmetler şu şekilde özetlenebilir; Yetimler, evsizler, sokak çocukları ve ihtiyaç sahibi kadınlara yönelik barınma evi ihtiyaçlarının karşılanması, yetimler için anaokulu ve gündüz bakım merkezlerinin yapılması, yaşlılar için huzurevleri kurulması; sağlık merkezleri ve sağlık merkezlerinin işletmeye alınması; hastanelerin yakınında hasta yakınları için misafirhaneler oluşturulmasıdır. Kültür, sanat ve spor tesislerinin açılması; tiyatroların, sinemaların, kütüphanelerin ve kültür merkezlerinin mahallelere yaygınlaştırılması; yoksullar, muhtaçlar ve yaşam mücadelesi verenler için aşevleri ve düşkünlerevleri kurulması; engellilerin ulaşımını, eğitimini ve sosyo-kültürel ortamını kolaylaştıracak tedbirlerin alınması; meslek mensuplarının yetiştirilmesi ve mesleki eğitime yönelik kursların açılması, park, bahçe ve piknik alanlarının genişletilmesidir.

Doğal dengeyi koruyan, çevre koşulları düzenlenmiş, düşük maliyetli yerleşim alanlarının oluşturulması; düzenli mağazalar ve ekmek fabrikalarının kurulması, gıda, kömür, ilaç ve kırtasiye malzemelerinin temini, sosyal grupların, sivil toplum kuruluşlarının ve kitle örgütlerinin yönlendirilmesi, bunlarla dayanışma ve işbirliğinin geliştirilmesi ve olanak sağlayacak merkezlerin açılması, gençlerin, engellilerin ve kadınların sosyalleşmesidir (Toprak ve Şataf, 2009: 12). Sosyal destek ve hizmetlere ihtiyaç duyan kişilerin, bu hizmetleri almalarını sağlayacak süreçler hakkında yeterince bilgilendirilmemeleri, bir bakıma bu kişilerin sosyal dışlanmasına yol

açmaktadır. Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin bir kısmı ve gelişmiş şehirler dışındaki toplumlar, belediyenin su, kanalizasyon ve altyapı gibi zorunlu kentsel işlevlerini hâlâ sağlayamamaktadır (Berkün, 2017: 583). Bu açıdan bakıldığında ülke genelinde hizmetlerin her kesime, topluma ve dezavantajlı gruplara uygun düzeyde ve aynı standartta sunulduğunu söylemek zorlaşmaktadır (Yılmaztürk ve Güler, 2017: 2; Özer ve Çiftçi, 2023: 25).

3.2.1.4. Engelli bireylere yönelik belediyeler tarafından sunulan hizmetler

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda, kentsel hizmetlerin yürütülmesinde kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının görevlendirilmesi hükmü yer alırken, bütçede yoksullar ve ihtiyaç sahipleri için ayrılan ödeneklerin engellilerle ilgili faaliyetleri desteklemek amacıyla engellilere yönelik merkezler kurmak için kullanılması da yer almaktadır. Ayrıca dezavantajlı gruplara hibe verildiği ve bu hibelerin kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004). Büyükşehir Belediyeleri Kanununun Ek 1. maddesine dayanan Büyükşehir Belediyeleri Engelliler Yönetmeliği, engellilere yönelik sağlanması gereken hizmet, görev ve sorumlulukları kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır (Büyükşehir Belediyeleri Engelliler Yönetmeliği, 2006).

3194 sayılı Arazi Kullanım Kanunu'nun 6. maddesinde, fiziksel çevrenin engelliler için erişilebilir ve yaşanabilir hale getirilmesi amacıyla imar planları ile kentsel, sosyal ve teknik altyapı alan ve yapılarının Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına uygun olması gerektiği hükmü yer almaktadır. Bu kanun kapsamında erişilebilirlik düzenlemelerinin çıkarıldığı göz önünde bulundurularak, Otopark Yerleri Yönetmeliği, Ek Barınaklar Yönetmeliği, Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Mekânsal Plan Yapım Yönetmeliği, Planlı Binaların Yapım Yönetmeliği, Alanlar Yönetmeliği ve Plansız Alanların İnşaatı Yönetmeliği olmak üzere her türlü fiziki ortam için yönetmelik çıkarılmıştır (İmar Kanunu, 1985).

Belediyelerin engellilere sağladığı çeşitli hizmetler; yardıma ihtiyacı olan engelliler için bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile danışmanlık ve rehberlik merkezlerinin açılması; ücretsiz muayene ve ilaç sağlanması; ayni ve nakdi menfaat sağlamak; halk otobüslerinin ücretsiz veya indirimli kullanımına izin verilmesi; özel kurslar düzenlemek; yarışmalar, festivaller, geziler ve spor yarışmaları düzenlemektir. 5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesinde hizmetlerin sunumunda önceliklerin

belediyenin mali durumu ve hizmetin aciliyeti dikkate alınarak belirleneceği, engelli, yaşlı, yoksulların durumuna uygun yöntemlerin belirleneceği hükme bağlanmıştır.

Büyükşehir belediyelerine verilen görevler 5216 sayılı Kanunda belirtilmiştir. Bu kanun gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetlerine yönelik bina ve tesisler inşa etmek, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakım ve onarımını yapmak, gerekli malzeme desteğini sağlamak, sağlık ocakları, hastaneler, gerekli maddi desteği sağlamak, yetişkinlere, yaşlılara, engellilere, kadınlara, gençlere ve çocuklara yönelik gezici sağlık tesisleri ile her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, açmak, işletmek veya yaptırmak meslek ve yeterlilik kursları yürütmek ve bu hizmetlerin yürütülmesinde üniversitelere, kolejlere, meslek liselerine hizmet vermek, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmak konularında önemli hükümler içermektedir.

5216 sayılı Kanuna eklenen büyükşehir belediyelerine ilişkin hükümleri ile engellilere yönelik bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri veren engellilere yönelik servislerin kurulması ve vakıflarla işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda Büyükşehir Belediyelerinin Engelli Tesislerine İlişkin Yönetmelik 16.08.2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5378 sayılı Engelliler Kanunu ile büyükşehir belediyeleri ve belediyeler de şehir içinde kendilerine sunulan veya kendi kontrolleri altında bulunan toplu taşıma araçlarının engelliler için erişilebilir olması ve mevcut özel ve kamu ulaşımının sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. ulaşım engellilerin erişimine uygundur. Bu bağlamda belediyeler genel olarak engellilere yönelik her türlü yardım ve hizmeti sağlamaya yetkili yerel yönetimlerin en başındadır (Çiçek, 2010: 39; Duyan ve Dölek, 2013: 81; Pekşen, 2014: 121).

4. BİR KENT HAKKI OLARAK ENGELLİ HAKLARININ YEREL YÖNETİMLER ÖZELİNDE İNCELENMESİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Ankara ili sınırlarında bulunan Ankara Büyükşehir Belediyesi ve engellilerin yoğun olarak yaşamış olduğu 7 büyük ilçede belediyelerin engelli hakları çerçevesinde sunmuş oldukları faaliyetlerin değerlendirilmesidir. Bu amaçla yapılan çalışma hem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan alınan veriler hem de belediyelerin ilgili birimlerinden alınan verilerle desteklenmiştir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Türkiye' de engelli ve kent hakları konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde sadece bir yerel yönetim biriminde (sadece bir belediye ya da sadece bir büyükşehir belediyesinde) mevcut uygulamaların engelli hakları çerçevesinde değerlendirildiğini görmekteyiz. Ancak bu çalışmada hem büyükşehir belediyesi hem de 7 adet ilçe belediyelerinde engellilere yönelik, engellilerin haklarının sağlanmasına yönelik çalışmaların neler olduğu kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Böylece büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinin yapmış olduğu faaliyetlerin karşılaştırılması da yapılmış olup çalışmanın bu yönüde bu anlamda önem arz etmektedir.

Ayrıca erişilebilir yapıyı çevre oluşturulabilmesi için, hareketliliği güçleştiren veya tamamen engelleyen mevcut engellerin tespit edilerek ortadan kaldırılması ve hareketliliği kolaylaştırıcı ek donanım ve malzemelerin uygulanması gerekmektedir. Engelli bireyleri dikkate almadan yapılan tüm tasarımlar, sorunlu mekânlara dönüşmekte engellilere yeni problem alanları oluşturmaktadır. Bu problemlerin üstesinden gelebilmek için kentsel bütünleşme ve engelsiz tasarım ilkelerinden yararlanılarak gerçekleştirilen ulaşım planlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir (Bahçeci Başarmak ve Tos, 2021: 146). Engelsiz tasarım; kentsel mekânların tasarımının, bu mekânları tüm kentlilerin kullanabileceği şekilde; fiziksel bütünleştirme ve toplumsal bütünleşme yönünde gerçekleştirilen tasarımıdır (Kaplan ve Öztürk, 2004: 68).

Yönetimlerin, toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla ortaya koyduğu politikalar dezavantajlı gruplar da dâhil olmak üzere toplumun her kesimini kapsayacak nitelikte olmalıdır. Bu konuda yöneticilerin yetkili ve uzman kişilerle

ortaklaşa yürütecekleri çalışmalarla mevcut eksiklikleri tespit etmesi, olumsuz mekânsal koşulları ortadan kaldırması, kullanıcı istek ve beklentilerini dikkate alması, planlama ve tasarımda amaca hizmet eden kaliteli yaşam ortamları tasarlamak için gerekli girişimlerde bulunması gerekmektedir (Midilli Sarı ve Yanılmaz, 2022: 512).

Bu bağlamda engelli bireylerin kentteki yaşam kalitesinin artması için yerel yönetimlerin yaşam alanlarını sağlıklı hale getirmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarının, kentsel mekânda sıklıkla görülen dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engellilerin yaşam alanı sorununu ele alması açısından kent hakkı konusunun anlaşılmasına yardımcı olması beklenmektedir. Çalışma, kent hakkı konusunun engelliler üzerindeki etkisini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Bu araştırmanın elde edeceği bulgu ve sonuçlarla hem literatüre hem de engellilere yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.3. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın birinci bölümü kapsamında kentli hakları ve engellilerin yerel yönetimler özelinde incelenmesi üzerine genel değerlendirmeyi içeren çalışmanın giriş bölümü yer almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, kent ve kent hakkı kavramı, kent hakkına ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeler, engelli kavramı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise; engelli haklarının tarihsel gelişimi, çeşitleri, engellilerin kentsel mekânda yaşadığı zorluklar, engellilere hizmetler konusunda sorumlu yönetimler, yerel yönetim kavramı ve Türkiye’de yerel yönetim konuları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Dördüncü bölümde; kent hakkının yerel yönetimler ve engelliler üzerindeki etkisini araştırmaya yönelik olarak çalışmanın amacı, önemi, yöntemi ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan alınan istatistiki veriler ile Ankara Büyükşehir Belediyesi ve diğer 7 belediye birimlerinden elde edilen verilerin değerlendirmesi yapılmıştır. Kısaca değinecek olursak çalışmada Ankara Büyükşehir Belediyesi ile 7 tane ilçe belediyesinin yapmış olduğu faaliyetler çalışmanın kapsama alanı olarak tespit edilmiştir. Son bölümde ise; elde edilen bulgulardan yola çıkarak sonuç ve öneriler ortaya konulmuştur.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın teorik kısmı literatür taraması yöntemiyle yapılmıştır. Araştırılacak olan konu, bu konuda daha önce yapılan çalışmaların incelemelerine ve bulgularına dayanarak ele alınıp mantıksal bir çerçevede senteze tabi tutulduğunda incelenen

konuyla ilgili çok daha fazla ilerleme kaydedilebilir. Bir araştırma metodolojisi olarak literatür taraması farklı alanların kavramsal, metodolojik ve tematik gelişimlerine katkıda bulunabilir (Paul ve Criado, 2020, s.1). Araştırmayı mevcuttaki bilgiler üzerine bina etmek ve kendi araştırmalarımızdaki bilgilerle ilişkilendirmek, araştırma alanları ne olursa olsun alandan bağımsız olarak bütün akademik araştırma faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır (Snyder, 2019, s. 339). Özellikle akademik çalışmaların sayısının bu denli arttığı günümüzde, içeriklerinin sürekli genişletildiği yenilendiği ve değiştirildiği düşünülecek olursa akademik çalışmaların incelenmesi ve sonuçların sistematik bir biçimde, şeffaf bir şekilde ve yeniden üretilmeye uygun halde sentezlenerek ortaya konması oldukça önemli hale gelmiştir (Torraco, 2016, s.6).

İnceleme kısmı ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından alınan istatistiki veriler ile belediyelerin ilgili birimlerinden alınan çeşitli veriler ve yine ilgili belediyelerin web sitelerinin taranması ile oluşturulmuştur.

Araştırmada veri toplama ve elde edilen verilerin çözümlenmesi süreçlerini ele alış biçimi açısından nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu doküman incelemesi ve dokümanların içerik analizi üzerine kuruludur. İçerik analizi, bir araştırma problemiyle ilgili olarak belirli bir zaman diliminde üretilen yazılı dokümanların ya da ilgilenilen konuda birden fazla kaynaktan ve farklı zaman aralıklarında üretilen dokümanların analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 4). Bu modelde veriler birebir ilgili yerel yönetimden elde edilerek doküman haline getirilmiş, ardından bu dokümanlar analiz edilmiştir. Bu araştırma, kent hakkına yönelik çalışmaların yerel yönetimler bağlamında incelenerek engellilerin kentsel yaşam kalitesine etkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, kent hakkı konusunun dezavantajlı gruplardan engelliler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın evrenini Ankara Büyükşehir Belediyesi ve 7 adet belediye oluşturmakta olup, araştırmanın verilerini ise her belediyenin engellilerle ilgili birimlerinden elde edilen bilgi ve belgeler oluşturmaktadır.

4.5. Araştırmanın Bulguları

4.5.1. Ankara Büyükşehir Belediyesi

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı çatısı altında faaliyet yürüten Engelliler ve Rehabilitasyon Şube Müdürlüğü'nün vermiş

olduğu hizmetlere yönelik olarak anılan müdürlük yetkilileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerin sonucunda belediyenin özellikle son yıllarda engellilere yönelik olarak yapmış olduğu hizmetler hakkında bilgi edinilmiştir. Buna göre Engelliler ve Rehabilitasyon Şube Müdürlüğü uhdesinde son yıllarda yapılan çalışmalar şu şekildedir (Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Engelliler ve Rehabilitasyon Şube Müdürlüğü, 2023):

Engelsiz Çocuk Gündüz Bakım Evi: Bu merkezde hafta içi her gün 09.00 – 18.00 saatleri arasında uzman personel tarafından gerek engelli (otizmlı, serebral palsili, down sendromlu vb çocuklar), gerekse normal çocuklar için hizmet verildiği, bu hizmetlerin arasında, yogadan müzik eğitimine, dramadan ingilizceye kadar geniş bir yelpazenin bulunduğu görülmüştür. İlgili birimin fotoğrafı aşağıdadır.

Resim 4.1. Ankara Büyükşehir Belediyesi Engelsiz Çocuk Merkezi

Anıttepe ve Sincan Mola Evleri: Bu merkezlerde 3-6 yaş arasındaki özel gereksinimli çocukların ailelerine, çocukların bakımı konusunda yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Uzman personelin gözetiminde randevu ile çalışılan bu merkezde ücretsiz olarak hizmet verilmektedir.

Tekerlekli Sandalye Bakım ve Onarım Atölyesi: 2020 yılında hizmete açılan bu birimde akönlü ve manuel tekerlekli sandalyelerin garantisi bitmiş olanların bakım ve onarımları gerçekleştirilmektedir.

Görme Engelliler Eğitim ve Teknoloji Merkezi: Bu merkezde görme engelli vatandaşlar için Braille Alfabesi kütüphanesi, Jaws yazılımı ile internet erişimi, sesli kitaplara erişim, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmektedir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi engelli vatandaşlar için öncelikle uzman personel gözetiminde rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri vermeye devam ederken diğer yandan da yukarıda sayılan birimler ve merkezler ile engelli vatandaşların kent içinde hayatlarını kolaylaştırmaya çalışmaktadır.

Fizyoterapi ve Hidroterapi Merkezi: Bu merkezlerde engelli vatandaşlarla birebir görüşme sağlanarak hizmet almaya uygun vatandaşların seanslar halinde belli bir program dahilinde fiziksel engelliler için fizyoterapi ve hidroterapi görmeleri temin edilmiştir.

Çeşitli Hizmetler: Belli Başlı merkezlerde yürütülen bu hizmetler dışında Ankara Büyükşehir Belediyesi engelliler için piknikler, gezi programları, konserler, panel, konferans ve söyleşiler tertip etmektedir. Bunların yanında asansörlü araç ile taşıma hizmeti, evlere temizlik hizmeti, evlerdeki arızalar için bakım ve onarım hizmeti ile hasta bezinden hasta yatağına kadar geniş bir yelpazede sosyal yardım hizmetleri yürütmektedir.

Tüm bu hizmetler bir arada değerlendirildiğinde Ankara Büyükşehir Belediyesinin engelli bireylerin kent içinde yaşam kalitelerinin artırılması için oldukça önemli adımlar attığı değerlendirilmiştir.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine yine belediyeden alınan veriler çerçevesinde kısaca değinecek olursak;

Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından engellilerin sosyal güvenlik hakkı noktasında yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde özellikle elde edilmesi pahalı tıbbi ve fiziki destek malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması (engelli asansörü, akülü ve normal tekerlekli sandalye alımı, evde bakım anlamında hasta için gerekli malzemelerin temini, hasta yatağı temini, hasta bezi tedariki vb) noktasında hizmet verilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır.

Engellilerin spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin verdiği hizmetler ile ilgili olarak edinilen dökümanda çocuk gündüz bakımevindeki faaliyetler

içinde gündelik ve artistik spor faaliyetleri yürütüldüğü bilgisine ulaşılmış (bisiklet sürme, yoga, jimnastik gibi) açık kaynaklardan web taraması yapılması sonucunda belediye tarafından engelli çocuklar için yüzme kursları ile (ankara.bel.tr, 2024) ve yine engelliler için halter takımı kurulması (yasadikca.com, 2024) gibi hizmetler verildiği tespit edilmiştir.

Erişebilirlik hakkı bağlamında belediye bünyesinde hizmet veren birimlerin temsiliyetinin sağlanacağı bir Engellilik Komisyonu kurulmuş, böylece tüm engelli vatandaşların belediye hizmetlerine ayırım gözetmeksizin hızlı, doğru, etkin ve kesintisiz şekilde ulaşabilmesi temin edilmeye çalışılacak olup, komisyon kendisine ulaşan talepleri değerlendirerek vatandaşların kent yaşamına daha etkin dahil olabilmesi amacıyla hizmetlere ulaşma noktasında görülen eksiklikleri gidermek amacıyla da hizmet vermeye çalışmakta olduğu anlaşılmıştır.

Büyükşehir Belediyesinin engellilerin eğitim görme hakkı bağlamında belediye tarafından yürüttüğü faaliyetlerin neler olduğuna dair edinilen dokümanda yapılan incelemede yine engelsiz çocuk gündüz bakımevinde resim ve müzik kursları düzenlendiği, Montessori Sistemi ile eğitim verildiği, okuma yazma sınıfında bilim, teknoloji ve matematik ağırlıklı dersler verildiği, verilen eğitimleri de kurulan laboratuvar ortamında gerçekleştirdikleri ayrıca yine görme engelliler için kurulan eğitim ve teknoloji merkezinde engelli vatandaşların Braille Alfabetiyle basılmış kitaplara ulaşmasının temin edildiği, Jaws isimli yazılım ile internet erişimi ve bilgisayar okur yazarlığı eğitimi verildiği, sesli kitap ve dokümanlara ulaşmalarının temin edildiği anlaşılmıştır.

Büyükşehir Belediyesi bünyesinde ve hizmet verilen birimlerde engellilerin temsil hakkıyla alakalı olarak açık kaynaklardan yapılan incelemeye göre kent konseyi çatısı altında Engelli Meclisinin faaliyet gösterdiği ve bu mecliste yaklaşık 300 sivil toplum kuruluşunun engelsiz kent için çalışmalar yürüttüğü bilgisine ulaşılmıştır (ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ WEB SİTESİ, 2022)

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında belediyenin engelli vatandaşlara psikolojik destek, sağladığı, fizyoterapi ve hidroterapi seansları düzenlediği, ev ziyaretleri ile periyodik sağlık taramaları ve tedavilerinin gerçekleştirildiği anlaşılmıştır.

Belediyenin engelli hizmetleri ile ilgili olarak verdiği dokümanın incelenmesi neticesinde engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamıştır.

Engelli bireylerin iletişim hakkı bağlamında da herhangi bir veriye ulaşmak mümkün olamamıştır.

4.5.2. Altındağ Belediyesi

157,47 km² yüzölçümüne sahip olan, 2023 yılı nüfus bilgilerine göre yaklaşık 415 bin kişinin yaşadığı ve 1953 yılında metropol ilçe ilan edilen (Altındağ Kaymakamlığı, 2024; Altındağ Belediyesi) Altındağ Belediyesi sınırları içerisinde 4711 engelli vatandaş yaşamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

1953 yılında kurulan Altındağ Belediyesi (Ankara Valiliği, 2024) sınırları içerisinde yaşayan engellilerin kent yaşamında rahat etmesi, kent imkanlarından faydalanması ve engelsiz bir kent sisteminin hayata geçirilmesi için pek çok belediye gibi Altındağ Belediyesi’ de çeşitli hizmetler vermeye çalışmaktadır. Bu hizmetler hakkında bilgi almak amacıyla görüşülen belediye yetkililerinden alınan bilgiler çerçevesinde Altındağ Belediyesi’ nin vermiş olduğu engellilere yönelik hizmetler şu şekilde sıralanmıştır (Altındağ Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, 2023):

Engelsiz Yaşam Merkezi: Merkezde otopark, revir, oyun ve etkinlik odaları, kış bahçesi, görsel ve el sanatları faaliyet atölyeleri, spor salonu, yemekhane ve kafeterya, terapi odaları, bilgisayar odası, oyun odası, günü birlik bakım odası gibi birimleri olması amaçlanan inşaa halindeki merkezde ayda 1500 engelli vatandaşa hizmet verilmesi planlanmaktadır.

Merkezin görseli aşağıdaki gibidir:

Resim 4.2. Altındağ Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi

Engelsiz Destek Birimi: 2010 yılından beri hizmet veren bu birimde özel gereksinimli bireylerin ve ailelerinin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda danışmanlık, eğitim, kurs ve atölye çalışmaları yürütülmektedir. Engelsiz Destek Birimi'ni arayan (312 507 01 35) ya da yüz yüze başvuran özel gereksinimli bireyler, evlerine en yakın Gençlik Merkezi ya da Kadın Eğitim ve Kültür Merkezi'nde var olan kurslara ya da onlara yönelik özel açılan kurs ya da etkinliklere katılabilmektedir. Bu birim Braille Alfabesi ile hazırlanan Dünya Klasikleri serisini engelli vatandaşların kullanımına sunmuş, kendi personeli için engelli vatandaşlara yaklaşım nasıl olmalı tarzında hizmet içi eğitimler düzenlemiş, engelliler için çeşitli el işi beceri kursları, sosyal hayata uyum kursları düzenlemiş, engelli vatandaşların kentin tarihi ve turistik dokusunu görmeleri amacıyla geziler tertip etmiş, yine engelli gençler için E-KPSS kursları açarak interaktif ortamda engelli gençlerin devlet memurluğu sınavlarına hazırlanması için imkan tanımış, engelliler için çeşitli sergiler ve sanat çalıştaylarını hayata geçirmiş, zihinsel ve bedensel engelli gençler için “hayalini hayata geçir” etkinliği kapsamında bahse konu gençlerin sivil hayatta yapmak istedikleri mesleklere ilişkin sosyal aktivitelere imza atılmıştır (bir engelli gencin polis olma hayalinin bir günlüğüne gerçekleştirilmesi gibi).

Engelli bireylerin daha iyi bir şekilde yaşaması için fiziksel şartları iyileştirilmesi amacıyla akülü tekerlekli sandalye, tekerlekli sandalye, klozetli

tekerlekli sandalye, motorlu fonksiyonel yatak, havalı yatak, hasta bezi, wolker vb. yardımları yine bu birim tarafından koordine edilmiştir. Ayrıca ihtiyaç halinde ailelere sosyal destek kart (ALTIN KART), giyim, eğitim materyali, hijyen malzemesi, glütensiz besin, sıcak yemek ve ulaşım desteği sağlanmaktadır.

Belediye bünyesinde kurulan Engelli Güreş Takımı ile gerek ulusal gerekse uluslar arası turnuvalarda dereceler elde edilmiş, yine belediyenin kurduğu kadın kooperatifi aracılığı ile engelli vatandaşların engelsiz bir hayat yaşayabilmesi adına tasarlanan çeşitli ürünler satışa sunularak engelli vatandaşların günlük hayatta işlerini kolaylaştıracak eşyalara uygun fiyatla sahip olmaları temin edilmeye çalışılmıştır.

Belediye olarak yine farklı bölgelerde 5 adet Engelsiz Park yapılmış, bu parklarda tekerlekli sandalyeyle binile bilen salıncak, tahteravalli ve fizyoterapi aletleri hizmete sunulmuştur. Bunun yanında parklarda ve engelli vatandaşların uğrak yerlerinde akülü araç şarj istasyonları kurularak engelli vatandaşların kent hayatının imkanlarından kesintisiz bir şekilde faydalanmasının sağlanması amaçlanmıştır

Engelli bireylerin daha iyi şartlarda ve maddi imkanlarla yaşayabilmesi için belediye tarafından 2023 yılında sosyal yardımlar kapsamında 383 kişiye aylık hasta bezi yardımı, 1984 kişiye aylık sosyal destek kartı (400 tl /ay) yardımı , 32 öğrenciye aylık abonman ulaşım ödemesi ve 1100 öğrenciye kırtasiye yardımı, 34 kişiye akülü tekerlekli sandalye, 5 engelli aileye ev eşyası yardımı, 12 kişiye hasta yatağı, 320 kişiye 1320 adet çöyak gıda paketi yardımı, 108 aileye sıcak yemek yardımı yapılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından alınan Ankara İlçelerine göre engelli sayılarına bir göz attığımızda en başta belirttiğimiz gibi Altındağ' da zihinsel, bedensel, ruhsal ve duygusal engelli olarak toplamda 4711 kişinin yaşadığı göz önüne alındığında ve yukarıdaki rakamların belediyenin imkanları ile kıyaslandığında oldukça iyi denilebilecek bir seviyede olduğu ifade edilebilir.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine kısaca değinecek olursak;

Altın kart uygulaması, sosyal destek amaçlı maddi yardım, engelsiz yaşam merkezindeki terapiler, sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik hakkı bağlamında belediyenin verdiği hizmetler olarak göze çarpmaktadır.

Yine yaşam merkezinde bulunan spor salonlarında verilen sportif hizmetler ile engelli güreş takımının faaliyetleri engellilerin spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin verdiği hizmetler içinde öne çıkmaktadır.

Erişebilirlik hakkı bağlamında özellikle yine engelsiz yaşam merkezi henüz faaliyete geçmemiş olsada yine de belediye bünyesinde yürütülen sosyal aktiviteler, engelsiz tasarlanmış parklar, kooperatifler aracılığı ile engelli ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik ürün satış merkezlerinin yaygınlaştırılması, engelliler için düzenlenen sergi ve çalıştaylar, ilçe içindeki yollar, parklar, sosyal donatı alanlarına engellilerin ulaşması ve kullanabilmesi için yapılan mimari ve ulaşım kolaylaştırıcı uygulamalar, ören ve tarihi yerlere yapılan ücretsiz geziler sayılabilir.

Belediye tarafından engelliler için verilen e-kpss kursları, braille alfabesi kursları, meslek edindirme kursları, el işi ve el beceri kursları, seminerler, sempozyumlar ve hayatı kolaylaştırıcı pratik uygulamaların öğretildiği kurslar eğitim görme hakkı bağlamında dikkate değer faaliyetler olarak değerlendirilmektedir.

Belediyenin ilgili biriminden alınan veriler çerçevesinde yapılan incelemede belediye faaliyetlerinde engellilerin temsil edilme ve taleplerini dile getirebilme anlamında yapılan tek faaliyetin Engelsiz Destek Biriminin hayata geçirilmesi ve taleplerin bu birimde toplanıp ilgili birimlere ulaştırılması olduğu görülmüş, belediye meclisinde ya da belediyenin hizmet aşamalarında engellilerin temsili ile ilgili herhangi başkaca bir veriye ulaşılamamıştır.

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında belediye bünyesindeki en ciddi çalışma yakın zamanda açılması planlanan Engelsiz Yaşam Merkezi' dir. Bu merkezde revir, oyun alanları, terapi odaları, gündelik bakım üniteleri gibi yerlerin hizmet vermesi planlanmaktadır. Ancak bu merkez henüz faaliyete geçmemiş olsa da belediye bu alandaki eksikliklerini engelsiz destek birimi aracılığı ile koordine ederek çözmeye çalışmaktadır. Yine de bu alanda ciddi bir eksiklik olduğu değerlendirilmektedir.

Belediye tarafından engelliler için verilen hizmetler ile ilgili dokümanda engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamış olup bu nedenle bu konu hakkında değerlendirme yapılamamıştır. Ancak açık kaynaklardan yapılan araştırmada belediyenin en son 2018 yılında engelli işçi alımı için ilan verdiği tespit edilmiş olup, bu durumun belediyenin kanunun öngördüğü

şekilde engelli kişi çalıştırmak adına yapılmış olumlu bir faaliyet olduğu değerlendirilmektedir (MemurlarNet, 2018).

Engelli bireylerin iletişim hakkı konusu gerek bireyin çevresiyle gerekse kamusal alanda hizmet aldığı kurum, kuruluş, görevli ve birimlerle iletişimi anlamında önem taşımakta olup bu noktada belediye tarafından özellikle belediye personeline engelli bireylerle iletişimlerini geliştirmek amacıyla verilen kursların bu kategoride yapılmış kayda değer bir çalışma olduğu, ayrıca tiyatro, müze ve ören yerleri gezilerinin de engellilerin toplum içinde yer alması, insanlarla kaynaşması ve iletişim kurması için fırsat yaratan uygulamalar olduğu düşünülmektedir.

4.5.3. Çankaya Belediyesi

1157 km² yüzölçümüne sahip olan, 2021 yılı adrese dayalı nüfus bilgilerine göre yaklaşık 950 bin kişinin yaşadığı ve 1936 yılında merkez ilçe yapılan (Çankaya Belediyesi, 2024) Çankaya Belediyesi sınırları içerisinde 5085 engelli vatandaş yaşamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Aşık Veysel Engelsiz Yaşam Merkezi Çankaya’da yaşayan engelli bireyler ile ilgili üretilen tüm proje ve hizmetlerin yürütüldüğü ve desteklendiği merkez olup (Çankaya Belediyesi Aşık Veysel Engelsiz Yaşam Merkezi, 2023), merkezde; engelli bireylerin toplumsal yaşama tam katılımını sağlamak üzere çalışmalar yapılmakta, engelli bireyler ve ailelerine danışmanlık hizmeti verilmektedir. Toplumda engellilere yönelik farkındalığı artırmak amacıyla sivil toplum kuruluşları ile ortak etkinlikler düzenlenmekte, karşılaştıkları sorunlara ve toplumun engelli bireye bakış açısını değiştirmeye yönelik farkındalık/bilinç oluşturmaya yönelik sosyal ve kültürel etkinlikler yürütülmektedir. Merkezden 2023 yılı içerisinde aylara göre değişmekle birlikte ortalama aylık 200 engelli birey yararlanmıştır. Merkezde hizmet alan kayıtlı engelli bireylerin 2023 yılı ortalaması 200 kadardır. Bu sayı aylara göre farklılık göstermektedir. Ayrılanlar ve yeni kayıt olan engelli bireylerin aylık ortalaması alınmıştır.

Merkezde 2023 yılı içerisinde engelli bireylere verilen hizmetler özetle şu şekildedir:

Duyusal Gelişim, Motor Beceri Gelişimi, Problem Çözme, Motor Planlama, Duyusal Modülasyon Entegrasyon (885 kişi)

Günlük Yaşam Becerisi, Özbakım, Bilişsel Gelişim, Sosyal Yaşam, EKPSS kursları (904 kişi)

Bireysel Görüşme, Grup Görüşmesi, Veli Görüşmesi, Eğitimler (258 kişi)

Atölye Çalışmaları (bilgisayar, satranç, drama, tiyatro, resim, mum / sabun, seramik, aşçılık, takı tasarımı, oyunevi, abajur, keçe, müzik, dans spor, yoga ve nefes terapisi (toplam 8330 kişi)

Kitap okuma ve dinleme kulübü (494 kişi)

Enjeksiyon, Tansiyon, Şeker Takibi, Pansuman, Eğitim, İlk Yardım Müdahale (484 kişi)

Bireysel Görüşme, Diyet Takip, Eğitim (97 kişi)

Seminer ve Eğitimler (kalp sağlığı, obezite, sağlıklı beslenme, ilk yardım, kişisel bakım, işaret dili, organ bağışı, engelli bireylerde beslenme ve diyet sorunu vb, 2457 kişi)

Aile Yardımları (hasta yatağı, koltuk değneği, beyaz baston, walker, manuel, akülü, tekerlekli ve klozet sandalyeler, havalı yatak, kol askısı, 3 ayaklı baston vb malzemeler, 35 kişi)

Özel günlerde düzenlenen seminerler, sinema, drama ve tiyatro etkinlikleri, yine özel günlerde yapılan el sanatları çalışmaları, takı tasarımı çalışmaları, yeni yıl partisi, seramik atölyesi sergisi, psiko drama, mum sabun atölye çalışmaları, mutfak atölyesi çalışmaları, yeni yıl oyun faaliyeti, pijama partisi, dans, spor müsabakaları, dünya engelliler günü kutlamaları, Anıtkabir vb tarihi ve turistik yer ziyaretleri, disleksi, serebral palsi, down sendromu farkındalık haftası etkinlikleri, beyaz baston görme engelliler günü etkinlikleri, şehir dışı gezileri (Amasra gibi), tat keşfetme ve Kore Mutfakları etkinlikleri, ergo terapi faaliyeti, işaret dili eğitimleri ve iftar yemekleri (3510 kişi)

Belediyece 1 yıl boyunca düzenlenen 127 etkinliğe 6935 kişi katılırken, hizmet verilen toplam kişi sayısı 14672 kişiye ulaşmış, 35 aileye yardım yapılmış ve merkeze aktif olarak 198 öğrencinin katılımı sağlanmıştır. Bu rakamların istatistiksel dökümü aşağıda sunulmuştur:

ÂŞIK VEYSEL ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ		
MESLEK GRUPLARI	HİZMET TÜRÜ	HİZMET VERİLEN KİŞİ
ERGOTERAPİ		
	Duyusal Gelişim, Motor Beceri Gelişimi, Problem Çözme, Motor Planlama, Duyusal Modülasyon Entegrasyon	885
ÖZEL EĞİTİM		
	Günlük Yaşam Becerisi, Özbakım, Bilişsel Gelişim, Sosyal Yaşam, EKPS	904
PSİKOSOSYAL DESTEK		
	Bireysel Görüşme, Grup Görüşmesi, Veli Görüşmesi, Eğitimler	258
ATÖLYELER		
	Bilgisayar	478
	Satranç - Drama - Tiyatro	505
	Resim	544
	Mum Sabun	594
	Seramik	665
	Aşçılık	631
	Takı Tasarım/Örgü (Ebeveyn Atölyesi)	723
	Oyunevi	540
	Abajur	652
	Keçe (Ebeveyn Atölyesi)	570
	Müzik	458
	Dans	695
	Spor	880
	Yoga - Nefes Terapisi	395
SESLİ KÜTÜPHANE		
	Kitap Okuma, Kitap Dinleme	494
SAĞLIK		
	Enjeksiyon, Tansiyon, Şeker Takibi, Pansuman, Eğitim, İlk Yardım Müdahale	484
DIYETİSYEN		
	Bireysel Görüşme, Diyet Takip, Eğitim	97
KÜLTÜREL SANATSAL ETKİNLİKLER		
SEMİNER- EĞİTİM		
	Kalp Sağlığı ve Beslenmenin Önemi, Çocuk Obezitesi ve Sağlıklı Beslenmenin Önemi, Türk İşaret Dili Bayramı Etkinliği Eğitim / İşitme Taraması, İlk Yardım Kursu, Engelli Üniversite Öğrencilerinin Savunuculuk Ve Katılımcılık Becerilerinin Geliştirilmesi Projesi, Sağlıklı Yaşamda Kişisel Bakım Eğitimi, Sağlıklı Beslenme, Organ Bağışı Eğitim Semineri, Engelli Bireylerde Beslenme Sorunu ve Önemi.	2.457
ÖZEL GÜN ETKİNLİKLERİ		
	Sağlık Çalışanlarına Yönelik Özel Gereksinimli Bireylerde Sağlık Hizmeti Kapsamında İletişim Yöntemi, Gülay KOÇER (TCDD)	3.510
	Özel Gereksinimli Bireylerle Doğru İletişim (TCDD)	
	Sinema Etkinliği	
	Drama - Resim Atölyesi	

Tablo 4.1. Çankaya Belediyesi Aşık Veyssel Engelsiz yaşam Merkezi Etkinlikleri

ÂŞIK VEYSEL ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ

MESLEK GRUPLARI	HİZMET TÜRÜ	HİZMET VERİLEN KİŞİ
	ÖZEL GÜN ETKİNLİKLERİ	
	El Sanatları Atölyesi	
	Takı Tasarım Atölyesi	
	Yeni Yıl Partisi	
	Seramik Atölyesi	
	Mum-Sabun Atölyesi	
	Psikodrama Odise Vuçinas	
	Mutfak Atölyesi	
	Yeni Yıl Etkinliği Oyunevi	
	Pijama Partisi	
	Spor Atölyesi	
	Dans	
	3 Aralık Dünya Engelliler Günü	
	Atatürk'ün ölüm yıldönümü töreni	
	Anıtkabir gezisi	
	Âşık Veyssel Engelsiz Yaşam Merkezi Kuruluş Yıldönümü	
	Disleksi Farkındalık Haftası	
	Dünya Serebral Palsi Farkındalığı Günü	
	Beyaz Baston Görme Engelliler Günü	
	Kore Mutfağını Tanıyorum	
	Amasra Gezisi	
	Tatları Keşfetme Etkinliği	
	Ergoterapi - Özel Eğitim Veli Toplantısı	
	İşaret Dili Eğitimi	
	21 Mart Dünya Down Sendrom Farkındalık Günü	
	İftar Yemeği (Engelli ve Aile, Sivil Toplum Örgütleri)	
AİLE YARDIMI		
	Hasta Yatağı	3
	Koltuk Değneği	-
	Beyaz Baston	2
	Walker	6
	Manuel Sandalye	14
	Tekerlekli Sandalye	3
	Akülü Sandalye	-
	Klozet Sandalye	2
	Havalı Yatak	2
	Kol Askısı	1
	BASTON (Üç Ayaklı)	2
		14.672
		127
		6.935
		35
		198

Tablo 4.1. (devam) Çankaya Belediyesi Aşık Veyssel Engelsiz yaşam Merkezi Etkinlikleri

Merkezin dışında bir de Çankaya Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren Çengel Kafe ve Görme Engelliler Spor Kulübü bulunmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ankara İline bağlı ilçelerde yaşayan engelli sayılarının yer aldığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan alınan verilere göre belediye sınırları içerisinde zihinsel, bedensel, ruhsal ve duyuşsal engelli toplam 5085 vatandaş bulunmaktadır. Bu rakam, belediye tarafından temin edilen istatistikler ile karşılaştırıldığında, her ne kadar aynı kurslardan faydalanan mükerrer kişı olup olmadığı tam net değılse de belediyenin ilgili birimlerince ulaşılabilen ve hizmet götürülen engelli sayısının oldukça yüksek bir düzeyde olduğu değıerlendirilmektedir.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değıerlendirmesine kısaca değıinecek olursak;

Çankaya Belediyesi tarafından engellilerin sosyal güvenlik hakkı noktasında; duyuşsal gelişim eğitimleri, bilişsel beceriler, motor beceri geliştirme, günlük yaşam becerilerini ilerletme, öz bakım yapılmasının temini, sosyal yaşama katılma ve toplum içine karışılması için psikolojik destek verilmesi amacıyla bireysel, aile ve veli görüşmeleri, ergo terapi faaliyetleri yürüttüğü anlaşılmıştır.

Engellilerin spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin verdiği hizmetler içinde engellilerin yürütebileceğı sportif faaliyetler yaptırıldığı, yoga ve nefes terapileri verildiğı görülmüştür.

Erişebilirlik hakkı bağlamında belediyenin özellikle mühendislik ve mimari projelerde bina, park, yol vb yerlerin engellilerin faydalanmalarına olanak sağlayacak şekilde tasarlanması hususunda gerekli yönetmelik düzenlemelerini yaptığı ve bunu web sitesinde duyurduğu görülmüştür (Çankaya Belediyesi Engelli Hizmetleri Birimi, 2024).

Çankaya Belediyesi Engelli Hizmet Biriminden alınan bilgiler çerçevesinde engellilerin eğitim görme hakkı bağlamında belediye tarafından yürütülen faaliyetler arasında öne çıkanların; E-KPSS kursları, işaret dili eğitimleri, el işi ve el becerileri atölyeleri, dans atölyeleri, ilkyardım kursları gibi eğitim faaliyetleri olduğu tespit edilmiştir.

Belediye tarafından oluşturulan Çankaya Kent Konseyi Engelli Meclisi Yürütme Kurulu aracılığı ile engellilerin kent hayatında yaşamının kolaylaştırılması ve

engellinin toplumsal ve ekonomik yarar üretiminde aktif rol almalarının sağlanması amaçlanmış, bunun için konseyde engelli dernek ve vakıflarından birer temsilcinin görev alması temin edilmiştir (Çankaya Kent Konseyi, 2024).

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında belediyenin gerek psikolojik ve psikiyatrik destek birimleri ile verdiği hizmetler gerekse evde bakım, enjeksiyon, şeker ve tansiyon takibi, ilk yardım müdahaleleri, sağlık seminerleri, sağlık tarama faaliyetleri, hasta yatağı, koltuk değneği, klozetli, manuel ve akülü tekerlekli sandalye desteği, havalı yatak, üç ayaklı baston ve kol askısı desteği ile sağlık alanında engelliler için oldukça geniş bir yelpazede hizmet vermeye çalıştığı anlaşılmıştır.

Belediyenin engelli hizmetleri ile ilgili olarak verdiği dokümanın incelenmesi neticesinde engellilerin belediyelerde çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili meslek edindirme kursları haricinde herhangi bir veriye rastlanılmamıştır.

Engelli bireylerin iletişim hakkı bağlamında engellilerin toplum hayatında katılımcı bir pozisyonda olması ve toplumun diğer bireyleriyle temaslarında kendilerini rahat ifade edebilmelerinin sağlanması amacıyla yapılan faaliyetler arasında atölye çalışmalarının ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Özellikle tasarım, el sanatları, resim, drama, dans gibi alanlarda verilen atölye eğitimleri sonucunda eğitim alan engelli bireylerin toplum içinde kendilerine yer edindikleri ve diğer insanlarla etkileşime, iletişime çok daha kolay geçtikleri bu sayede kent hayatının içinde kendilerini ifade edebilme şansı yakaladıkları değerlendirilmektedir.

4.5.4. Etimesgut Belediyesi

Yaklaşık 79 km² yüzölçümüne sahip olan, 2023 yılı nüfus bilgilerine göre yaklaşık 615 bin kişinin yaşadığı ve 1990 yılında merkez ilçe yapılan (Etimesgut Belediyesi, 2024) Etimesgut Belediyesi sınırları içerisinde 4932 engelli vatandaş yaşamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Etimesgut Belediyesi yetkilileri ile yapılan görüşmelerin ardından alınan dokümanların detaylı bir şekilde incelenmesi neticesinde belediye tarafından engelli kişilere verilen hizmetler aşağıya çıkarılmıştır (Etimesgut Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü, Sacettin Gürbüz Engelsiz Yaşam Merkezi Müdürlüğü, 2023):

Belediye' nin Engelsiz Yaşam Merkezi'nde bedensel ve zihinsel engelliler için çeşitli faaliyetler tertip edilmiştir. Merkezden 300 öğrenci faydalanmaktadır. Merkezin yürüttüğü bu faaliyetlerle engelli bireylerin bedensel, ruhsal ve mental sağlıklarına katkı sağlamak, ailelerinin onlara desteğini arttırmak amaçlanmıştır. Yürütülen bu faaliyetler arasında; motor faaliyetleri geliştirmeyi amaçlayan çizim faaliyetleri, yeme içme öz bakım yapma, ebeveyn eğitimleri (idrara kaçırmaya karşı yapılabilecekler, çocuklarda yutma problemlerine karşı yapılabilecekler, internet ve aile içi iletişim eğitimi, engellilere yaklaşım ve iletişim vb), Braille alfabesi, baston kullanımı, gündelik hayatı kolaylaştırıcı bilgiler ve uygulama eğitimleri verilmektedir.

Merkezde ahşap mobilya atölyesi, bilim, drama, halı ve kilim dokuma, matbaa, mozaik, mum sabun, mutfak, müzik, resim, seramik ve çömlek ile spor atölyeleri bulunmaktadır. Bu atölyelerde engelli vatandaşlar hem becerilerini geliştirmekte hem de sosyal hayata katılma noktasında destek almaktadır. Bu atölyelerden haftada yaklaşık 500 civarında öğrenci faydalanmaktadır.

Yine Engelsiz Yaşam Merkezi' nin bir hizmeti de yılda 15 günlüğüne engelli kişilere konaklama hizmeti vermesidir.

Merkezin koordinesinde yürütülen çeşitli sosyal aktiviteler de bulunmaktadır. Bu aktiviteler arasında en göze çarpanları bahar şenlikleri kapsamında düzenlenen piknikler, binicilik faaliyetleri, spor faaliyetleri, tiyatro gösterileri, sinema gösterimleri, uygulamalı trafik eğitim seminerleri, sergiler, koro konserleri, avm gezileri, kütüphane ziyaretleri, müze gezileri, ücretsiz kuaför ve kişisel bakım hizmetleri, hayvan barınağı ziyaretleri, kümes hayvanlarının bulunduğu neşeli köy gibi yaşam alanlarına yapılan geziler sayılabilir.

Bu etkinliklerin dışında yıl içinde önemli günlerde belediyenin düzenlediği farkındalık günleri ve bu günlerde engelliler için yapılan eğlenceler (Down Sendromlular Farkındalık Günü, Dünya Engelliler Günü Farkındalık Faaliyetleri vb), bayram kutlamaları (23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı) da önemli faaliyetler arasındadır.

Tüm bu faaliyetlerin yanı sıra belediye kent konseyinde engelli meclisi kurulmuş, bu meclise yaklaşık 1500 engelli vatandaşın katılımı temin edilmiş, yürütülen faaliyetler ile engellilere sosyal haklar sağlamak, belediyenin yaptığı

etkinlik ve yardımlardan engelli kişilerin haberdar olmalarını temin etmek gibi faydalar sağlanmıştır.

Belediye eğitim faaliyetleri çerçevesinde E-KPSS kursu düzenlenmiş ve bu kurslardan engelli kişilerin faydalanması temin edilmiştir.

Engelli kişiler için tatil hizmeti verilmiş, bu hizmetten 2010 yılından bu güne 2000' e yakın engelli kişinin faydalanması sağlanmıştır.

Engelli vatandaşların ve ailelerinin hastanelere ücretsiz ulaşımı temin edilmiştir.

Kendi öz bakımını gerçekleştiremeyecek engelli kişilere evde öz bakım yapılmıştır.

Engelli bireyler için, baston, havalı yatak, engelli aracı, akülü engelli aracı, hasta bezi vb medikal malzemeler temin edilmiştir.

Dar gelirli ve engelli vatandaşlar için aşevi hizmeti düzenlenmiş ve bu hizmetten günlük 5000 vatandaşın faydalanması sağlanmış, bu hizmetten engellilerin ve engelli ailelerinin öncelikle faydalanması temin edilmeye çalışılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından alınan verilere göre belirlenen ve yukarıda değinilen ilçe içinde yaşayan engelli vatandaşların sayısı ile yine yukarıda bahsi geçen ve belediyeden temin edilen istatistikler karşılaştırıldığında, her ne kadar aynı kurslardan faydalanan mükerrer kişi olup olmadığı tam net değilse de belediyenin ilgili birimlerince ulaşılabilen ve hizmet götürülen engelli sayısının oldukça yüksek bir düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine kısaca değinecek olursak;

Etimesgut Belediyesi tarafından engellilerin sosyal güvenlik hakkı noktasında; bedensel, ruhsal ve mental bütünlüklerinin sağlanması için terapiler ve eğitimler vermek, motor faaliyetleri geliştirme adına çizim, yeme içme, öz bakım, engellilerin birlikte yaşadıkları ebeveynlerle yaşam eğitimleri, gündelik hayatı kolaylaştırıcı çeşitli terapiler verilmesi gibi faaliyetleri yürüttüğü anlaşılmıştır.

Engellilerin spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin verdiği hizmetler içinde engellilerin yapabileceği popüler takım sporları, binicilik eğitimi gibi alanlarda hizmet verildiği görülmüştür.

Erişebilirlik hakkı bağlamında belediyeden elde edilen doküman incelendiğinde ne mühendislik anlamında, ne mimari anlamda ne yaya yollarının düzenlenmesi anlamında ne de ulaşım ile ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamıştır, ancak belediyenin web sitesinde haberler kısmında “10 başlıkta engelsiz hizmetler” şeklinde verilen haberde “fiziki çevre düzenlemeleri” başlığı altında belediyeye ait tüm binalar ile sosyal tesisler, park ve bahçeler ile benzeri tüm mekanların engellilerin kullanımına uygun hale getirildiği ifadesine rastlanılmıştır (Etimesgut Belediyesi, 2024).

Belediyeden alınan bilgiler çerçevesinde engellilerin eğitim görme hakkı bağlamında yürütülen faaliyetler arasında öne çıkanların; Engelli KPSS kursları, Braille Alfabeti Kursu gibi eğitim faaliyetleri, el becerileri kursları, bilgisayar okuryazarlık eğitimleri olduğu tespit edilmiştir.

Belediye tarafından oluşturulan yüzlerce üyesi bulunan Kent Konseyi Engelli Meclisi aracılığı ile engellilerin kent hayatında ve belediye hizmetleri üzerinde demokratik yollarla söz hakkı sahibi olmasının sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür (Etimesgut Belediyesi, 2024).

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında engelli bireyler için evde öz bakım hizmeti, baston, havalı yatak, engelli aracı, akülü engelli aracı ve hasta bezi gibi medikal malzemelerin temini gibi başat konularda sağlık alanında engelliler için hizmet vermeye çalıştığı anlaşılmıştır.

Belediyenin engelli hizmetleri ile ilgili olarak verdiği dokümanın incelenmesi neticesinde engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamıştır.

Engelli bireylerin iletişim hakkı bağlamında toplumda kendilerini ifade edebilme, toplum içinde faydalı bir birey olabilme, üretkenliklerini arttırarak toplumun diğer bireyleri ve toplumsal gruplarla etkileşime girebilme anlamında atölye çalışmalarının ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Özellikle drama, matbaa, mufak, müzik gibi alanlarda verilen atölye eğitimleri sonucunda eğitim alan engelli bireylerin toplum içinde kendilerine daha kolay yer buldukları ve diğer insanlarla etkileşime, iletişime geçmekte zorlanmadıkları bu sayede kent hayatının içinde kendilerini ifade edebilme şansı yakaladıkları değerlendirilmektedir.

4.5.5. Keçiören Belediyesi

Yaklaşık 189 km² yüzölçümüne sahip olan, 2021 yılı adrese dayalı nüfus bilgileri sistemine göre yaklaşık 943 bin kişinin yaşadığı ve 1983 yılında Ankara ili merkez ilçesinin iptalinin ardından 8 diğer ilçe ile birlikte merkez ilçe yapılan (Keçiören Belediyesi, 2024) Keçiören Belediyesi sınırları içerisinde 8378 engelli vatandaş yaşamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Keçiören Belediyesi web sitesinin tetkiki ve belediye yetkilileri ile yapılan görüşmeler neticesinde alınan dokümanların detaylı bir şekilde incelenmesinin sonucunda belediye tarafından engelli kişilere verilen hizmetler aşağıya çıkarılmıştır (Keçiören Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, Keçiören Gündüzlü Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi, 2023):

Keçiören Belediyesi web sitesi incelendiğinde engelliler için özel olarak hizmet veren münhasıran engellilere hizmet için kurulmuş herhangi bir şube müdürlüğü ya da şefliğin organizasyon şemasında kendisine yer bulmadığı görülmüştür (Keçiören Belediyesi, 2024). Ancak web sitesinde yapılan detaylı inceleme neticesinde web sitesinin hemen eteğinde bulunan kısımda verilen bir link aracılığı ile bir engelli danışma merkezinin faaliyet gösterdiği ve bu merkezin sosyal yardım işleri müdürlüğü bünyesinde hizmet verdiği tespit edilmiştir (Keçiören Belediyesi, 2024).

İlgili linke tıklayarak bahse konu sayfaya girildiğinde ise sadece engelli danışma merkezinden faydalanmak için gerekli prosedürlerin ne olduğuna dair bir açıklama metni göze çarpmakta olup, engellilerle ilgili verilen hizmetlere ilişkin herhangi bir veriye ya da yönlendirici bir bilgi veyahut linke rastlanmamıştır. Buna ilişkin görsel aşağıdadır.

Belediyenin faaliyetler sayfası incelendiğinde engelliler için var olan asansör araçlarının 2021 yılında sayılarının artırılarak hizmete sunulduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin görsel de aşağıya eklenmiştir.

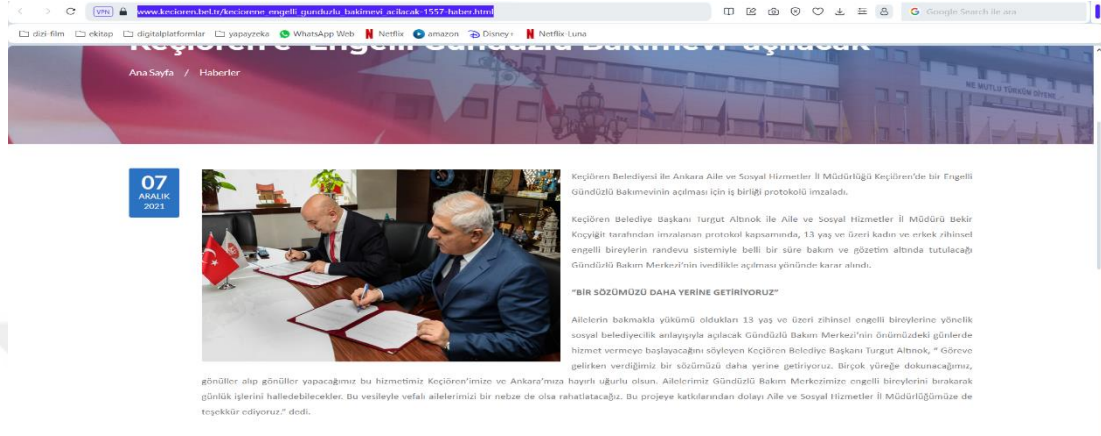
Resim 4.5. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Asansörlü Araç Hizmeti Görseli

Açık kaynaklar üzerinden yapılan incelemeye devam edilmiş ve Engelli Danışma Merkezi tarafından açılan kurslar olduğu görülmüştür. Kurslarla ilgili detay bilgi edinilmek amacıyla ilgili haberin içeriği incelenmiş ve merkezin 2019 yılında açtığı kursların “halk dansları, halk müziği korusu, görme- işitme engelliler Kur’an kursu, engelsiz ebeveyn okulu” başlıkları altında açıldığı görülmüştür (Keçiören Belediyesi, 2024). Bu hizmete ilişkin web sitesinden alınan görsel aşağıdadır:

Resim 4.6. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Engelli Kursları Görseli

Belediyenin Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile yaptığı protokol çerçevesinde 2021 yılı sonunda bir adet engelli Gündüz Bakımevinin faaliyete geçirildiği yine belediyenin web sitesindeki haberler sayfasında yapılan incelemede görülmüştür (Keçiören Belediyesi, 2024). Buna ilişkin görsel de aşağıda sunulmuştur.

Resim 4.7. Keçiören Belediyesi Web Sitesi Gündüz Bakımevi Protokolü Görseli

Son olarak haberler sayfasında 2019 yılına gidildiğinde Engelli vatandaşlar için belediye tarafından yapılan etkinlikte 35 akülü ve 100 adet manuel tekerlekli sandalye dağıtımı gerçekleştirildiği görülmüştür (Keçiören Belediyesi, 2024).

Gerek web sitesinde gerekse mobil uygulamalarda herhangi bir başka bilgiye ulaşılamaması üzerine Keçiören Belediyesi Engelli Danışma Merkezi ile irtibata geçilerek, kendilerinden yapmış oldukları faaliyetlere ilişkin bir bilgilendirme notu talep edilmiş ve alınan bu bilgilendirme notunun incelenmesi neticesinde belediye tarafından 2019 – 2024 tarihleri aralığında engellilere verilen hizmetlere ilişkin belli başlı verilere ulaşılmıştır. Bu faaliyet raporuna göre 2019 – 2024 yılları arasında belediyenin engelli danışma merkezi tarafından:

2019 yılında Göçmen ve Sığınmacılarla Dayanışma Derneği ile birlikte Keçiören’ de bulunan Estergon Kalesi’ ne bir gezi düzenlenmiş ayrıca kadınların el emeklerinin sergilendiği bir günlük bir çalışma yapıldığı, Ankara’ nın Çamlıdere, Kartaltepe, Anıtkabir gibi belli başlı tarihi ve turistik yerleri, müzeleri (Vehbi Koç vb) ile ören yerlerine ve milli parklara geziler düzenlendiği, bowling gibi çeşitli sportif etkinlikler gerçekleştirildiği, çeşitli sergiler açıldığı, uzmanlar eşliğinde aile için seminerler verildiği, yine kültürel ağırlıklı geziler düzenlendiği, dünya engelliler günü etkinlikleri gerçekleştirildiği ve bu etkinliklerde engelli vatandaşlarımızın hayatlarını

kolaylaştırıcı cihazlarla engelli vatandaşların buluşmasının sağlandığı anlaşılmıştır. İlgili dokümanda bulunan tablodan alınan verilere göre 2019 yılında 3114 engelli vatandaşa ulaşıldığı, toplamda 839 engelli vatandaşa nakil hizmeti sağlandığı, 2413 vatandaşa engelli hakları konusunda hukuki danışmanlık verildiği, 450 engelli vatandaşın sosyal yardımlaşma birimleri aracılığı ile ihtiyaçlarının giderildiği, 99 vatandaşa tekerlekli sandalye, yürüteç ve koltuk değneği hediye edildiği görülmüştür.

2020 yılına gelindiğinde ise bir önceki yıla benzeyen şekilde geziler, kurslar, orkestra dinletisi, müze ziyaretleri düzenlendiği, halk oyunları kursları açıldığı ancak daha sonra pandemi nedeniyle faaliyetlere ara verildiği görülmüştür. Yine bu yıl yapılan faaliyetlere ilişkin oluşturulan tablodan alınan verilere göre faaliyetlerde toplamda 2274 aktif engelli katılımcının bulunduğu, 541 engelli vatandaşa nakil hizmeti verildiği, 1039 vatandaşa hukuki danışmanlık hizmeti sunulduğu, 92 engelli vatandaşın sosyal yardımlaşma birimleri aracılığı ile ihtiyaçlarının giderildiği, 71 vatandaşa tekerlekli sandalye, yürüteç ve koltuk değneği hediye edildiği anlaşılmıştır.

2021 yılında yapılan çalışmalara ilişkin tablo incelendiğinde pandeminin etkisinin şiddetlenmesi ve tüm dünyada meydana gelen kapanma nedeniyle belediyenin engelli hizmetlerinin de hem çeşit olarak hem de sayısal anlamda daraldığı ve gerilediği görülmüştür. Bu yılda en dikkate değer iki çalışmadan birinin görme engelliler için sesli bilgisayar sistemi, kabartma ekran ve kabartma yazıcı ile kitap okuma kamerası gibi teknolojik hizmetlerin kullanıma sunulması olduğu göze çarpmıştır. İkinci önemli hizmetin ise belediyeye ait bir binanın Engelli Gündüz Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi olarak Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne tahsis edilmesi olduğu, binanın temizlik vb tüm ihtiyaçlarının da belediyece karşılandığı, iç tesisat vb tesisatlarının da belediyece yenilendiği bilgisi edinilmiştir. Bahse konu yılda yapılan faaliyetlere ilişkin oluşturulan tablodan alınan verilere göre faaliyetlerde toplamda 3270 aktif engelli katılımcının bulunduğu, 871 engelli vatandaşa nakil hizmeti verildiği, 690 vatandaşa hukuki danışmanlık hizmeti sunulduğu, 215 engelli vatandaşın sosyal yardımlaşma birimleri aracılığı ile ihtiyaçlarının giderildiği, 127 vatandaşa tekerlekli sandalye, yürüteç ve koltuk değneği hediye edildiği anlaşılmıştır.

2022 yılı ile birlikte gerileyen ve sona geline pandemi döneminin ardından belediyenin engelli vatandaşlar için verdiği hizmetlerde kayda değer bir artış olduğu

gözlemlenmiştir. Artan bu hizmetler kısaca tanışma piknikleri, sinema etkinlikleri, havuz buluşmaları ve yüzme etkinlikleri, park gezileri, el işi atölyeleri, radyo programları aracılığı ile birimin tanıtımı, müze gezileri, belediye personelinin engelli vatandaşlarla iletişimini sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi için hizmet içi eğitim kursları, spor müsabakalarına seyirci olarak katılım sağlanması, devam eden halk oyunu etkinlikleri, gençler için eğitim ve eğlence amaçlı kamplar yapılması, Kuran Kursu, sokak hayvanları için yuva bulma etkinliği, gastronomi ve mutfak marifetleri çalışmaları, dünya engelliler günü kutlamaları (sergiler, film gösterimi, solo ve koro konserler vb), sergi ziyaretleri olarak sayılabilir. Bu yılda yapılan faaliyetlere ilişkin oluşturulan tablodan alınan verilere göre faaliyetlerde toplamda 3279 aktif engelli katılımcının bulunduğu, 32 etkinlik düzenlendiği, 962 engelli vatandaşa nakil hizmeti verildiği, 586 vatandaşa engelli hakları konusunda bilgilendirme amaçlı danışmanlık hizmeti sunulduğu, 507 engelli vatandaşın sosyal yardımlaşma birimleri aracılığı ile ihtiyaçlarının giderildiği, 147 vatandaşa tekerlekli sandalye, yürüteç ve koltuk değneği hediye edildiği ayrıca 10 vatandaşa psikolojik destek verildiği görülmüştür. Bu son maddenin daha önceki yıllarda ayrı bir başlık olarak ele alınmadığı, hukuki ve psikolojik destek verilen engelli kişi sayısı içinde verildiği ancak 2023 yılına gelindiğinde bu başlığın ayrıldığı tespit edilmiştir.

Geçtiğimiz yıl yani 2023 yılı hizmetleri ile ilgili incelememiz neticesinde verilen hizmetlerin geçmiş yıllardaki ile benzerlikler içermekle birlikte çeşitliliğinin arttığı anlaşılmıştır. Geçmiş yıllardaki etkinliklerin devamı niteliğinde spor etkinlikleri, halk oyunları kursu, tiyatroya ve sinema etkinlikleri, el sanatları atölyeleri açılması, kaynaşma ve tanışma partileri düzenlenmesi, origami çalışmaları, gençlik kampı ve bowling müsabakaları, eğitim konferansları dizisi düzenlendiği görülmüş, diğer yıllardan farklı olarak ise İngilizce kursu açılması, kursiyerler için doğum günü partileri, yaşlılar için engelliler tarafından müzikal dinleti sunulması, sıra gecesi yapılması, engelli gençler için askerlik yemin töreni düzenlenmesi, drama kursları açılması gibi faaliyetler yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bu yıl içinde yapılan faaliyetlere ilişkin oluşturulan tablodan alınan verilere göre faaliyetlerde toplamda 3768 aktif engelli katılımcının bulunduğu, 31 etkinlik düzenlendiği, 760 engelli vatandaşa nakil hizmeti verildiği, 440 vatandaşa engelli hakları konusunda danışmanlık hizmeti sunulduğu, 568 engelli vatandaşın sosyal yardımlaşma birimleri aracılığı ile ihtiyaçlarının giderildiği, 261 vatandaşa tekerlekli sandalye, yürüteç ve

koltuk değneği ile medikal malzemeler hediye edildiği, 21 vatandaşa da psikolojik destek verildiği anlaşılmıştır.

Aynı belgede 2024 hedeflerini de sıralayan Keçiören Belediyesinin yukarıda verdiği hizmetleri arttırarak devam ettirmeye yönelik bir düşünce içinde olduğu görülmüştür (Keçiören Belediyesi, 2023).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan alınan verilere göre belediye sınırları içerisinde zihinsel, bedensel, ruhsal ve duysal engelli vatandaşların yukarıda değinilen sayısı ile belediye web sitesinden ve bizzat belediyenin ilgili birimi tarafından temin edilen istatistikler karşılaştırıldığında, belediyenin ilgili birimlerince ulaşılabilen ve hizmet götürülen engelli sayısının yeterli düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine kısaca değinecek olursak;

Keçiören Belediyesi tarafından engellilerin sosyal güvenlik hakkı noktasında; göze çarpan iki önemli faaliyetin bulunduğu görülmüştür. Bu faaliyetlerden birincisinin belediyeye ait bir binanın Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne tahsis edilerek engellilerin gündüz bakım ve rehabilitasyon hizmetleri için ayrılan bu binanın tüm ihtiyaçlarının belediyece karşılandığı bilgisi olduğu, diğerinin ise el işi atölyeleri ve gündelik hayatta engellilerin yaşamlarını kolaylaştırıcı eğitimler olduğu bilgisi edinilmiştir.

Engellilerin spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin verdiği hizmetler içinde çeşitli spor müsabakaları düzenlenmesi, spor müsabakalarına engellilerin seyirci olarak katılımının sağlanması, bowling müsabakaları, halk oyunları kurslarının düzenlenmesi, havuz buluşmaları ve yüzme etkinlikleri gibi etkinlikler düzenlendiği anlaşılmıştır.

Erişebilirlik hakkı bağlamında belediyeden elde edilen doküman incelendiğinde engellilerin kent hayatının sunduğu hizmetlere erişimi konusunda herhangi bir mühendislik, mimari ya da benzeri bir uygulamaya dair veriye rastlanmamış, yalnızca nakil hizmetleri verilerek engellilerin gitmek istedikleri yere ulaştırıldığı bilgisi edinilmiştir. Ayrıca Ankara İli'nde bulunan tarihi ve turistik yerlere düzenli geziler yapılarak engelli vatandaşların sosyal ve kültürel kent hayatı içerisinde olmaları temin

edildiği görülmüş, spesifik bir hizmet olarak görme engelliler için sesli bilgisayar sistemi kurulumu ile kitap okuma kamerası hizmeti sayesinde engellilerin kütüphane hizmetlerine erişiminin temin edildiği bilgisi edinilmiştir. Son olarak engelli vatandaşlara vermiş olduğu hukuki danışmanlık hizmeti ile engellilerin adli ve idari anlamda kent hayatında karşılaştıkları sorunların çözüm yoluna kavuşturulması noktasında destek verildiği de görülmüştür.

Belediyeden alınan bilgiler çerçevesinde engellilerin eğitim görme hakkı bağlamında yürütülen faaliyetler arasında öne çıkanların; görme ve işitme engelliler için kuran kursu, eğitim konferansları olduğu görülmüş, ancak doğrudan örgün eğitime ya da KPSS hazırlığı gibi hususlara dair direkt bir eğitim öğretim faaliyetine rastlanmamıştır.

Belediye tarafından oluşturulan Kent Konseyi birimleri içerisinde bir Engelli Meclisi bulunduğu ve bu meclis aracılığı ile engellilerin kent hayatında ve belediye hizmetleri üzerinde ayrıca ekonomik yarar üretiminde demokratik yollarla söz hakkı sahibi olmasının sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür (Keçiören Belediyesi, 2024).

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında engelli bireyler için evde diş sağlığı hizmeti, akülü ve manuel tekerlekli sandalye ile yürüteç ve koltuk değneği temini yapıldığı, çeşitli medikal malzeme desteği ve psikolojik destek verildiği anlaşılmıştır.

Belediyenin engelli hizmetleri ile ilgili olarak verdiği dokümanın incelenmesi neticesinde engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamış ancak yukarıda da değinildiği üzere web sitesinde belediye kariyer ofisi aracılığı ile engelli vatandaşlara iş imkanı sunulduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Engelli bireylerin iletişim hakkı bağlamında toplumda kendilerine bir yer edinebilme, toplum içinde faydalı bir birey olabilme, üretkenliklerini arttırma, ortaya koydukları ürünler aracılığı ile toplumun diğer bireyleri ve toplumsal gruplarla etkileşime girebilme anlamında el sanatları ve el işi atölye çalışmalarının ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

4.5.6. Mamak Belediyesi

Çankaya İlçesine bağlı iken 1983 yılında mahalle statüsünden ayrılarak merkez ilçe olan 308 km² yüzölçümüne (Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) sahip Mamak' ta (Ankara Valiliği, 2024) 2023 yılı nüfus bilgilerine göre Mamak' ta yaklaşık 690 bin kişi yaşamakta olup (Mamak Kaymakamlığı, 2023; Bölge Gündem, 2023) İlçede 2023 yılı verilerine göre 7937 engelli vatandaş bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Belediyeden alınan dokümanlardan elde edilen bilgilere göre engelli vatandaşlara verilen hizmetler aşağıya özetlenmiştir (Mamak Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Başak Engelsiz Yaşam Merkezi, 2023):

1.Ortopedik Rehabilitasyon Hizmeti: kırık, çıkık sonrası eklem sertlikleri ve dolaşım bozuklukları, menisküs, bağ yaralanmaları ve diğer spor yaralanmaları ameliyatları öncesi ve sonrasında, skolyoz ve omurga eğriliklerinde, düz tabanlık, ayak problemleri ve spor yaralanmaları sonrasında ve protez gibi ortopedik ameliyatlar öncesi ve sonrasında ortopedik rehabilitasyon hizmeti verilmesi.

2.Nörolojik Rehabilitasyon(İnme, Parkinson, MS Vb.): İnme, MS, ALS, Serebral palsi, Guillain barre sendromu, kas distrofisi, Parkinson ve denge bozukluğu konularında nörolojik rehabilitasyon hizmeti verilmesi.

3.Pediyatrik Rehabilitasyon (Serebral Palsi, Down Sendromu, Otizm, Vb.): Oral motor ve konuşma egzersizleri, eklem tedavisi, temel işaret dili eğitimi, temel yazı eğitimi, tekerlekli sandalye oturma tedavisi, iletişim becerileri kazandırma yöntemleri, protez ve ortez cihaz temini ve eğitimi, sosyal beceri eğitimi, yürütem eğitimi, duygusal entegrasyon teknikleri, nörogelişimsel terapi uygulamaları alanlarında çocuklar için pediyatrik rehabilitasyon hizmeti verilmesi.

4.Sportif Faaliyetler: Engelli kişilere uygun tasarlanmış ortamlarda Basketbol, futbol, masa tenisi, atletizm, jimnastik, goolball sporlarına yönelik faaliyetler düzenlenmesi

5. Eğitim Programları: Engelli kişilerin aile bireyleri için düzenlenen aile eğitimi ve danışmanlığı, bireysel eğitim, duygu algı bütünleme, grup eğitimi, oyun terapisi, temel yaşam becerileri programı, akademik eğitim programı (okuma,

yazma, matematik ve kavram öğretimi), özbakım eğitim programı gibi programların düzenlenmesi.

Ayrıca yine bahse konu dokümana göre belediyenin engellilere için yürüttüğü faaliyetler şu şekilde sıralanmıştır:

Ulaşım Hizmeti: Manuel ve akülü sandalye kullanan 1055 kişiye hastaneler ve sağlık merkezleri, bankalar, adliye, elektrik su doğalgaz abone merkezleri, postane vb. yerlere asansörlü araç ile gidiş-geliş ulaşım hizmeti verilmesi

Hasta Bezi Hizmeti: Bez kullanım raporu ile belediyeye başvuran 1657 kişiye 3 aylık periyotlar halinde hasta alt bezi hizmeti verilmesi.

Tekerlekli Sandalye Hizmeti: Medikal malzeme raporları ile 272 kişiye 240 adet tekerlekli sandalye ve 32 adet akülü sandalye hediye edilmesi

Motorlu Hastane Yatağı Hizmeti: Doktorlardan alınan “Durum Bildirir Rapor” ile uygun olduğu tespit edilen 116 yatalak hastaya motorlu hastane yatağı verilmesi

Yerinde Sağlık Hizmeti: Engelli ya da yaşlı oldukları için evden çıkma imkanı olmayan 2471 kişiye evde sağlık (pansuman, yara bakımı, sonda değişimi) hizmeti verilmesi

Kişisel Bakım Hizmeti: 81 engelli hastaya evlerinde kişisel bakım (banyo, tırnak ve saç kesimi vb.) hizmeti verilmesi

Diş Sağlığı Hizmeti: Ağız ve diş sağlığı sorunu olduğu tespit edilen 451 engelli kişiye evde diş sağlığı hizmeti verilmesi

Fizik Tedavi Hizmeti: Evde çıkamayacak derecede engeli bulunan 142 kişiye ev ortamında fizik tedavi hizmeti verilmesi.

Engelli Vatandaşlar için Gezi Programları: Henüz çok yeni olan bu hizmet çerçevesinde ilk 1 ay içinde tek başına gezebilme ve kent hayatına katılabilme imkanı olmayan engelli vatandaşlardan 6 kişi fizyoterapist ve hemşire eşliğinde Üreğil ve Mutlu Millet Bahçelerine götürülüp yemek programına katılım ve gezinin ardından evlerine bırakılması.

Yukarıda sayılan hizmetlere ilave olarak Belediyenin Engelsiz Yaşam Merkezi’ ne ilişkin çeşitli verilerin derlendiği tablo aşağıya çıkarılmıştır:

NO	ETKİNLİK ADI	AKTİF KATILIM SAYILAR
1	2023 YENİ ÜYE TOPLAMI	123
2	AKTİF KATILIM SAYISI	82
3	ÖN GÖRÜŞME BİLGİLENDİRME	237
4	ETKİNLİK / BRANŞ SAYISI	3
NO	ETKİNLİK ADI	KAYITLI BİREY SAYISI
1	ÖZEL EĞİTİM	27
2	FİZİYOTERAPİ	30
3	BEDEN EĞİTİMİ	30

Tablo 4.2. Mamak Belediyesi Etkinlik Çizelgesi

İlçede bulunan engelli nüfusu yukarıda belediye tarafından temin edilen istatistikler ile karşılaştırıldığında, evde bakım hizmeti gibi hizmetlerde oldukça yeterli bir sayıya ulaşıldığı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine kısaca değinecek olursak;

Mamak Belediyesi tarafından engellilerin sosyal güvenlik hakkı noktasında evde banyo, tırnak ve saç kesimi vb hizmetleri verildiği, oral ve motor konuşma eğitimleri verildiği, protez ve ortez cihazlarının temin edildiği ve bunlara yönelik eğitim hizmetleri verildiği, toplum içinde yaşama uyum anlamında entegrasyon teknikleri eğitimi verildiği anlaşılmıştır.

Engellilerin spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin engelli kişiler için uygun şekilde tasarlanan spor sahaları ve spor kurslarına yönelik hizmet verildiği görülmüştür.

Erişebilirlik hakkı bağlamında belediyeden elde edilen doküman incelendiğinde engelsiz kent bağlamında herhangi bir mimari, mühendislik ya da benzeri bir düzenlemeye ilişkin veriye rastlanmamış, engelli vatandaşların hastane, banka, adliye, elektrik, su, doğalgaz abone merkezleri ile postanelere asansörlü araç ile gidiş geliş hizmeti verilmesinin yanında gezi programlarından bahsedildiği görülmüş, engelsiz kent anahtar kelimesi ile yapılan internet taramasında yalnızca bir kafenin hizmetine ilişkin habere rastlanılmıştır (Mamak Belediyesi Web Sitesi, 2024).

Engellilerin eğitim görme hakkı bağlamında yürütülen faaliyetler arasında; işaret dili eğitimleri okuma, yazma, matematik kursları, öz bakım eğitimleri ile kursları ve grup eğitimlerinin öne çıktığı anlaşılmıştır.

Mamak Belediyesinden alınan veriler çerçevesinde belediye meclisinde ya da belediyede bir birim halinde engellilerin temsil haklarının hayat bulacağı bir mekanizma, bir oluşum, bir makam olup olmadığı verisine ulaşılamamış, internette bu anlamda yapılan meclis, temsil hakkı vb anahtar kelimeler aramalarında herhangi bir bilgiye de rastlanmamıştır.

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında; ortopedik, nörolojik ve pediatrik rehabilitasyon hizmetleri öne çıkmaktadır, bu hizmetlerin kapsamının oldukça geniş olduğu değerlendirilmektedir (ortopedik rahatsızlıklarda ameliyat öncesi ve sonrası oluşan komplikasyonların giderilmesi, inme, spor yaralanmaları, protez uygulamaları vb konularda ortopedik rehabilite ve gerekli cihazların ücretsiz temini, parkinson, MS, ALS vb hastalıklarda nörolojik rehabilite hizmetleri ve gerekli cihazların, eğitimler ile klinik hizmetlerin temini, pediatrik rehabilite anlamında motor becerilerin düzelmesi için gerekli tedavilerin verilmesi, yürüme eğitimleri, duygusal entegrasyon teknikleri ile nöro gelişimsel terapiler). Bu hizmetlere ilaveten evde diş sağlığı ve fizik tedavi hizmetleri de göze çarpmaktadır.

Belediyenin engelli hizmetleri ile ilgili olarak verdiği dokümanın incelenmesi neticesinde engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkına yönelik olarak belediyeden alınan dokümanda herhangi bir veriye rastlanılmamış ancak internet üzerinden engelli işçi, mamak belediyesi anahtar kelimeleriyle yapılan araştırmada belediye tarafından zaman zaman engelli personel alımına yönelik çalışmalar yürütüldüğü görülmüştür (İŞKUR, 2023)

Engelli bireylerin iletişim hakkı bağlamında ilgili dokümanda herhangi bir veriye rastlanılmamış, internet üzerinden engelli, iletişim ve Mamak kelimeleriyle yapılan araştırmada da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4.5.7. Sincan Belediyesi

874 km² yüzölçümüne sahip olan, 2023 yılı nüfus bilgilerine göre yaklaşık 415 bin kişinin yaşadığı ve 1982 yılında metropol ilçe ilan edilen (Sincan Belediyesi, 2021; Sincan Kaymakamlığı, 2024) Sincan' ın nüfusu Ankara İline bağlı ilçelerde yaşayan

engelli sayılarının yer aldığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan alınan verilere göre belediye sınırları içerisinde toplam 7399 engelli vatandaş bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Sincan Belediyesi yetkilileri ile yapılan görüşmeler neticesinde alınan belgeden elde edilen verilere göre (Sincan Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sincan Otizm Aktif Yaşam Merkezi 2023):

Engelli bireylerin kent hayatı ile barışık bir biçimde yaşaması, sosyal hayata aktif katılımının sağlanması amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile 2022 Ekim ayında yapılan protokol çerçevesinde engelli gündüz bakım ve rehabilitasyon ünitesi Dünya Otizm Farkındalık Günü olan 2 Nisanda hizmete açılmış, bu merkezde özellikle otizmli bireyler için el sanatları atölyesi, sportif faaliyetler, müzik ve eğitici oyun sınıfları hayata geçirilmiş, engelli bireylerin evlerine ve merkeze gidiş ve gelişleri için servis imkanı sağlanmıştır.

Yine aynı dokümandan edinilen verilere göre Sincan Belediyesi tarafından 2018-2024 yılları arasında verilen hizmetler altında aşağıda sıralanmıştır:

Down Sendromlu, otizmli, zihinsel ve bedensel engelli özel öğrencilerden oluşan toplam 20 kişilik Umudun Kanatları Grubu kurulmuş, bu grup bünyesinde çeşitli yıllarda ramazan aylarında, yaşlılar haftası etkinliklerinde, dünya engelliler günlerinde, işitme engelliler günlerinde ve otizm farkındalık günlerinde tiyatro, drama ve sema gösterileri düzenlenmiş, farkındalık etkinlikleri yapılmış, ayrıca yine bu grubun önderliğinde Evliya Çelebi Kültür Merkezinde dönem dönem devam edecek şekilde her gün küçük motor (el-göz koordinasyonu) geliştirme, ince kas motor gelişimini sağlama, hayal gücünü geliştirme ve sosyalleşme becerilerini güçlendirmeye yönelik; El Sanatları Dersi, Okuma Saatleri, Resim Etkinlikleri, Sahne Gösterileri, Drama Tiyatro Faaliyetleri, Spor Faaliyetleri, Müzik Terapisi Faaliyetleri, Okuma Yazma, İletişim Dersleri, Nefes Terapi, Ses Terapi Egzersizleri ve etkinlikleri yapılmıştır.

Yine Umudun Kanatları Grubu Ankara' da çeşitli belediyelerin düzenlemiş olduğu, festivallere misafir olarak katılıp sema gösterileri tertip etmiştir.

Bu etkinliklerin yanında Mutlu Çarşambalar Projesi kapsamında Kalın kas motor, refleks, konsantrasyon gelişimine yönelik basketbol, voleybol ve takım oyunlarına yönelik faaliyetler yürütülmüştür.

Engelli ailelerine destek olmak, engelli bireyleri topluma kazandırmak ve sosyal hayatta görünür kılmak adına çeşitli dönemlerde yemekli toplantılar düzenlenmiştir.

Belediyeye ait Ulubatlı Hasan Anne-Çocuk Oyun Evi ve Yenikent İlksan Anne-Çocuk Oyun Evlerinde görme engelliler için Yön Bildirerek Empati Kurma Etkinliği düzenlenmiş ve engelli çocukların öğrenme becerilerini geliştirmek amacıyla matematiksel zekâ gelişimi için kartlar ve sayılardan oluşan “Drama Etkinliği” gerçekleştirilmiştir.

Covid-19 döneminde bu faaliyetlere ara verilmiş ancak Vefa Destek Grubu isimli grup tarafından yaşlılara, engelli ailelerine ve kronik hastalara hastaneye gitme, ilaç alma, maaş çekme, gıda, temizlik gibi alışveriş vb. her türlü talepleri hususunda 2 yıl boyunca destek verilmiştir.

Tüm Özürlüler ve Aileleri Derneği ile birlikte Sincan’da ikamet eden engelli vatandaşlar ile ailelerine ören yerlerine ve müzelere özel geziler düzenlenmiştir.

Engelsiz Yaşam Spor Sanat ve Kültür Derneği, Sinema Genel Müdürlüğü iş birliğinde engelsiz günler etkinlikleri çerçevesinde sinema gösterimleri yapılmıştır.

Engelli Dernekleri ve İŞKUR iş birliğinde zihinsel engelli bireylere yönelik olarak El Sanatları Kursu verilebilmesi için yer tahsisi yapılmıştır. İlçenin en işlek yerleri olan Lale Meydanı, Selçuklu Mahallesi, Temelli ve Belediye önü ile Yenikentte engelli araç şarj istasyonları devreye alınmıştır. Bu faaliyetlere ilişkin görseller aşağıdadır:

Malesef belediye tarafından temin edilen verilerde yeterli istatistiksel rakamlar bulunmadığı için belediyenin ilgili birimlerince ulaşılabilen ve hizmet götürülen engelli sayısının ne düzeyde olduğu hususunda genel de olsa bir değerlendirme yapılması mümkün olamamıştır.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine kısaca değinecek olursak;

Sosyal güvenlik hakkı bağlamında belediyenin verdiği hizmetler olarak; özellikle bakım ve rehabilitasyon ünitesindeki ücretsiz hizmetler (otizmli bireylere özel rehabilitasyon faaliyetleri, engelli vatandaşlar için terapiler, egzersiz programları) göze çarpmaktadır.

Spor yapma hakkının karşılanması anlamında belediyenin verdiği hizmetler içinde öne çıkanlar; özellikle kas, motor beceri ve refleks gelişimi anlamında olumlu etkisi olan basketbol ve voleybol gibi takım oyunları faaliyetleri ön plana çıkmaktadır.

Erişebilirlik hakkı bağlamında; rehabilitasyon ünitesine ulaşım için servis imkanı verilmesi, ramazan ayları dahil düzenlenen yemekli toplantılara katılım sağlanması, covid döneminde engellilerin maaşlarının çekilmesinden hastaneye götürülmesine ve ilaç almalarından gıda ve alışveriş ihtiyaçlarının giderilmesine kadar varan eve götürülen hizmetlerin sürdürülmesi, öğrenim yerleri ve müzelere geziler tertip edilmesi, sinema günlerine katılım sağlanması, engelli araç şarj istasyonlarının kurulması dikkate değer hizmetler arasında yer almıştır.

Eğitim görme hakkı bağlamında özel yetenek kursları ön plana çıkmaktadır bunlar arasında el sanatları, okuma, resim, sahne, drama ve tiyatro dersleri öne çıkmaktadır.

Belediyenin engellilerin temsil edilme ve taleplerini dile getirebilme anlamında yapılan herhangi bir faaliyetine ilişkin bir bilgiye erişmek mümkün olmamıştır.

Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında belediyeden alınan belgede herhangi bir veriye ulaşmak mümkün olmamıştır

Belediye tarafından engelliler için verilen hizmetler ile ilgili temin edilen dokümanda engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye ulaşmak mümkün olmamıştır.

Engelli bireylerin iletişim hakkı konusunda belediyeden temin edilen dokümanda iletişim hakkına yönelik olarak herhangi bir veriye ulaşmak mümkün olmamıştır.

4.5.8. Yenimahalle Belediyesi

436 km² yüzölçümüne sahip olan, 2023 yılı nüfus bilgilerine göre yaklaşık 704 bin kişinin yaşadığı ve 1984 yılı yerel seçimlerinde ilçe ilan edilen (Ankara Valiliği, 2024; Yenimahalle Kaymakamlığı, 2023; Kültür Ve Turizm Bakanlığı Ankara İl Müdürlüğü, 2024) Yenimahalle Belediyesi sınırları içerisinde 4825 engelli vatandaş yaşamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Yenimahalle Belediyesi yetkilileri ile yapılan görüşmeler neticesinde alınan verilere göre (Yenimahalle Belediyesi Nefes Engelliler Sosyal Tesisi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İşletme İştirakler Müdürlüğü Engelliler Birimi, 2023):

Engelli bireylerin kentsel alanda yaşamlarına katkı sağlamak amacıyla Batıkent’ de Beyaz Karanfiller Yaşam Merkezi faaliyete geçirilmiştir. Bu merkez 3.896 m²’lik alan üzerine kurulmuş olup, merkezde;

- 112 zihinsel engelli bireyin kalabileceği 28 oda,
- 30 zihinsel engelle bireyin çalışabileceği atölye,
- Çok amaçlı salon,
- Rehabilitasyon havuzu,
- Fitness salonu,
- Engelli çocukların çalışabilecekleri ve zamanlarını geçirebilecekleri diğer sosyal donatı alanları bulunmaktadır.

Yine aynı dokümandan edinilen verilere göre Yenimahalle Belediyesi tarafından 2019-2022 yılları arasında verilen hizmetler çeşitli başlıklar altında aşağıda sıralanmıştır:

2019 yılında; 161 engelli kişiyi sosyal tesislerinde ağırlamış, engelliler için tarihi ve turistik mekânlara 4 ayrı gezi düzenlenmiş ve bu gezilere 150 kişinin katılımı sağlanmıştır. Ayrıca çeşitli alanlarda toplamda 15 ayrı etkinlik programına 3.415 kişi katılmıştır. Engellilere verilen hukuki ve sosyal hizmetler alanındaki danışmanlık hizmetlerinden 281 engelli kişi yararlanmıştır. Vatandaşların dini hassasiyetlerini de gözeten belediye tarafından ramazan ayında düzenlenen yemeklere toplamda 900 engelli vatandaşın katılımı sağlanmıştır. Ayrıca düzenlenen Bocce turnuvasına belediye adına 4 engelli sporcu katılmıştır. Yine bu yıl 26 adet tekerlekli sandalye

engelli kişilere hediye edilmiş olup, 647 engelli kişiye asansörlü araç ile taşıma hizmeti verilmiştir.

Belediye tarafından 2020 yılı içerisinde; 416 engelli bireye danışmanlık hizmeti verilmiş, 183 engelli birey asansörlü araç hizmetimizden faydalandırılmış, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Yenimahalle Toplum Ruh Sağlığı Merkezi işbirliğiyle 10 şizofreni hastasının hazırladığı “Bir Ses Bir Işık Drama” gösterisi gerçekleştirilmiş, 14 Şubat Sevgililer Günü nedeniyle 600 engelli bireyin katılımıyla “Sevgi Paylaştıkça Çoğalır” isimli yemekli program düzenlenmiştir

2021 yılına gelindiğinde; Nefes Engelliler Sosyal Tesisinde 161 özel engelli çocuğa eğitim verilmiş, 1.995 engelli bireye danışmanlık hizmeti götürülmüş. 311 engelli birey asansörlü araç hizmetimizden faydalandırılmış. 3 Aralık Dünya Engelliler Gününde “Farkımla Güzelim Defilesi” ile birlikte sanatçı Melek Mosso Konseri düzenlenmiş, 110 engelli bireye, eşya, kırtasiye, kıyafet, gıda ve benzeri yardımlar yapılmış, 17 engelli bireye bağış yoluyla tekerlekli sandalye temin edilmiş, 60 engelli bireyin evi ziyaret edilerek maske, kurabiye ve dezenfektan hediye edilmiş, 105 engelli bireye sahip aileye de destek amaçlı dernek ziyareti yapılarak yerinde bakım gerçekleştirilmiş ve temel ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmıştır.

2022 yılı içerisinde; 63 engelli çocuğa kreş ve gündüz bakımevi hizmeti verilmiş, Nefes Engelliler Sosyal Tesisimize kayıtlı 2.130 engelli bireyin tespit edilebilen her türlü ihtiyacı karşılanmıştır. Ayrıca 2.300 kişiye danışmanlık hizmeti ve 80 kişiye sosyal ve medikal destek sağlanmış, 45 engelli bireye sahip aile ziyaret edilerek ihtiyaçları ile ilgilenilmiş, 388 kişiye asansörlü araç kullanım hizmeti verilmiştir.

Belediye yetkililerinden alınan verilere göre ilçe sınırları içinde yaşayan 4825 vatandaş rakamı, yukarıda belediye tarafından temin edilen istatistikler ile karşılaştırıldığında belediyenin ilgili birimlerince ulaşılabilen ve hizmet götürülen, faaliyetlerden faydalandırılan engelli sayısının oldukça yeterli düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

Belediyenin engelli vatandaşlara verdiği hizmetlerin engellilerin hakları bağlamındaki değerlendirmesine kısaca değinecek olursak;

Belediyenin sunduğu hizmetlerden hukuki ve sosyal hizmetler konusunda talep edilen danışmanlık hizmetleri sayesinde emekliler emekli aylıkları, sağlık sigortaları, sosyal haklar gibi konularda belediyeden destek almış olup belediyenin sosyal güvenlik hakkı bağlamında verdiği bu hizmet sayesinde engellilerin özellikle bürokraside önüne çıkan sıkıntıların çözümüne katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca maddi destek sağlanmış, kıyafet gıda vb yardımlar yapılmış, engelli bireylerin evleri ziyaret edilerek yerinde bakım ve temel ihtiyaçların giderilmesi temin edilmiş, engelli çocuklar için gündüz bakımevi hizmeti verilmiştir.

Yenimahalle Belediyesi tarafından engelli kişilerin spor ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Yaşam Merkezinde fitness salonu açılmış, Bocce turnuvası düzenlenmiştir

Erişebilirlik hakkı bağlamında belediye tarafından tarihi ve turistik yerler ile ören yerlerine yapılan geziler, ramazan ya da benzeri özel günlerde verilen yemekler ile sosyal hayatın içinde yer almaları sağlanmış, asansörlü araçlar ile engellilerin ihtiyaçlarını gidermesi için taşıma hizmeti verilmiş, ayrıca tekerlekli sandalye temin edilerek engellilerin kendi başlarına ya da aileden birinin desteği ile seyahat edebilmeleri sağlanmaya çalışılmış, bizzat ruhsal engelliler tarafından düzenlenen tiyatro gösterisi ile toplumda diğer bireylere erişebilmeleri, sosyal hayatın ve kültür hayatının içinde yer almaları, kendilerini ifade edebilmeleri temin edilmiştir.

Belediye tarafından özel –engelli çocuklar için eğitimler ve kurslar düzenlenmiş, engelli çocuklar için kreşler aracılığı ile bakım ve eğitim hizmeti verilmiş olup bu hizmetler eğitim görme hakkı bağlamında dikkate değer faaliyetler olarak değerlendirilmektedir.

Belediyenin ilgili biriminden alınan veriler çerçevesinde yapılan incelemede belediye faaliyetlerinde engellilerin temsil edilme ve taleplerini dile getirebilme anlamında bir veriye ulaşılamamıştır.

Rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı anlamında belediye bünyesindeki en ciddi çalışma Yaşam Merkezi olduğu görülmüş, bu merkezde rehabilitasyon havuzu kurulmuş, engelli merkezine kayıtlı kişilerin medikal destek alması sağlanmıştır.

Belediye tarafından engelliler için verilen hizmetler ile ilgili dokümanda engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye ulaşlamamış, açık kaynaklardan yapılan taramalarda da herhangi bir engelli iş ilanına ya da alımına rastlanılmamıştır.

Engelli bireylerin iletişim hakkı konusunda da belediyeden temin edilen veriler çerçevesinde herhangi bir veriye ulaşlamamıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli bireylerin günümüzde tüm dünyada yaşadıkları sorunların bir sonucu olarak doğrudan sahip olduğu bazı temel haklar bulunmaktadır. Bu haklar engelli bireylerin kentte yaşarken kent imkânlarından faydalanabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu imkânlar engeli bireylerin sosyal hayata daha adil ve demokratik bir şekilde katılabilerini sağlamaktadır. Söz konusu haklar fiziki ve sosyal güvence ile ilgili olabileceği gibi sosyal ve kültürel hayata ilişkin de olmaktadır. Çünkü engelli bireylerin içinde bulunduğu dezavantajlılık durumunun ortadan kalkması, kendilerini yaşamsal alanlarda gösterebilmeleri ve ifade edebilmeleri ancak ihtiyacı olan hizmetlere erişebilirliği ile doğru orantılı olarak görülmektedir.

Kentler günümüzde dünya nüfusunun yarıdan fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Kentleşmeye bağlı olarak kentli nüfusta yaşanan artışa bağlı olarak belediyeler her geçen gün daha fazla hizmet vermek zorunda kalmaktadır. Bu noktada yaşanan değişim ve dönüşüm neticesinde toplumda dezavantajlı olan gruplara yönelik olarak da, kentli hakları kapsamında, çeşitli hizmet sunumları gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada yapılan araştırma neticesinde, hem Ankara Büyükşehir Belediyesi hem de ilçe belediyelerinden temin edilen veriler çerçevesinde, belediyelerin maddi imkanları ve fiziksel imkanları elverdiğince engelliler için rehabilitasyon merkezleri kurduğu, mola evleri, dinlenme tesisleri, çocuk bakım merkezleri oluşturduğu, gerek kliniklerde gerek evde tıbbi bakım hizmeti vermeye gayret ettikleri, fiziki destek malzemelerinin engellilerin hizmetine sunmaya çalıştıkları (tekerlekli sandalye, hasta nakil aracı vb), spor yapabilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapıldığı, sağlıklı yaşam merkezleri kurdukları, belediye hizmetlerinde söz sahibi olmaları için belediye meclislerinde engellilere yer verdikleri, kişisel beceri, sanat ve kişisel bakım kursları düzenledikleri, meslek edindirme kursları verilmesini sağladıkları, engelliler için destek birimleri oluşturdukları vb. görülmüştür.

Bu hizmetlerin sunumu esnasında engellilerin yaşadığı zorluklar, eksik kalan hizmetler ya da hizmetlerin ihtiyaçları karşılamadaki yeterlilik dereceleri belediyeden alınan veriler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle hizmetlerin yeterliliği ya da yetersizliği konusunda gerçek anlamda objektif ya da karşıt bir veri temin etmek mümkün olmamıştır. Bu verilerin toplandığı belediyelerin ilgili

merkezlerinde her ne kadar belediye görevlilerinin iyi niyetli bir şekilde engelli vatandaşlardan aldığı dönütlere göre hizmetlerini yönlendirdikleri düşünülse de hizmetlerin yeterliliğine dair muğlaklığın giderilmesi için sahada uzun süreli engellilerle birebir görüşmelere dayalı çok daha detaylı ve derinlemesi bir çalışma yapılması gerektiği ve bu çalışmanın da bir kişinin değil uzmanlardan oluşan bir ekibin eşliğinde yürütülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Belediyelerden alınan verilere göre engellilere yönelik olarak sunulan hizmetlerdeki aksaklıklar bulunmaktadır. Bu kapsamda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nden alınan verilere göre; engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkı ile iletişim hakkı bağlamında bir bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Altındağ Belediyesinden alınan verilere göre; engellilerin temsil hakkı bağlamında bir birim kurulmakla birlikte belediye meclisinde engellilerle ilgili temsile yönelik bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ayrıca engelsiz yaşam merkezinin kurulmasındaki gecikmenin engelsiz destek birimi ile kapatılmaya çalışılması da hizmetlerde aksamaya ve yetersiz hizmet vermeye sebep olmaktadır. Belediyenin en son 2018 yılında engelli işçi aldığı ayrıca engellilere yönelik meslek edindirme, iş verme vb konularda bir veri bulunmadığı görülmüştür. Çankaya Belediyesinden alınan bilgilere göre; engellilerin belediyede çalıştırılması ve iş verilmesi hususunda herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Etimesgut Belediyesinden alınan bilgilere göre; engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ilgili herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Keçiören Belediyesinden alınan verilere göre erişilebilirlik hakkı bağlamında hayatı kolaylaştırıcı mimari ya da mühendislik çalışmaları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ayrıca belediyede engellilerin meslek sahibi olması, belediyede çalışması gibi hususlarda bir veriye ulaşılamamıştır. Mamak Belediyesinden alınan verilere ve açık kaynak araştırmalarına göre engelsiz kent bağlamında herhangi bir mimari, mühendislik ya da benzeri bir düzenlemeye ilişkin veriye rastlanmamıştır. Ayrıca engellilerin temsil hakkı bağlamında belediyede hizmet veren bir birim ya da belediye meclisinde engelli meclisi gibi bir oluşuma rastlanılmamıştır. Sincan Belediyesinden alınan verilere göre engellilerin temsil edilme ve taleplerini iletebilme mekanizması ya da çalışma ve meslek edinme haklarının kullanımının sağlanması veyahut iletişim hakkının kullanması için yapılan herhangi bir hizmete dair bir veriye ulaşmak mümkün olmamıştır. Yenimahalle Belediyesinden alınan verilere göre engellilerin temsil haklarının kullanılması ve taleplerinin dile getirilebilmesi anlamında yapılan

hizmetlere dair bir veriye rastlanmamış, ayrıca engellilerin çalışma ve meslek edinme hakkıyla ve iletişim haklarının sağlanması ile ilgili herhangi bir bilgiye de ulaşamamıştır.

Gerek açık kaynaklar gerekse belediyelerden alınan verilerin incelenmesi neticesinde özellikle belediyelerde engelsiz kent ulaşımı noktasında bir veri eksikliği olduğu, engellilerin çalışma hayatında belediyelerde çalışma oranlarına ilişkin bir bilgiye rastlanılmadığı, bazı belediyelerde temsil hakkı noktasında bilgiye ulaşamadığı anlaşılmıştır.

Çalışmada yapılan araştırma neticesinde tespit edilen bu eksiklikler araştırmada elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bunun en büyük sebebi ise belediyelerin engelli hakları konusunda verdiği hizmetlerin ve yaptığı çalışmaların engelli hakları ana başlıklarına göre belli bir standartta olmaması ve her belediyenin kendi anlayışı ve hizmet tecrübesi çerçevesinde şekillenmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle en büyük eksiğin belediyede çalışan engelli personel sayısına dair veriler olduğu görülmektedir.

Belediyelerin tüm bu iyi niyetli ve personelin özellikle özverili çalışmalarına karşılık yine de yapılabilecek şeyler olduğu düşünülmektedir. Belediyelerin engelli hizmetlerinin daha verimli yürütülmesi için bazı hususlara önem verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Öncelikle belediyelerin özellikle de büyükşehirde hizmet veren belediyelerin aktif bir biçimde engelliler ve belediye mevzuatında engellilerin yeri ile ilgili özel çalışacak, aktif rol oynayacak bir hukuk birimi olmalı ve bu birim mevzuatı yakından takip ederek kesinlikle müdahil olması gerektiği düşünülmektedir.

Ayrıca engellilere hizmet götürmenin yanında ayrıca engellilerin haklarını savunacak onları kent hayatında aktif tutacak, herhangi bir biçimde haklarını kullanmalarına engel olunduğunda onları savunacak, taciz, istismar, ihmal vb konularda destekleyerek onların adına müdahil olacak birimler oluşturmalıdır. Engelliler için sunulan eğitim hizmetlerinde engellilerin doğasına uygun eğitim programları düzenlenmeli ve bunların sayısının artırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Belediye personelinin engelliler konusunda eğitimine yönelik çabaların az olduğu bir gerçek olup bunun tersine döndürülmesi için belediye personelinin engelliler konusunda hayat boyu süren eğitimlerden geçirilmesi ve rotasyon

marifetiyle belediye personelinin engellilere hizmet veren alanlarda dönem dönem çalıştırılarak bu anlamda farkındalıklarının artırılması sağlanmalıdır.

Ek olarak sadece belediye personeline değil aynı zamanda belediyenin hizmet verdiği sağlıklı bireylere de zaman zaman bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalıdır. Engelli çalışmaları için halkla ilişkiler anlamında çok daha aktif olunmalı ve tüm toplumun bu çalışmalardan haberdar olarak engelli bireyi olan ailelerin bu hizmetlere ulaşımında bilgilendirme eksiklikleri giderilmelidir. Belediyelerde çalışma yeterliliği olan personel için daha fazla istihdam alanı ayrılmalıdır. Mühendislik ve mimari anlamda herhangi bir bilgi edinilemediği için ciddi bir değerlendirme yapmak mümkün olmamakla birlikte sadece gözle görülen alanlarda sokaklarda metro vb yerlerdeki belli başlı alanlarda engelli hizmeti vermek yeterli olmayıp, şehirdeki her alan, her yer ve her binada engellilerin erişimini kolaylaştıracak çalışmalar yapılmalıdır. Kanun koyucu ve uygulayıcı makamlar tarafından erişilebilirlik standartlarını ihlal eden belediyelere uygulanacak yaptırımlar ağırlaştırılmalıdır. Engellilere yönelik şehir içi yön bulmayı kolaylaştırıcı mihenk noktaları oluşturulmalı ayrıca yol haritaları ve rehberlik sistemleri yaygınlaştırılmalı böylece engelliler için hareket etme ve dolaşım kolaylaştırılmalıdır. Belediyelerce engellilere verilen sağlık hizmetlerine ulaşım ve erişimin kolaylaştırılması için daha fazla çaba ve kaynak sarfedilmeli, sağlık personelinin de engelli hizmetleri açısından özellikle eğitilmesi ve donatılması sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- 6360 Sayılı Yasa. (2012). On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Abay Alyüz, S. B. (2022). Engelli ve engelli sorunlarında yeni bir perspektif: Sosyal dışlanmadan sosyal entegrasyon ve sosyal içermeye yönelim. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 457-471.
- Adanalı, Y. A. (2011). Dünya'dan "kent hakkı" için kentsel mücadele örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Venezüella ve ABD. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36), 14-30.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2023). Ankara İli Metropol İlçelerinde Bulunan Engelli Sayısı Tablosu.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). *Kamuda Engelli İstihdamının Analizi*. Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni*. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Ak Kuran, S. (2019). Kent hakkı çerçevesinde 6360 sayılı yasanın incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 97-110.
- Ak, İ. S. (2022). *Engellilik ve Kent*, https://dortmevsimood.org/wp-content/uploads/2022/07/06.Engellilik-ve-Kent.md_.pdf.
- Akbarishahabi, L. (2022). İnsan ölçeğinde tasarlanan kentsel mekânlar ve kent sakinlerinin aidiyet duyguları üzerine bir değerlendirme. *Kent Akademisi Dergisi*, 15(1), 136-154.
- Akçamete, G. (1998). Türkiye'de özel eğitim. İçinde S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim* (s. 197–207). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akçamete, G. ve Kaner, S. (1999). Cumhuriyetin 75. yılında çocuğa yönelik özel eğitim çalışmaları. 2. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk*. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 2.
- Akın, G. ve Önal, S. (2016). Kentsel alanların tasarımında ergonomik sorunlar. *AÜDTCF, Antropoloji Dergisi*, 31, 51-60.
- Akkoyunlu Ertan, K. (2008). Kent hakkı üzerine düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(4), 125-141.
- Altındağ Belediyesi, (2023). Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü. Altındağ Belediyesi Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü. 2019-2023 Yılları Arası Engelli Hizmetleri Raporu.
- Altındağ Belediyesi, (2024). Altındağ İlçesi Coğrafyası. <https://www.altindag.bel.tr/#!ilcemiz>. Erişim Tarihi: 07.02.2024
- Altındağ Kaymakamlığı, (2024). Altındağ. <http://www.altindag.gov.tr/tarihce>. Erişim Tarihi: 07.02.2024
- Amoros, M. (2014). Kent mücadeleleri ve sınıf mücadelesi. Soner Torlak ve Önder Kulak (Ed.), *Mekân Meselesi* içinde (129-137). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Angotti, T. (2009). Right to city vs bridging the urban divide two separate approaches? *The Urban Reinventors Online Journal*, (3), 1-5.

- Ankara Büyük Şehir Belediye Başkanlığı Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Engelliler e Rehabilitasyon Şube Müdürlüğü, (2023). 2019-2023 Yılları Arası Ankara Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Web Sitesi, (2022). Ankara Kent Konseyi Engelli Meclisi 2 Yaşında. <https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankara-kent-konseyi-engelli-meclisi-2-yasinda-14889>. Erişim Tarihi: 11.07.2024
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Web Sitesi, (2024). Büyükşehir Engelli Çocuklara Özel Spor Projeleri ile Fark Yaratıyor. <https://www.yasadikca.com/ankara-buyuksehir-belediyesi-bedensel-engelli-halter-sporculari-5-kupa-ile-dondu/>. Erişim Tarihi: 11.03.2024.
- Ankara Valiliği, (2024). Altındağ İlçesi. <http://www.ankara.gov.tr/altindag>. Erişim Tarihi: 07.02.2024.
- Ankara Valiliği, (2024). Mamak İlçesi. <http://www.ankara.gov.tr/mamak>. Erişim Tarihi: 15.02.2024
- Ankara Valiliği, (2024). Yenimahalle İlçesi. <http://www.ankara.gov.tr/yenimahalle>. Erişim Tarihi: 20.02.2024.
- Avrupa Kentsel Şartı. (1992). <https://rm.coe.int/168071923d>.
- Aydın, Y. (1991). *Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük Uygulaması Açısından Sakatların Çalışma Sorunlarının İncelenmesi ve Zonguldak Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Aysoy, M. (2004). *Avrupa Birliği Sürecinde Özürlüler Politikası*. İstanbul: Bilge Matbaacılık.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası. *Kent Sosyolojisi*, Ed. K. Alver. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Ayyıldız, E. (2017). Difficulties experienced by preschool teachers who work with children with multiple disabilite. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, Special Issue for ITEC, 177-182.
- Babaoğlu, C. (2018). Türkiye’de anakentlerde engellilere yönelik hizmetler ve sorun alanları. *TESAM Akademi Dergisi*, Yerel Yönetimler Özel Sayısı, 79-110.
- Bahçeci Başarmak, H. I. B. ve Tos, H. (2021). Bir kentli hakkı olarak ulaşım ve dolaşım hakkının farklı planlama modelleri ve dezavantajlı gruplar özelinde incelenmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 30(4), 145-178.
- Balfour, J. L. ve Kaplan, G. A. (2002). Neighborhood environment and loss of physical function in older adults: Evidence from the Alameda County Study. *American Journal of Epidemiology*, 155(6), 507-515.
- Başaran, S. (2015). *Engelliler Toplumsal Entegrasyonu Geliştirme Projesi Yurtdışı İnceleme Raporu (İngiltere)*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2008). *Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat* (3. baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Batal, S. ve Koç, B. (2022). Pandemi sürecinde dezavantajlı gruplar için sunulan sosyal politikalar: Üsküdar Belediyesi örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1398-1411.
- Bauman, Z. (2018). *Bireyselleşmiş Toplum* (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayar, R. ve Türkoğlu, H. (2021). The relationship between living environment and daily life routines of older adults. *A/Z ITU J. Fac. Archit*, 18, 29-43.

- Beard, J., Biggs, S., Bloom, D. E., Fried, L. P., Hogan, P. R., Kalache, A. ve Olshansky, S. J. (2012). *Global Population Ageing: Peril or Promise?* (No. 8912). Program on the Global Demography of Aging.
- Bektaş, B. ve Develi, A. (2020). Engelli bireylerin erişilebilirlik sorunu: Destekler, eksiklikler. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 179-191.
- Bektaş, E. (2022). *Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama: Karabük İl Özel İdaresi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Belediye Kanunu. (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>.
- Berkün, S. (2017). Türkiye’de sosyal belediyecilik anlayışı. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 582-598.
- Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdealkent*, 2(3), 20-47.
- Bölge Gündem Web Sitesi, (2023). Mamak Nüfusu, <https://www.bolgegundem.com.tr/ankara-mamak-nufusu-2020-2021-mamak-ilcesinin-yuzolcumu-kactir-1428341h.htm>.
- Brewer, J. (2017). Standart bodies, access to information technology, and human rights, disability. In J. Lazar ve M. Ashley (Eds.), *Human Rights, and Information Technology* (pp.11-23). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Brown, A. ve Kristiansen, A. (2009). Urban Policies and The Right to The City. UN-HABITAT.
- Buluş, S. (2022). Engelli bireylere yönelik kamusal sosyal yardım ve sosyal hizmetler. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Prof. Dr. M. Fatih UŞAN'a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı*, 2, 835-872.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Cabannes, Y. (2004). Participatory budgeting: A significant contribution to participatory democracy. *Environment and Urbanization*, 16(1), 27-46.
- Cittaslow Uluslararası Tüzüğü. (2023). https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/files/257/chsrtter_cittaslow_en_24.06.pdf.
- CoE (Council of Europe). (1992). European Urban Charter. Conference of Local and Regional Authorities of Europe (CLRAE) on 18 March 1992, Strasbourg, <https://rm.coe.int/168071923d>.
- CRPD (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme). (2009). *Milletlerarası Sözleşme*. Resmî Gazete, 14 Temmuz 2009, Sayı: 27288.
- Çamur Duyan, G. ve Önal Dölek, B. (2013). Özürlü ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet kuruluşları. İ. Tomanbay ve N. Gökçek Karaca (ed), *Sosyal Hizmet Kuruluşları içinde* (s. 80-109), Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2873, Eskişehir.
- Çamur, A. ve Arap, İ. (2023). Türkiye’de engellilik politikasının gündeme gelmesinde uluslararası aktörlerin etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 1-19.
- Çankaya Belediyesi Engelli Hizmetleri Birimi, (2024). Engelliler Hizmet Birimi Web Sayfası. <https://www.cankaya.bel.tr/pages/222/ENGELLILER-HIZMET-BIRIMI/>. Erişim Tarihi: 08.02.2024.
- Çankaya Belediyesi, (2023). Çankaya Belediyesi Aşık Veysel Engelsiz Yaşam Merkezi. 2023 Yılı Engelli Vatandaşlar Hizmet Verileri.

- Çankaya Belediyesi, (2024). Tarihçe. <https://www.cankaya.bel.tr/pages/17/TARİHCE/>. Erişim Tarihi: 08.02.2024.
- Çankaya Kent Konseyi, (2024). Çankaya Kent Konseyi Engelli Meclisi Yürütme Kurulu. <https://www.cankayakentkonseyi.org.tr/menu/109/engelli-meclisi.html>. Erişim Tarihi: 08.02.2024.
- Çatalbaş, F. (2022). *Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilir Kültür Turizmi Açısından Üst Ölçekli Planların Değerlendirilmesi; İzmir İli Örneği*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çetinkaya Karafakı, F. ve Çetin, C. (2023). Kentlerde iyi olma halini destekleyen bütünsel kentsel tasarım yaklaşımı. *Asya Studies*, 7(23), 275-287.
- Çevikbaş, R. (1995). Yerel yönetimler, işlevi ve Türkiye'deki durumu. *Türk İdare Dergisi*, 407(67), 69-96.
- Çiçek, E. (2010). Türkiye'de belediyelerin sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetleri. *Yerel Siyaset Dergisi*, Sayı: 39.
- Çitil, M. ve Üçüncü, M. K. (2018). Türkiye'de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku'nun durumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (35), 233-278.
- Çondur, F., Yenipazarlı, A. ve Cömertler, N. (2020). Engelli istihdamının Dünya'da ve Türkiye'deki görünümü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 347-362.
- Degener T. ve Quinn G. (2006). United Nations Disability Convention. In G. L. Albrecht, S.L. Snyder, J. Bickenbach, D. T. Mitchell ve W. O. Schalick (Eds). *Encyclopedia of Disability Vol 4* (pp.1580-1584), III, New York: Sage.
- Demir, S. ve Kale, M. (2019) İlkokullarda özel eğitim sınıflarında karşılaşılan sorunların incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 354-373.
- Demircioğlu, M. (2010). *Üretim Sürecinde Sakat Emegi*. İstanbul: Kibele Yayınları.
- DSM-V (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı). (2013). Amerikan Psikiyatri Birliği, https://www.sciencetheearth.com/uploads/2/4/6/5/24658156/dsm-v-manual_pg490.pdf.
- Duranton, G. ve Guerra, E. (2016). *Developing A Common Narrative On Urban Accessibility: An Urban Planning Perspective*. Washington DC: Brookings.
- Duyan, G. Ç. ve Dölek, B. Ö. (2013). *Özürlü ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Kuruluşları*. AÖF Yayınları, Yayın No: 1830, Eskişehir.
- Dünya Engelliler Vakfı. (2018). *Engelsiz Şehir Tasarım Raporu*, <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz%20Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/>.
- EC (European Commission). (2010). European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>.
- EC. (2018). Previous winners of the Access City Award, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1325&langId=en>.
- Emini, M. E. (2004). Hak kavramı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 203-216.
- Engelliler Hakkında Kanun. (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>.
- Engelliler Konfederasyonu. (2021). 2020 Yılı Genel Değerlendirme. <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/engelliler-konfederasyonu-2020-yili-genel-degerlendirme/>.

- Ercan, M. N. (1998). *Topluma Açık Yaşam Ortamlarında Gayri Ergonomik Uygulamalar, Bunların Mahzurları ve Önlenme Tedbirleri*. 6. Ergonomi Kongresi, 27-29 Mayıs, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 622.
- Ergün, M. (2005). Ayrımcılık ve özürllüler. *Öz-Veri Dergisi*, 1(2), 377-388.
- Erişebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. (2013). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm>.
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. 3. Baskı. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Erten, Ş. ve Aktel, M. (2020). Engellilerin erişebilirlik hakkı: Engelsiz kent yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 898-912.
- Es, M. ve Menteşe, B. (2018). Yerel yönetimlerde dezavantajlı gruplara yönelik uygulanan sosyal politikalar: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi örneği. *Emek ve Toplum*, 7(19), 525-551.
- Esen, M. F. (2018). Türkiye’de engelli bireylerle ilgili veriler. S. Arıkan ve E. Ayyıldız (ed.), *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı* içinde, s.11-38, İstanbul: Ak Yayınları.
- Eşrefoğlu, H. (2020). *Kent Hakkı Kavramının Tarihsel Serüveni, Açılımları ve İmkânları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Etimesgut Belediyesi, (2023). Etimesgut Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü, Sacettin Gürbüz Engelsiz Yaşam Merkezi Müdürlüğü 2019-2023 Verileri.
- Etimesgut Belediyesi, (2024). Etimesgut Belediyesi’nden 10 Başlıkta Engelsiz Hizmetler. <https://www.etimesgut.bel.tr/haberler/etimesgut-belediyesinden-10-baslikta-engelsiz-hizmetler-2018.aspx>. Erişim Tarihi: 09.02.2024
- Etimesgut Belediyesi, (2024). Tarihte Etimesgut. <https://www.etimesgut.bel.tr/icerik/tarihte-etimesgut-1619.aspx>. Erişim Tarihi: 09.02.2024
- European Charter for Women in the City. (1994). <https://www.hlrn.org/img/documents/1994%20-%20European%20Charter%20for%20Women%20in%20the%20City.pdf>.
- Farrell, M. (2008). *Educating Special Children: An Introduction to Provision for Pupils With Disabilities and Disorders*. New York: Routledge.
- Fırat, S., Hızıroğlu, M., Coşkun, R., Çitçi, U. S., Orhan, S., Boynukara, A., Zıvıtere, M., Alexandrova, S., Zıvıtere, A. ve Pandurska, R. (2009). *Engelliler ve İstihdam*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Gehl, J. (2010). *Cities For People*. Island Press.
- Genç, Y. (2009). Yerel yönetimler ve sosyal hizmet uygulamaları. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 3(9), 60-67.
- Genç, Y. (2016). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 65-92.
- Genç, Y. ve Barış, İ. (2015). Sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasında yerinden yönetimin işlevselliği. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 32, 95-117.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 331-358.

- Gibson, J. ve O'Connor, R. (2010). Access to health care for disabled people: A systematic review. *Social Care and Neurodisability*, 1(3), 21-31.
- Güçlü, S. (2012). Mekân sosyolojisi ve kentsel mekân. Neslihan S. ve Rıza S. (Ed.). *Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alaşım Mekânları: Kent ve Kentler içinde* (s.261-289). İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Gündüz, F. N. (2022). *Engelli Çocuğa Sahip Olan Ailelerin Eğitim Hizmeti ve Hakkına İlişkin Algıları ve Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güven, A. (2016). Kent, kentleşme ve kentsel yönetim ihtiyacı. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 4(1), 21-30.
- Hansen, G. (2014). Design for healthy communities: The potential of form-based codes to create walkable urban streets. *Journal of Urban Design*, 19(2), 151-170.
- Hanson, J. (2004). The inclusive city: Delivering a more accessible urban environment through inclusive design. In *RICS Cobra 2004 International Construction Conference: Responding to Change* (pp. 1-39). York, UK: RICS Cobra.
- Harrison, J. A., Thomson, R., Banda, H. T., Mbera, G. B., Gregorius, S. ve Stenberg, B. et al. (2020). Access to health care for people with disabilities in rural Malawi: What are the barriers?. *BMC Public Health*, 20(1), 1-17.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, (53), 23-40.
- Harvey, D. (2012). *Rebel Cities: From The Right To The City To The Urban Revolution*. London: Verso Books.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hendricks, A. (2007). UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *European Journal of Health Law*, (14), 273-298.
- Heward, W. L. (2013). *Exceptional Children: An Introduction to Special Education*. USA: Pearson.
- Hüsünbeyi, M. (2018). Mültecilik, kent hakkı, İzmir. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, (4), 91-93.
- Ingstad, B. (2001). Disability in the developing world. In G. L. Albrecht, K. D. Seelman ve M. Bury (eds.), *Handbook of Disability Studies* (pp. 772-792). London: Sage.
- İl Özel İdaresi Kanunu. (2005). 5302 Sayılı Kanun, Resmî Gazete, Sayı: 25745.
- İmar Kanunu. (1985). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194-20120516.pdf>.
- İnceoğlu, M. ve Aytuğ, A. (2009). Kentsel mekânda kalite kavramı. *Megaron*, 4(3), 131-146.
- İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR), (2023). Mamak Belediyesi Engelli İşçi Alımı. <https://media.iskur.gov.tr/78511/mamak-belediye-personel-ltd-sti.pdf>. Erişim Tarihi: 15.02.2024
- İzveren, A. (1988). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Nadir Kitap.
- Kalaycı, A. R. (2007). *Aile Eğitim Rehberi, Ruhsal ve Duygusal Özürlüler*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kalaycı, S. ve Akın, A. (2019). Engellilere yönelik yerel sosyal hizmetlerde belediyelerin yeri: Malatya Büyükşehir Belediyesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 663-674.
- Kaplan, H. ve Öztürk, M. (2004). Engelliler, kamu mekânı ve engelsiz tasarım: Kamusal iç mekânlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama Dergisi*, 2, 67-74.

- Karataş, K. (2002). Engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamı sorunu. *Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Sempozyumu '96*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No:2, Ankara.
- Kayess, R. ve Green, J. (2017). Today's lesson is on diversity. In P. Blanck ve E. Flynn (Eds.), *Routledge Handbook of Disability Law and Human Rights* (pp.53-71). London ve New York: Routledge.
- Keçiören Belediyesi (2024). Engelsiz Keçiören için Büyük Bir Adım Atıldı. https://kecioren.bel.tr/engelsiz_kecioren_icin_buyuk_bir_adim_atildi-225-haber.html. (Erişim Tarihi: 16.01.2024).
- Keçiören Belediyesi, (2023). Keçiören Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, Keçiören Gündüzlü Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi 2019-2023 Yılı Verileri
- Keçiören Belediyesi, (2024). Keçiören İlçesi. <https://www.kecioren.bel.tr/kecioren.html>. Erişim Tarihi: 14.02.2024
- Keçiören Belediyesi. (2023). Engelli Danışma Merkezi 2019 – 2024 Faaliyet Raporu. Ankara.
- Keçiören Belediyesi. (2023). Kent Konseyi Engelli Meclisi. https://www.kecioren.bel.tr/kecioren_belediyesi_kent_konseyi-58.html. Erişim Tarihi. 13.02.2024
- Keçiören Belediyesi. (2024). . (2024). Engelsiz Keçiören için Asansörlü Araç Filosu Sayısı Arttırıldı. https://www.kecioren.bel.tr/engelsiz_kecioren_icin_asansorlu_arac_filosu_artirildi-271-haber.html. (Erişim Tarihi: 16.01.2024).
- Keçiören Belediyesi. (2024). Engelli Danışma Merkezi. https://www.kecioren.bel.tr/engelli_danisma_merkezi-53-basvuru-rehberi.html. (Erişim Tarihi: 16.01.2024)
- Keçiören Belediyesi. (2024). Engelli Vatandaşlar için Düzenlenen Kurslar. https://kecioren.bel.tr/engellilere_ozel_kurslar_basliyor-330-haber.html. (Erişim Tarihi: 16.01.2024)
- Keçiören Belediyesi. (2024). Engelli Vatandaşlara Kariyer Ofisinde İş İmkanı. https://www.kecioren.bel.tr/kariyer_ofisinden_engelli_50_vatandasa_is_imkani-1808-haber.html. (Erişim Tarihi: 16.01.2024).
- Keçiören Belediyesi. (2024). Evde Diş Sağlığı Hizmeti. https://www.kecioren.bel.tr/evde_dis_sagligi.html. (Erişim Tarihi: 16.01.2024)
- Keleş, R. (1994). Kent ve çevre haklarının korunması üzerine gözlemler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(3), 275-281.
- Keleş, R. (2012). Anakentlerin dünü, bugünü ve yarını. *Kentsel ve Bölgesel Araştırma*, 6-7.
- Kesgin, B. (2014). Engellilere yönelik yerel sosyal politikalar. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23(4), 1-15.
- Kesgin, B. (2016). Sosyal hizmetin yerelleşmesi ve sosyal hizmette yerel yönetimlerin artan rolü. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 319-340.
- Koenig, E. B. (2006). The Right to the City: Mobilizing Under the Emerging Paradigm of Urban Inhabitanacy. *Researching Contemporary Cities Post-Graduate Conference*, Manchester.
- Köse, N. (2020). *Türkiye’de Kentli Haklarının Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Rumeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Krier, R. (1979). *Urban Space*. New York: Rizzoli.

- Kristiansen, A. (2006). *The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City – Linking Urban Development with Social Equity and Justice*. 95-102, International Public Debates Urban Policies and the Right to the City, UNESCO-UN HABITAT-ISS, Paris.
- Kuyurtar, E. (2006). Haklar. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 5-17.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2024). Mamak İlçesi Yüzölçümü. <https://ankara.ktb.gov.tr/TR-152778/mamak.html>. Erişim Tarihi: 15.02.2024
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2024). Yenimahalle. <https://ankara.ktb.gov.tr/TR-152784/yenimahalle.html>. Erişim Tarihi: 20.02.2024
- Lacinak, M. ve Ristvej, J. (2017). Smart city, safety and security. TRANSCOM 2017: International scientific conference on sustainable, modern and safe transport. *Procedia Engineering*, 192, 522-527.
- Lang, J. (1994). *Urban Design: The American Experience*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Lawton, M. P. ve Nahemow, L. (1973). Ecology and the aging process. In C. Eisdorfer & M. P. Lawton (Eds.), *The Psychology of Adult Development and Aging* (pp. 619-674). American Psychological Association.
- Lefebvre, H. (1992). *The Production of Space*. Translated by D. Nicholson-Smith. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*. E. Kofman ve E. Lebas (Çev.). Massachusetts: Blackwell.
- Lefebvre, H. (2011). Kent hakkı (Çev. G. Aksümer ve J. Strutz). *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36), 140-152.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*. Çev. S. Sezer. Ankara: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. Çev. I. Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Levesque, J. F., Harris, M. F. ve Russell, G. (2013). Patient-centred access to health care: Conceptualising access at the interface of health systems and populations. *Int J Equity Health*, 12(1), 18.
- Lynch, K. (1984). *Good City Form*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Mamak Belediyesi (2023). Mamak Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Başak Engelsiz Yaşam Merkezi 2023 Yılı Verileri.
- Mamak Belediyesi, (2024). Mamak Belediyesinden Engellilere Özel Hizmet. <https://www.mamak.bel.tr/haber/mamak-belediyesinden-engellilere-ozel-hizmet/>. Erişim Tarihi: 15.02.2024
- Mamak Kaymakamlığı, (2023). Mamak Nüfusu, <http://www.mamak.gov.tr/ilcemiz-nufus-verileri>. Erişim Tarihi: 15.02.2024
- Mamatoğlu, N. (2015). Türkiye’de engelliler için erişilebilirlik uygulamaları algısı. *TMMOB Mimarlar Odası Yayını Dosya Dergisi*, (3), 6-13.
- MARKA. (2011). Dilovası’nda Dezavantajlı Grupların İstihdam Potansiyelinin Artırılması. Araştırma Sonuç Raporu. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı.
- Maslow, A. (1968). *Toward a Psychology of Being*. New York: Wiley and Sons.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Massey, D. (2013). *Space, Place and Gender*. John Wiley & Sons.
- Mayer, S. E. (2003). *What is a “Disadvantaged Group?”*. Effective Communities Project.

- McCowan, T.(2013). *Education As A Human Right*. London ve New York: Bloomsbury.
- MemurlarNet, (2018). Engelli İşçi Alımı İlanı. <https://ilan.memurlar.net/ilan/4890/altindag-belediye-baskanligi-ozurlu-isci-alim-ilani.html>. Erişim Tarihi: 07.02.2024.
- Midilli Sarı, R. ve Yanılmaz, Z. (2022). Merkezi ve yerel yönetimlerin dezavantajlı gruplara sunduğu sosyal hizmetlerin fiziksel mekâna yansımaları: Trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 511-538.
- Mullner, R. M. (2006). World Health Organization. In G. L. Albrecht, S.L. Snyder, J. Bickenbach, D. T. Mitchell ve W. O. Schalick (Eds). *Encyclopedia of Disability Vol 4* (pp.1649-1652), III, New York: Sage.
- Mumford, L. (2013). *Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği* (Çev. G. Koca ve T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (2002). *Yerel Yönetimler*, N. Varcın (Ed.). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- OHCHR (United Nations Human Rights Office of High Commissioner). (2016). Human Rights and Urbanization. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Urbanization/>.
- Ordway, A., Garbaccio, C., Richardson, M., Matrone, K. ve Johnson, K. L. (2021). Health care access and the Americans with disabilities act: A mixed methods study. *Disability and Health Journal*, 14(1), 100967.
- Ökmen, M. (2005). Küreselleşme sürecinde yerelleşme eğilimleri ve yerel yönetimler. H. Özgür ve M. Kösecik (ed.), *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1* içinde (s.539-564). Ankara: Nobel Yayını.
- Ökmen, M. ve Parlak, B. (2010). *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler İlkeler Yaklaşımlar ve Mevzuatlar* (2. Basım). Bursa: Alfa Akademi.
- Özata, M. ve Karip, S. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmetleri kullanımında yaşadıkları sorunlar: Konya örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), 397-407.
- Özbey, K. (2022). Kent, mekân, sınır ve kimlik: Türkiye’de kentsel kimliklerin inşasında kentsel sınırların rolü. *Kent Akademisi Dergisi*, 15(4), 1959-1974.
- Özdemir Metlioğlu, S. (2021). Kentte insan hakları ve kent hakkı. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2731-2743.
- Özdemir Sönmez, N. (2006). Düzensiz konut alanlarında kentsel dönüşüm modelleri üzerine bir değerlendirme. *Planlama*, 36, 121-128.
- Özdemir, S. (2005). Başlangıcından günümüze refah devletlerinde sosyal harcamaların analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 153-204.
- Özdingiş, N. (2007). *İstanbul Kent Parklarının Bedensel Özürlüler Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, M.A. ve Çiftçi, A. (2023). Türkiye’de sosyal belediyeciliğin dünü bugünü. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 24-44.
- Özer, Y. E. ve Çolak, M. (2015). Yoksulluk, dezavantajlı grup ve suç ilişkisine yönelik bir alan araştırması: İzmir kadın sığınma evleri örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3), 479-491.
- Paul, J. ve Criado, A. R. (2020). The art of writing literature review: What do we know and what do we need to know? *International Business Review*, 29(4), 101717. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2020.101717>

- Payam, M. M. (2018). Emniyet, güvenlik, kent emniyeti ve kent güvenliği: Kavramsal bir analiz. *Avrasya Terim Dergisi*, 6(1), 15-25.
- Pekşen, N. (2014). *Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Engellilere Sunulan Hizmetler: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Pektaş, E. K. ve Akın, F. (2010). Avrupa kentsel şartları perspektifinde bir kentli hakkı olarak “katılım hakkı” ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 23-49.
- Perju, V. (2011). Impairment, discrimination, and the legal construction of disability in the European Union and the United States. *Cornell Int'l LJ*, 44, 279.
- Priestley, M. (2005). We're all Europeans now! The social model of disability and European social policy. In C. Barnes ve G. Mercer (Eds.), *The Social Model of Disability: Europe and The Majority World* (pp. 17-31). Leeds: The Disability Press.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal*, 58(2-3), 99-108.
- Series, L. (2020). Disability and human rights. In Nick Watson ve Simo Vehmas (Eds.), *Routledge Handbook of Disability Studies* (pp.72-88). London ve New York: Routledge.
- Seylim, E. (2021). Veli görüşlerine göre engelli bireylerin eğitim hakkına erişim durumları: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Electronic Journal of Social Sciences*, 20(80), 2219-2239.
- Sincan Belediyesi (2023). Sincan Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Sincan Otizm
- Sincan Belediyesi, (2021). Sincan Tarihi ve Kültür Atlası. <https://www.sincan.bel.tr/sincan-tarih-kultur-atlasi/files/basic-html/page18.html>. Erişim Tarihi: 19.02.2024
- Sincan Kaymakamlığı, (2024). Sincan Tarihçesi. <http://www.sincan.gov.tr/sincan-tarihcesi>. Erişim Tarihi: 19.02.2024.
- Snavely, K. ve Desai, U. (2001). Mapping local government-nongovernmental organization interactions: A conceptual framework. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 11(2), 245-264.
- Snyder, H. (2019). Literature review a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333-339. Erişim adresi: <http://creativecommons.org/licenses/BY-NC-ND/4.0/>
- Soja, E. W. (2015). *Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi*. Çev. Y. Çetin. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sungur Ergenoğlu, A. (2013). *Mimarlıkta Kapsayıcılık: Herkes İçin Tasarım*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Swyngedouw, E. (2015). *Politicizing Urban Political Ecologies*. The Routledge Handbook of Political Ecology, 609.
- Şahin, H. (2004). Engellilik kimin sorunu? Toplumun mu? Bireyin mi?. *Öz-Veri Dergisi*, 1, 48-59.
- Şat, N. ve Göver, T. (2017). Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları: Çorum engel haritası projesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 521-541.
- Şehirler Arası Yolcu Taşıma Hizmeti ile Servis ve Turizm Taşımacılığı Hizmetinin Erişilebilir Hâle Getirilmesine Dair Yönetmelik. (2017). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170113-21.htm>.

- Tandoğan, O. (2014). Çocuk için daha yaşanılır bir kentsel mekân: Dünyada gerçekleştirilen uygulamalar. *Megaron*, 9(1), 19-33.
- Taylor, S. (2004). The right not to work: Power and disability. *Monthly Review an Independent Socialist Magazine*, 55(10), 30-31.
- Tekeli, İ. (1983). Yerel yönetimlerde demokrasi ve Türkiye’de belediyelerin gelişimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 16(2), 3-22.
- The Statute of the City. (2001). www.polis.org.br/obras/arquivo_163.pdf.
- Theunissen, G. ve Schwalb, H. (2009). Einführung – von der integration zur inklusion im sinne von empowerment. In Schwalb, H. ve Theunissen, G. (Eds.), *Inklusion, Partizipation und Empowerment in der Behindertenarbeit. Best-Practice-Beispiele: Wohnen – Leben – Arbeit – Freizeit*. (pp.11-36). Kohlhammer.
- Topaloğlu Ören, E. D., Dereli, F. ve Sarı, H. Y. (2021). Engelli bireylerin sağlık hizmetine ve bakıma erişimi ile ilgili yaşadıkları sorunlar. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(3), 185-192.
- Toprak, D. ve Şataf, C. (2009). Türkiye’de yerel yönetimler reformu çerçevesinde sosyal belediyecilik yaklaşımı. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1(1), 11-24.
- Torraco, R. (2016). Writing integrative literature reviews: Using the past and present to explore the future. *Human Resource Development Review*, 15(4), 404-428. <https://doi.org/10.1177/1534484316671606>
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M. A. (2006). *Mahalli İdareler*. Ankara: Nobel Yayın.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2010). *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması Raporu*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türkoğlu, H. ve Bayar, R. (2022). Dezavantajlı gruplar açısından kentsel yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. *İdealkent*, 37(13), 2129-2151.
- UN (United Nations). (2004). Accessibility For The Disabled: A Design Manual For A Barrier Free Environment, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/intro.htm>.
- UN. (2015). Accessibility and disability inclusion in urban development. Secretariat for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. <https://www.un.org/disabilities/documents/2015/accessibility-urbandevelopment.pdf>.
- UN. (2016). *Good Practices of Accessible Urban Development*. United Nations Secretariat, Department for Economic and Social Affairs.
- UN. (2017). *New Urban Agenda*. United Nations Publication.
- UNESCO ve UNICEF. (2007). *A Human Rights-Based Approach to Education For All*, <https://www.right-to-education.org/page/understanding-education-right>.
- UNESCO-UN HABITAT-ISS. (2006a). European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City, 174-186, International Public Debates Urban Policies and the Right to the City, Paris.
- UNESCO-UN HABITAT-ISS. (2006b). *Montreal Charter of Rights and Responsibilities*, 187-198, International Public Debates Urban Policies and the Right to the City, Paris.
- UNESCO-UN-HABITAT-ISS. (2005). *World Charter on the Right to the City*, 9-16, Discussion Paper Urban Policies and the Right to the City, Public Debate, Paris.
- Uslu, A. ve Shakouri, N. (2014). Kentsel peyzajda engelli/yaşlı birey için bağımsız hareket olanağı ve evrensel tasarım kavramı. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1), 7-14.
- USTA, Resul ve Levent Memiş, (2010),

- Uzunçarşılı Baysal, C. (2011). Kent hakkı yeniden hayat bulurken. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36), 31-55.
- Waldschmidt, A. (2009). Disability policy of the European Union: The supranational level. *Alter*, 3(1), 8-23.
- WHO (World Health Organization). (2011). *World Report on Disability*. Malta, https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/.
- Yalçındağ, S. (1995). *Yerel Yönetimler: Sorunlar, Çözümler*. İstanbul: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) Yayınları.
- Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2006). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10189&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.
- Yasadikca Web Sitesi (2023). Ankara Büyükşehir Belediyesi Bedensel Engelli Halter Sporcuları 5 Kupa ile Döndü. <https://www.yasadikca.com/ankara-buyuksehir-belediyesi-bedensel-engelli-halter-sporculari-5-kupa-ile-dondu/>. Erişim Tarihi: 11.03.2024
- Yenimahalle Belediyesi, (2023). Yenimahalle Belediyesi Nefes Engelliler Sosyal Tesisi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İşletme İştirakler müdürlüğü Engelliler Birimi 2019-2023 Verileri).
- Yenimahalle Kaymakamlığı, (2023). Yenimahalle. <http://yenimahalle.gov.tr/ilce-nufus-mudurlugu-verileri>. Erişim: 20.02.2024
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaztürk, A. ve Güler, T. (2017). Sosyal devlet anlayışının yerel karşılığı: Sosyal belediyecilik ve temel sorunları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-23.
- Yücel, H. ve Aksümer, G. (2011). Kentsel dönüşüme karşı kent hakkı mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi'nde mekânsal kimlik ve dayanışma örüntüleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36), 117-139.
- Zeybekoğlu Sadri, S. (2008). *Kentsel dönüşüm ve kent hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi örnekleri*. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ESER, Kadir Taner
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek Lisans	AHBVÜ / Sosyoloji ABD.	2024
Lisans	Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü	2002
Lise	Manisa Anadolu Öğretmen Lisesi	1997

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2004	Burdur Valiliği Kaymakam Adayı	Kaymakam Adayı
2007-2009	Kütahya/ Çavdarhisar	Kaymakam
2009-2011	Ardahan/Damal	Kaymakam
2011-2014	Ardahan	Vali Yardımcısı
2014- 2016	Bartın/Amasra	Kaymakam
20.12.2016	İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü	Şube Müdürü
2017-2018	İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü	Daire Başkanı
2019-2023	İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü	Daire Başkanı
2019-2023	İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü	Genel Müdür Yardımcısı
2023-2024	İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü	Genel Müdür Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

